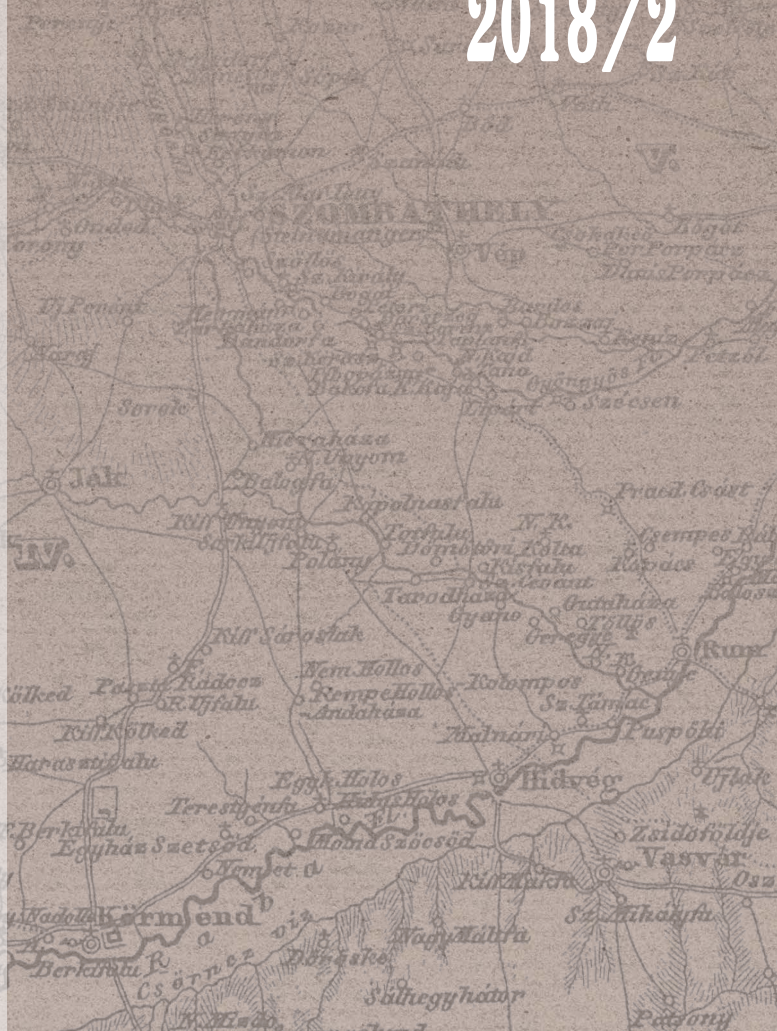

VASI HONISMERETI ÉS HELYTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

2018/2

**VASI
HONISMERETI ÉS
HELYTÖRTÉNETI
KÖZLEMÉNYEK**

2018/2

VASI HONISMERETI és HELYTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

2018/2

A VAS MEGYEI HONISMERETI MOZGALOM FOLYÓIRATA

ALAPÍTÁSI ÉV: 1974

Kiadja:
A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
VAS MEGYEI LEVÉLTÁRA

Szerkesztő:
KÓTA PÉTER

Szerkesztőbizottság:
BARISKA ISTVÁN
FEISZT GYÖRGY
KISS GÁBOR
M. KOZÁR MÁRIA
MURBER IBOLYA
PETHŐ GYULA
SZALAINÉ BODOR ETT
TILCSIK GYÖRGY
TÓTH KÁLMÁN
ZSÁMBOKI ÁRPÁD

Felelős kiadó:
MELEGA MIKLÓS

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Szombathely, Héfele M. u. 1. Pf.: 78.
Tel.: (94) 514-800 Fax: (94) 509-267
Szövegszerkesztés: Németh József
Olvasószerkesztő: Takóné Hoós Ildikó

Nyomda: Pátria Nyomda Zrt., Budapest
Felelős vezető: Simon László vezérigazgató

HU – ISSN 1219-2783

A folyóirat tartalomjegyzéke az interneten a
Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára
honlapján olvasható:
www.vaml.hu

A KIADVÁNY MEGJELENTETÉSÉT TÁMOGATTA:

■ Nemzeti Kulturális Alap

E SZÁMUNK SZERZŐI:

- **Bajzik Zsolt**
főlevéltáros, MNL Vas Megyei Levéltára,
Szombathely
- **Boros Zoltán**
levéltáros, Pannonhalmi Főapátsági Levéltár,
Pannonhalma
- **Feiszt György**
levéltáros, nyugdíjas, Szombathely
- **Halász Imre dr.**
történész, professor emeritus,
Budapesti Gazdasági Egyetem,
Zalaegerszeg
- **Kóta Péter dr.**
főlevéltáros, MNL Vas Megyei Levéltára,
Szombathely
- **Kovács Eszter Katalin**
levéltáros, MNL Vas Megyei Levéltára,
Szombathely
- **Tilcsik György dr.**
levéltáros, nyugdíjas levéltár-igazgató,
Szombathely
- **Tóth Ferenc prof. dr.**
tudományos tanácsadó,
Bölcsészettudományi Kutatóközpont, ELKH,
Budapest
- **Tóth Kálmán**
múzeumpedagógus, Savaria Megyei
Hatókörű Városi Múzeum, Szombathely

TARTALOM

- 5 ■ **Bajzik Zsolt**
„OKOS EMBER NEM FÉL,
HANEM VÉDEKEZIK.”
Spanyolnáthajrárvány Szombathelyen és
Vas vármegyében, 1918-ban

- 17 ■ **Feiszt György**
ELSŐ VILÁGHÁBORÚS HŐSI
EMLÉKMŰ KERKÁSKÁPOLNÁN

ADATTÁR

- 20 ■ **Tilcsik György**
„A BEMENETNÉL EZEN JEGY
ÉLŐMUTANDÓ.”
Egy szombathelyi tánccmulatságra szóló
meghívó 1848 februárjából

- 26 ■ **Halász Imre**
A POLGÁRI KORI PÉNZINTÉZETI
HÁLÓZAT KIALAKULÁSÁNAK
KEZDETEI VAS MEGYÉBEN
1. rész

- 36 ■ **Boros Zoltán**
A DÖMÖLKI APÁTSÁG
GAZDÁLKODÁSA
A DUALIZMUS IDEJÉN

- 46 ■ **Tóth Ferenc**
EGY SZENT MÁRTON-
ZARÁNDOKLAT EMLÉKE
Cyprien Polyodore périgueux-i abbé
szombathelyi útleírása 1880-ból

- 58 ■ **Kovács Eszter Katalin**
ADATOK AZ OLADI KASTÉLY ÉS
PARK TÖRTÉNETÉHEZ

KÖNYVESPOLC

- 73 ■ **Kóta Péter**
A SZOMBATHELYI EGYHÁZMEGYE
A DUALISTA ÁLLAMBAN, 1867-1914

ESEMÉNYEK, HÍREK

- 76 ■ **Tóth Kálmán**
KRÓNKA
2018. január–december

Zsolt Bajzik ■ 5 ■ Zsolt Bajzik

„DER KLUGE MENSCH HAT KEINE
ÄNGST, SONERN ER WEHRT SICH“

Spanische Grippe in Szombathely
und Komitat Vas im Jahre 1918

„PAMETEN ČLOVEK SE NE BOJI,
ĀMPAK SE BRANI“

Epidemija španske gripe v Szombathelyu
in Železni županiji leta 1918

György Feiszt ■ 17 ■ György Feiszt

HELDENDENKMAL DES ERSTEN
WELTKRIEGES IN KERKÁSKÁPOLNA

SPOMENIK PADLIM V PRVI SVETOVNI
VOJNI V KRAJU KERKÁSKÁPOLNA

DATENSAMMLUNG

GRADIVO

György Tilcsik ■ 20 ■ György Tilcsik

„BEIM ENGANG IST
DIE KARTE VORZUZEIGEND“

Einladung zu einem Tanzvergnügen
zu Szombathely aus Februar 1848

„PRI VSTOPU SE PROSI POKAZATI
TO KARTO.“

Vabilo na ples
v Szombathelyu februarja 1848

Imre Halász ■ 26 ■ Imre Halász

ANFÄNGE DES NETZES DER
GELDINSTITUTE IM BÜRGERLICHEN
ZEITALTER IM KOMITATS VAS
Teil 1.

ZAČETKI VZPOSTAVITVE OMREŽJA
MEŠČANSKIH BANČNIH INSTITUCIJ
V ŽELEZNI ŽUPANIJ
1. del

Zoltán Boros ■ 36 ■ Zoltán Boros

BEWIRTSCHAFTUNG DER ABTEI
ZU DÖMÖLK IM DUALISMUS

GOSPODARJENJE OPATIJE
V DÖMÖLKU ZA ČASA DUALIZMA

Ferenc Tóth ■ 46 ■ Ferenc Tóth

ERINNUNG AN EINE
WAHLTFAHRT VON SANKT MARTIN
Reisebuch vom Cyprien Polyodore,
Abbé zu Périgueux aus dem Jahre 1880
über Szombathely

SPOMINI NEKEGA ROMANJA
K SVETEMU MARTINU
Potopis opata Cypriena Polyodora
iz Périgueux-a o romanju
v Szombathelyu leta 1880

Eszter Katalin Kovács ■ 58 ■ Eszter Katalin Kovács

BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE
DES SCHLOSSES UND
DER PARKANLAGE ZU OLAD

PODATKI K ZGODOVINI DVORCA
IN PARKA V OLADU

BÜCHERBRETT

KNJIŽNA POLICA

Péter Kóta ■ 73 ■ Péter Kóta

DIE SZOMBATHELYER DIÖZESE
IM DUALISTISCHEN STAAT, 1867-1914

SOMBOTELŠKA ŠKOFIJA
V DUALISTIČNI DRŽAVI, 1867-1914

TAGEBUCH, NACHRICHTEN

DOGODKI, VESTI

Kálmán Tóth ■ 76 ■ Kálmán Tóth

KRONIK
Januar-Dezember 2018

KRONIKA
Januar-december 2018

„OKOS EMBER NEM FÉL, HANEM VÉDEKEZIK.”

SPANYOLNÁTHAJÁRVÁNY SZOMBATHELYEN
ÉS VAS VÁRMEGYÉBEN, 1918-BAN

■ Bajzik Zsolt

1918 őszén a központi hatalmak sorsa megpecsételődött a frontokon és a háttérországban egyaránt. A háborúban kimerült és legyengült a lakosság, a nagy emberi és anyagi veszteségek, a gazdaság összeomlása, a hatalmas infláció, a felbomló és hazaö-zönlő hadsereg, és a különféle járványok komoly gondot jelentettek a mindennapi életben.¹

Az 1. világháború végét követően rögtön újabb megpróbáltatások érték a világ lakosságát. 1918-ban az amerikai katonák – egyes források szerint kínai munkások – által a Franciaországba behurcolt influenzavírus szétterjedt a kontinensen, majd Ausztráliát kivéve a Föld valamennyi országába betört. Hat hónap alatt a bolygónk népességének 50%-a fertőződött meg a vírussal.²

A tomboló járvány 1918 júliusában érte el Nyugat-Európát, a Német Birodalmat, és hamarosan az európai országok lakossága 15 és 50% közötti arány-

ban fertőződött meg. Később elterjedt az a feltételezés, hogy az influenzavírus mutáción esett át, ezért járt a betegség a – korábbiakhoz képest – ilyen súlyos tünetekkel és magas halálozási arányszámmal. Elsősorban a 20–45 év közötti felnőttek kapták meg a betegséget, és a fertőzöttek 1%-át elvitte a ragályos kór. A világon kb. 20 millióra becsülték a halálos áldozatok számát, és ez több mint ahányan elestek az 1. világháborúban.³ Napjaink becslései szerint még ennél is többen, 20 és 50 millió közötti ember halt meg a járvány következtében.⁴

Az orvosok tehetetlennek, a hatóságok tanácstalannak bizonyultak a betegség kezelésében, megállításában. Az emberek – akárcsak a korábbi századokban – maszkok viselésével próbálták védekezni. A nyilvános közintézményeket, a templomokat, iskolákat, színházakat ideiglenesen bezárták. A lakosság elkeseredését tovább fokozta, hogy más járványos betegségek is

¹ Stipkovits Ferenc: Társadalmi és politikai viszonyok 1918–1948 között. In: Körmen-d története. Szerk. Szabó László. Körmen-d, [1994.] 257. p.

² Kertai Pál: Közegészségtan. Bp., 1982. (továbbiakban: Kertai, 1982.) 28. p.

³ A medicina krónikája. Írta és összeáll. Heinz Schott. [Bp.], [1994.] (továbbiakban: Schott, [1994.]) 396. p.

⁴ Dr. P. T.: A spanyolnátha titka. = Élet és Tudomány, 2004. nov. 5. 1422. p.

megjelentek, úgymint a gyermekbénulás és az ausztráliai agyvelőgyulladás. Az 1918-as spanyolnátha hirtelen tört ki, és a legjellegzetesebb tünetei a magas láz mellett fej- és végtagfájdalom, borzongás, köhögés. A kór lefolyása mindössze néhány napig tartott, gyakran gyengeséggel és depresszióval járt.⁵

Az influenza olyan heveny légúti megbetegedés, amelyet vírus okoz. Tömeges elterjedését a 16. században figyelték meg először Európában. Elnevezése is olasz eredetű: influenza di freddo (a hideg hatása), és az 1743. évi járvány óta használatos. A 19–20. században három hatalmas pandémiában vonult végig a Földön: 1889–1890-ben, 1918–1919-ben és 1957-ben.⁶

Ezek közül a legsúlyosabb, a milliók halálát okozó 1918–19. évi járvány. Ilyen jellegű ragályra 30–40 évenként, sőt kisebb epidémiára két évenként lehet számítani, vagy akár egymást követő években is kialakulhatnak. Hazánkban a 19. század közepétől találhatók feljegyzések az influenza okozta megbetegedésekről.⁷ Az 1889–1890. évi jelentős pandémia során Richard Friedrich Johann Pfeiffer (1858–1945) német orvos – Robert Koch (1843–1910) aszisztense – izolálta a róla elnevezett

Haemophilus influenzabaktériumot, amit sokáig a betegség kórokozójának hittek. A következő nagy járvány 1918 és 1919 között három hullámban zajlott le. Az Egyesült Államokban kezdődött, és valószínűleg katonai alakulatok útján került át Franciaországba. A háborús időkben szokásos hírzárlet miatt hazánkba az első hír e ragályról az akkor semleges Spanyolországból érkezett – ahol körülbelül 8 millióan estek áldozatául –, ezért nevezték el spanyol betegséggnek, láznak vagy náthának. Magyarországon a bejelentett halálesetek száma 53.000 fő, és a halottak közel fele 20–40 év közötti évjáráthoz tartozott.⁸

1918 őszén már az olasz fronton tömeges formában jelent meg az influenza. Az epidémia kezdetét és súlyosságát jól érzékelteti Dobó Dezső (1871–?) katonaeorvos leírása: „A nem sikerült piavei offenzíva után októberben kezdődött a kórház tevékenységének egyik szomorú időszaka, amidőn a spanyol influenzajárvány kezdte meg az embereket megtizedelő, pusztító offenzíváját. Végigéltünk már több kolera- és typhuszjárványt, de mindezek távolról sem voltak olyan vehemens jellegűek és az orvosi tevékenységnek ellenszegülő lefolyásúak. Hiábavaló volt minden preventív óvintézkedés, minden gyógyszeres beavatkozás. A legerősebb szervezetű férfiak, bennszülött olaszok, hadifogoly oroszok, izmos, edzett magyar katonák éppúgy elpusztultak néhány óra, vagy 1 nap alatt, mint a gyenge gyereklányok vagy asszonyok. A járvány jött, győzött és pusztított, az orvosi tudomány pedig teljesen tehetetlen volt vele szemben. Először a frontról hozták a beteg katonák. Megkapták a többi ápolás alatt levő sebesültek és betegek. A belgyógyászati osztály egy-ket-

⁵ Schott, [1994.] 396. p.

⁶ A járvány, epidémia: az az állapot, amikor egy bizonyos fertőző betegség előfordulási eseteinek száma valamely földrajzi területen az átlagos megbetegedési számot jelentékenyen meghaladja, vagy egy körülírt területen egy fertőző betegség hirtelen nagyszámú megbetegedést okoz. Ha valamely fertőző betegség eredetének forrása egy meghatározott területen található, s ott elszórtan, folyamatosan okoz megbetegedéseket, endémiáról beszélünk. Pandémiának a rendkívül erős járványt nevezzük, amely legtöbb esetben országokra, földrészekre, vagy az egész világra kiterjed. Új magyar lexikon. 3. köt., G–J. Szerk. biz. Berei Andor et. al. Bp., 1960. 492. p.

⁷ Kertai, 1982. 182. p.

⁸ Kempler Kurt: A gyógyszeres története. 2. bőv. kiad. Bp., 1984. (továbbiakban: Kempler, 1984.) 219. p.

tőre megtelt a legsúlyosabb esetekkel. Érez-
tük, mennyire tehetetlenek vagyunk az
alattomos ellenséggel szemben. Amiféle or-
vosság csak volt a patikánkban, amilyen el-
járást csak olvastunk az orvosi szaklapok-
ban, mindent megkíséreltünk. Csak lassan,
október vége felé kezdett magától enyhül-
ni a félelmetes járvány.”⁹ A spanyolnátha
tehát leverte a lábáról az Osztrák–Ma-
gyar Monarchia hadseregeinek a szí-
ne-javát, ami az olasz fronton volt a
legszenbetűnőbb, ahol a haderő jelen-
tős része betegállományba került.¹⁰

A vírus az 1. világháború utolsó nap-
jaiban rendkívül gyorsan terjedt el, a
beteg a tünetek megjelenését követő-
en néhány órán belül általában elhalá-
lozott. A veszély nagyságát jelezte, hogy
1918 októberében az Oroszországból ha-
zatérő hadifoglyok közül a vesztegzár-
állomásokon az „aggályosnak” minősít-
ettek száma elérte a 10.000 főt.¹¹ E jár-
vány kapcsán végzett kísérletek kimu-
tatták, hogy az ún. Pfeiffer-baktérium
csak kísérője volt valaminek, amit ekkor
még nem ismertek, hanem csak gyanít-
ottak. Ennek az influenzát okozó vírus-
nak – a „Myxovirus influenza A” – a típu-
sát csak 1933–1934-ben fedezték fel.¹²

Az 1918. október 1-én, a Wekerle
Sándor (1848–1921) belügyminiszter
által aláírt 127.530/1918. B. M. sz. kör-
rendeletét eljuttatták valamennyi vár-
megyei és városi törvényhatóság első
tisztviselőjének. E szerint „a spanyol be-
tegségnek nevezett fertőző baj az ország-
ban rohamosan terjed és a népesség min-
den rétegében erősen halmozódik. Szüksé-
gesnek tartom tehát, hogy Alispán, polgár-

mester Úr a közönséget erről a betegségről
és az ellene való védekezésről a lehető leg-
szélesebb körben mielőbb tájékoztassa.”¹³

A rendelet szerint a betegség általá-
ban bágyadtsággal, borzongással kez-
dődött, amelyhez nátha, szemhurut,
fejfájás, köhögés, a hát, a derék és a
végtagok fájdalma járulhatott. A fer-
tőzés „ragálya” a beteg orrából, torká-
ból és tüdejéből származó nyálkából a
különböző használati tárgyakkal való
érintkezés útján juthatott az egészsé-
ges emberekre. Ezért azt javasolták,
hogy aki ilyen egyénnel érintkezett,
az gondosan mosakodjon meg, a szá-
ját öblögesse ki. A beteg felgyógyulá-
sát követően a lakását alaposan ki kell
takarítani, szellőztetni. Felhívták a la-
kosság figyelmét arra is, hogy az influ-
enza különösen a zárt és zsúfolt he-
lyiségekben terjedt leginkább, ezért a
nyilvános helyek látogatásától lehető-
leg mindenki tartózkodjon. A zsúfolt
közlekedési eszközöket szintén alkal-
masnak tartották a betegség terjesz-
tésére. A rendeletben ezért felkérték a
hatóságokat, hogy a közterek, nyilván-
os helyiségek, közlekedési eszközök
tisztaságát fokozott ellenőrzéssel biz-
tosítsák, a népesség egészségi állapotát
kísérjék figyelemmel, a betegek orvosi
ellátásáról és kórházi elhelyezésük-
ről gondoskodjanak. A belügyminisz-
ter elrendelte azt is, hogyha ez a fer-
tőzés az iskolákban is megjelenik, ak-
kor legalább öt napra szüntessék be a
tanítást.¹⁴ A járási és városi hatóságok-
nak ismertetni kellett a lakossággal az
influenzával kapcsolatos tudnivalókat,
valamint az ellene való lehetséges vé-
dekezés módját.¹⁵

⁹ Huszár György: Az önéletrajzok, mint fogor-
vostörténelmünk forrásai. = Orvostörténeti
Közlemények, 1980. No. 1-3. 163-164. p.

¹⁰ Sima Ferenc: Amikor a bacillus történel-
met csinál. = Amerikai Magyar Világ, 1974.
nov. 10. 12. p.

¹¹ Stipkovich, 1995. 288. p.

¹² Kempler, 1984. 219. p.

¹³ 127530-1918. B. M. számú körrendelet. =
Vasvármegye Hivatalos Lapja, 1918. okt. 17.
376. p.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

A spanyol járvány miatt bezártak egy iskolát

A veszedelmes mértékben fellépett spanyolnátha miatt már bezártak egy szombathelyi iskolát. A közegészségügyi bizottság határozata alapján a III. kerületi elemi iskolát, amelynek tanulói közül több, mint 30 százalék spanyolbeteg, ma bezárták. Értesülésünk szerint a város a Novák-házban levő megfigyelőből kitelepítette az ott elhelyezett városi szegényeket s a helviségeket berendezte járványkórháznak. A Zanati-uti járványkórház is rendelkezésre áll, úgy hogy egyelőre a katonai kórházakból nem vesznek igénybe járványkórház céljaira.

Újsághír a Szombathelyen terjedő spanyolnátha járványról

(SzÚ, 1918. okt. 1. 3. p.)

„Mint Istennek a nyolcadik csapása szakadt ránk a messze földről hozott, szelek szárnyán hazánkba került spanyol betegség. Oly tömegesen szedi áldozatait ez a járvány, hogy már a városi hatóságoknak is közbe kell lépni, erélyes rendszabályokkal megakadályozni a spanyolnátha továbbterjedését.” – fogalmazták meg 1918. október 2-án a Vasvármegye hasábjain.¹⁶ A Szombathelyi Újság is ekkor adott hírt arról, hogy a spanyolnáthanak egyre több az áldozata Szombathelyen. Kiskos István (1874–1945) polgármester ezért bejelentette, hogy járványkórház céljára berendezte a Novák-féle házat. Rendelkezésre állt a járványkórház is, ahová azokat szállíthatták, akiket ott hon nem tudtak megfelelő ellátásban részesíteni. Szombathely közegészségügyi bizottságának határozata szerint az orvosok kötelesek a megbetegedéseket a városi tisztiorvosi hivatalnál bejelenteni, ame-

lyet feljogosítottak a további intézkedések megtételére. A polgármester ugyanakkor a betegség elleni védekezés tárgyában hirdetményt tett közzé.¹⁷

Két nap múlva „3000 spanyolbeteg Szombathelyen” címmel jelent meg ismét egy újsághír, amely szerint „A titokzatos kór, a spanyoljárvány, amely veszedelmesebb bármely epidémiánál, mivel nem ismerik az ellene való védekezés módját, ma már teljesen elharapódzott Szombathelyen és a hivatalos megállapítások szerint 3000-nél több a beteg, mintegy 20 a halottak száma.”¹⁸ A járvány terjedésének megakadályozására a város első embere kezdeményezte az alispánnál az iskolák bezárását, ugyanezt tervezték a moziknál is. A szociáldemokrata párt október első hétféjére meghirdetett népgyűlését sem engedélyezték. A városi közgyűlésen szóba került az orvoshiány, mivel dr. Tempel Ferenc (1876–1939) és dr. Dános József (1875–1945) tisztiorvosokat behívták a katonasághoz. A járványkórházat 40 ágygal rendezték be, a polgármester pedig megkereste a belügyminisztériumot, hogy a szombathelyi orvosokat mentse fel a katonai szolgálat alól.¹⁹

Ezt követően a megyeszékhelyen 1918. október 5-én bezártak minden iskolát, mivel előtte való nap a városi közgyűlés úgy határozott, feliratot intéz ez ügyben az alispánhoz. A tisztiorvosi jelentés és az alispáni felhatalmazás alapján a polgármester elrendelte, hogy az összes elemi iskolát két hétre, 1918. október 18-ig, a középiskolákat nyolc napra, 2018. október 12-ig zárják be.²⁰

A sajtóban ekkor már arról tudósítottak, hogy a Szombathelyi járásban

¹⁷ A spanyol járvány. = Szombathelyi Újság (továbbiakban: SzÚ), 1918. okt. 2. 3. p.

¹⁸ 3000 spanyolbeteg Szombathelyen. = SzÚ, 1918. okt. 4. 3. p.

¹⁹ Uo.

²⁰ Bezártak minden iskolát. = Vvm., 1918. okt. 5. 3. p.

¹⁶ Harc a spanyolnátha ellen. = Vasvármegye (továbbiakban: Vvm.) 1918. okt. 2. 2. p.

annyira elharapódzott a járvány, hogy a főszolgabíróság még a tárgyalásokat sem tartotta meg, és elrendelték a hatóságuk területén az iskolák bezárását.²¹ A rendőrkapitányság sem engedélyezte az október első vasárnapjára tervezett Gradjanszki nevezetű zágrábi csapattal tartandó labdarúgó-mérkőzést az egyre terjedő spanyolnátha miatt.²² Október első napjaiban a városban már 30 halottat regisztráltak, melyből ötten nem a járvány következtében hunytak el. A Szombathelyi Újság közölte az elhaltak nevét és életkorát: a legfiatalabb áldozat egy hónaposan, míg a legidősebb 44 évesen hunyt el.²³

A hatósági intézkedések során a mozikat még nem zárták be, hanem csak minden második sorba ülhetek a nézők, mert egyet ún. „bacillusfogónak” kívántak fenntartani. Ennek az intézkedésnek a helyességét többen megkérdőjelezték, hiszen „az egymás mögött ülő emberek, akiket még a székámla is elválasztott, kevésbé kaphatják el a spanyolbetegséget, mint azok, akik szorosan egymás mellett ülnek, s majdnem egymásra lehelnek.”²⁴ Sokkal helyesebbnek gondolták, hogy minden második székot ne adjanak ki. Az újságcikk szerint sokkal könnyebben terjedt az influenza a zsúfolt vasutakon és villamosokon, ahol „az összepréselt emberek kénytelenek közvetlen összeköttetésben lenni s egymás szájába lehelni.”²⁵ A hatóságoknak ezért elsődleges feladatként a

²¹ A spanyoljárvány és a főszolgabíróság. = Vvm., 1918. okt. 5. 3. p.

²² Nem lesz footbalmatch. = Vvm., 1918. okt. 5. 3. p.

²³ A spanyoljárvány halottai. = SzÚ, 1918. okt. 6. 6. p.

²⁴ A spanyoljárvány és a hatósági intézkedések. = SzÚ, 1918. okt. 3. 3. p.

²⁵ Uo.

A spanyol járvány

Miért nem viszik a rászorultakat a járványkórházba?

Szombathely, okt. 1.

A spanyoljárvány egyre nagyobb erővel dúlhöng Szombathelyen és szedi áldozatait. A város, amint ezt megirtuk, a polgármester kijelentése szerint járványkórház céljaira berendezte a Novák-féle házat s rendelkezésre áll a zanati-uti járványkórház is, ahova azok a betegek szállítandók, akik otthon nem részesülhetnek megfelelő ápolásban. Ennek ellenére a Rumi-utcában van egy vasutascalád, amely rászorulna a járványkórházra s mégsem intézkedtek a kiszállításuk iránt. Ez a kilenc tagból álló család spanyolbetegségben fekszik, eddig csak a családfőt nem döntötte ágyba a betegség. Az asszony és a nyolc gyermek egy kis szobában összezsufoltan, — egy ágyban négy is — fekszik, sem rendes ápolásban, sem rendes ellátásban nem részesülnek. A vasuti orvos kinn járt, úgy mondják, de nem tett intézkedést az irányban, hogy a betegeket a járványkórházba szállítsák. Pedig ez esetben nem lehet és nem szabad mást tenni, mert a gondos ápolás keresztül segítheti a betegeket a bajon, míg ennek híjján végzetessé válhatik rájuk nézve.

A közegészségügyi bizottság határozata szerint az orvosok kötelesek a megbetegedéseket a városi tiszti orvosi hivatalnál bejelenteni, amely aztán az intézkedések megtételére illetékes. Nem tudjuk, az orvos mulasztott-e, vagy a hivatal, de akármelyik tette, a mulasztást mielőbb pótolni kell és arra törekedjenek, hogy a jövőben hasonló eset ne forduljon elő.

közlekedési eszközökön való zsúfoltság megszüntetését javasolták.²⁶

A hatalmas méretekben dúló „spanyol kór” a hatóságokat és a hivatalokat folyamatos intézkedésekre készítette. Szinte folyamatosan ülésezett a közegészségügyi bizottság, melynek fő témája újból és újból az influenza elleni védekezés. 1918. október 10-én Ujváry Ede szombathelyi polgármester-helyettes vezetésével a bizottság tagjai a szombathelyi városháza termében gyűltek össze, ahol megjelentek a helyi orvosok és az iskolák igazgatói. Szóba került a település közegészségügyi szabályrendeletének néhány pontban történő módosítása. A testület úgy egészítette ki azt, hogy amint valahol a kezelő orvos a ragályos betegséget megállapította, utasítania kellett a családfőt, hogy a vörös cédulát a lakás bejáratára azonnal fűgessze ki, illetve a megbetegedést azonnal jelentse be a tanintézet igazgatójának. A változtatást követően a bizottság ismételten megtárgyalta a járvány által felvetett problémákat. Alexy Emil városi főorvos arról számolt be, hogy Szombathelyen október 1–10. között 397 spanyolnáthás megbetegedést észleltek. Ez a szám ennél lényegesen magasabb lehetett, mivel nem minden esetet jelentettek be. A halálozásoknál sem mindig tüntették fel a „spanyol kór” elnevezést, hanem csak annak a következményét, a tüdő- vagy mellhártyagyulladást. Dános Emil városi tisztiorvos a járványkórház állapotáról elmondta, hogy az ott kezelt 12 beteg közül ketten meggyógyultak, ketten meghaltak, a többiek még gyógykezelés alatt álltak. Tapasztalata szerint a járvány továbbra is terjedt, ezért azt indítványozta, hogy a középiskolákat még nyolc napig tartsák zárva. A járvány-

²⁶ Uo.

kórházban további 22 ágyat szereltek fel, és alkalmaztak egy hivatásos ápolónőt is. A bizottsági ülésen szóba hozták még az éjszakai ügyelet kérdését, mivel nem tudtak gépkocsilhoz jutni az ügyeletes orvosok. Ez ügyben Ostffy Lajos főispán személyesen tárgyalt a Schöntag fuvarozó céggel, akik ígéretük szerint a későbbiekben biztosítottak gépjárművet az orvosoknak. A rendőrkapitány is felajánlotta az éjjeli segítséget, csak azt kérte, hogy szükség esetén telefonáljanak nekik, és ők majd rekvirálnak gépkocsit a számukra.²⁷

A Szombathelyi Közegészségügyi Bizottság október 19-ei ismételt ülésén is több érdekes felszólalás hangzott el. Alexy Emil dr. jelentette, hogy 1918. október 1–19. között összesen 1119 spanyolbeteget regisztráltak, de a halálozásokról nem rendelkeztek adatokkal, mivel annak bejelentése ekkor még nem volt előírva. Ezért azt indítványozta, hogy tegyék kötelezővé a halálesetek bejelentését. Az ülésen szóvá tették még, hogy a lakosság éppen úgy viselkedett, mint a járvány előtt. A szórakozóhelyek folyamatosan zsúfoltak voltak, ami véleményük szerint a járvány elhúzódását segítette elő. Mezihradszky Kálmán dr. óvatosságra és kitartásra buzdított mindenkit, megállapítása szerint a betegek túl korán keltak ki az ágyból, és ebből származtak később a komplikációk.

Dános József városi tisztifőorvos bejelentette, hogy a járványkórházban addig 34 nőt és 12 férfit ápoltak, akik közül öten haltak meg. A betegség már augusztus és szeptember hónapokban is szórványosan előfordult, de tömegesen csak szeptember 30-án lépett fel. A halálozás aránya nagyobb ekkor

²⁷ A városi közegészségügyi bizottság ülése. = SzÚ, 1918. okt. 11. 2. p.

Szombathelyen, mint a fővárosban. A tisztifőorvos összehasonlításkeppen néhány adatot sorolt fel az előző évekből, hogy jobban érzékeltesse a probléma nagyságát. E szerint 1915 és 1916 októberében a városban összesen 20 haláleset fordult elő, míg 1918. október 1-től 19-ig 63-an haltak meg. A járvány mértéke közben a III. kerületben csökkent, de az I. és II. kerületben még tömegesen fordult elő. Azt tapasztalták, hogy az esetek egyre súlyosabbá váltak, a tüdőgyulladás és az agyhártyalob is több esetben fordult elő. Kevés volt az orvos, de úgy vélték, hogy a meglévő erőkkel el tudják látni a feladataikat.

Pápai Hugó dr. szerint a spanyolbetegek között újabban szeptikus esetek fordultak elő agyhártyagyulladás formájában. Meglátása szerint a lakosság közömbösen viselkedett annak ellenére, hogy a sajtó megfelelő óvintézkedésekre hívta fel a figyelmet. A Közegészségügyi Bizottság is kérte a városlakókat, hogy lehetőleg reggel $\frac{1}{2}$ 9 előtt jelentsék a megbetegedéseket, hogy a doktor tervezni tudja az útvonalát. Az orvosoknak átlagosan 60–70 beteget kellett ellátniuk, ezért azt javasolták az embereknek, hogy legyenek türelmesek, és csak a legsúlyosabb esetben hívják éjjel az ügyeletet. Brutscher József mentő főparancsnok szerint napról-napra egyre több fertőzöttet szállítottak a kórházba, ezért kérte, hogy egy újabb épületet rendezzen be a város. Fodor Antal rendőrfőkapitány véleménye szerint a mozikat is be kell zárni, s utasítást várt a bizottságtól, hogy mit csináljanak a mulatóhelyekkel, mozikkal és a villamossal. A kormánybiztos járvány esetére felhatalmazást adott, hogy a kávéházakban, a vendéglőkben a zárórát és a vendégek elhelyezkedését korlátozza.

Az orvosi megállapítás szerint a zsúfoltság elősegítette a járvány terjedését, ezért a bizottság ajánlatosnak tartotta a mozik bezárását, s egyben felkérték a Városi Tanácsot, hogy kérjen a katonaságtól orvost, gyógyszerészt és gyógyszereket. Határozatba foglalták, hogy az orvos szükség esetén utalja kórházba a beteget, egy katonai barakkot berendeznek kórház céljára, az iskolákat november 5-ig továbbra is zárva tartják, a mozikat egy hétre bezárják, a villamoson a zsúfoltságot megszüntetik. A szabályozás szerint a villamosban elöl négyenél, hátul ötnél több személy nem állhatott. A trafikok előtti tolongás megszüntetésére pedig a következő napra terveztek a pénzügyigazgatósággal együttes értekezletet. Ugyanakkor a város vezetését felkérték, hogy decentralizálják kerületenként az élelmiszer kiosztást, hogy elejét vehessék a tolongásnak.²⁸

Szenti János dr. az influenzával kapcsolatosan felvilágosító cikket közölt a Szombathelyi Újságban. Véleménye szerint a „*most lezajló világháború meghozta a maga új járványos betegségét - ezúttal a spanyolnáthát.*”²⁹ Számos laboratóriumban folytak – eredménytelenül – a vizsgálatok, és csak annyit sikerült megállapítani, hogy a vírus belégzés útján kerülhet a szervezetbe, ahol a légzőszerveket támadja meg. Az első tünetek a hidegrázás és a gyorsan emelkedő láz, fejfájás, valamint a reumás fájdalmak az egész testben. A későbbiekben egyre erősödő köhögés, nátha, súlyosabb esetekben rekedtség,

²⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) Szombathely város polgármestere iratai. Közigazgatási iratok. 4968/1918.; A spanyoljárvány Szombathelyen. = SzÚ, 1918. okt. 20. 3. p.

²⁹ A közönség és a spanyoljárvány. = SzÚ, 1918. okt. 20. 5. p.

orrvérzés, tüdőgyulladás léphetett fel. A szövődmények nélküli beteg általában öt lázas nap után meggyógyult. Szentí dr. szerint mindenki megkaphatja, s ezért „*az okos ember nem fél, hanem védekezik*”.³⁰ Azt ajánlotta a lakosságnak, hogy ügyeljenek a tisztaságra, szellőztessenek, ne menjenek nagy tömegbe, iskolába, színházba, moziba, hivatalokba, gyűlésekre, ne utazzanak vonattal és villamossal. „*Ágyba fekvés, jó meleg tea, ez ami csak használhat. 10-12 óra alatt kifejlődik a betegség, akkor tud aztán a szervezet vizsgálata alapján tanácsot adni a további ésszerű kezelésre az orvos.*”³¹

1918. október 26-án ismételten tanácskozott Szombathelyen a Közegészségügyi Bizottság. Örömmel állapították meg, hogy a járvány intenzitása csökkent, úgy tűnt, hogy lassan már nem jelent veszélyt a lakosságra. A bizottság tehát úgy döntött, hogy az iskolákat és a mozikat megnyitják. A városi tisztifőorvos referált a járvány számadatairól, amelyben október 26-ig 1246 bejelentett betegről tett említést. A polgármester pedig arról számolt be, hogy levelet küldött a katonai kórházparancsnokságnak, amelyben gyógyszer, orvost és kórtermet kért. A válaszban közölték vele, hogy az orvosoknak engedélyt adtak a civilek kezelésére, míg a többi ügyben a pozsonyi katonai parancsnoksághoz fordultak. A következő katonáorvosok álltak ezután a közönség rendelkezésére: Tempel Ferenc, Schwarz Bertalan, Lenk Rezső, Freiburger Lajos, Fodor György, Mosonyi Dezső, Winkler Mór és Csathó Lajos.

A bizottság javaslata alapján a korábbi megszorításokkal nyitották meg a mozikat, így minden második székét üresen

kellett hagyni. Elhatározták még, hogy halottak napján és mindenszentekkor a temető csak délután öt óráig maradhat nyitva.³² Szombathelyen a közegészségi állapot azonban novemberben ismét kedvezőtlenül alakult. A heveny fertőző betegségek száma ugyan kisebb lett, de a spanyolnátha – amely november első felében úgy tűnt, hogy megszűnik – a hónap második felében immár az egész vármegyében újult erővel lépett fel. A helyzet rendkívül súlyossá vált, mivel 10–12% volt a halálesetek aránya.³³

A vármegye közegészségügyi állapota is kedvezőtlenül alakult a 3. negyedévben, mivel a spanyolnátha járványszerű fellépése következtében a megbetegedések és a halálozások száma jelentékenyen emelkedett. Az egyéb ragályos betegségek is gyakrabban jelentek meg, amelyek közül a vérhas járványszerű módon terjedt. A kóresetek tekintélyes részét azonban a spanyolnátha képezte, amely minden járásban szeptembertől fogva – a gyakori tüdő- és mellhártyagyulladás következtében – jelentős számú halálesetet okozott.³⁴

Az 1918. november végére ismét erőre kapott járvány szükségessé tette, hogy a Szombathelyi Egészségügyi Bizottság újból megtárgyalja a legfontosabb teendőket. A statisztika szerint november 3-tól 27-ig összesen 241 fő betegedett meg, 11%-os volt a halálozási arányuk. A város III. kerületében fordult elő a legtöbb megbetegedés. A bizottság megállapította, hogy a spanyolnátha a gyerekek között viszonylag csekély mértékben terjedt. A betegség a diákok között 3–8% között fordult elő, kivéve a II. kerületi és a kongresszusi

³² Szűnőben a spanyoljárvány. = SzÚ, 1918. okt. 27. 4. p.

³³ Közegészségügy. = SzÚ, 1918. nov. 22. 1. p.

³⁴ Negyedév Vasvármegye életéből. = SzÚ, 1918. nov. 22. 1. p.

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

izraelita iskolát, ahol ezt nagyobb szá-
zalékban regisztrálták. A hiányzók je-
lentős részét azok tették ki, akik a ruha
és cipőhiány miatt nem tudtak iskolá-
ba járni. A megbetegedések többségét
az okozta, hogy sokan nem rendelke-
tek tüzelőanyaggal, és a hideg lakások-
ban megfáztak a gyerekek. A közegész-
ségügyi bizottság ezért kérelemmel fordult
a hatóságok felé, hogy a szegényeket
lássák el tüzelővel. Egyéb óvintézkedé-
seket nem kívántak foganatosítani, így
a mozik, villamosok használatát ekkor
már nem korlátozták.³⁵

A járványos betegség vidéken sem
kímélte az iskolákat. Így az egész Mura-
szombati járásban, a sárvári, a váti, a
szemenyei, a tömördi, a toronyi, a sorki-
tótfalui (ma: Sorkikápolna része), a far-
kasdifalvi (ma: Neumarkt an der Raab,
Ausztria) állami elemi, a celldömölki
polgári, a nemesbódi és a németújvá-
ri (ma: Güssing, Ausztria) rk. elemi is-
kolákban egyaránt fellépett a spanyol-
nátha betegség.³⁶ Október második fe-
lében bezárták a körmendi állami pol-
gári iskolát,³⁷ de a kőszegi iskolák ese-
tében is ilyen lépésre kényszerültek
a hatóságok. A Premontrei Főgimná-
zium értesítője szerint a Szombathe-
lyen október 5-én járványszerűen fel-
lépett spanyolbetegség miatt az előa-
dásokat beszüntették, mivel a tanulók
között 12–15%-os arányú megbetege-
dés fordult elő. November 5-én kez-
dődött meg újra az oktatás, és az órák
– a szórványosan még mindig jelentke-
ző megbetegedések dacára – rendszeren
folytak a karácsonyi szünetig.³⁸

³⁵ A spanyoljárvány Szombathelyen. = SzÚ,
1918. nov. 29. 1. p.

³⁶ MNL VaML Vas Vármegye Tanfelügyelősége
iratai. Általános iratok. 1918. évi mutató.

³⁷ Bezárták a körmendi polgári iskolát. = SzÚ,
1918. okt. 19. 3. p.

³⁸ A csornai premontrei kanonokrend szom-
bathelyi főgimnáziumának 1919–20. évi ér-

Hasonlóan alakult a helyzet a Szombat-
helyi Állami Leánygimnáziumban, ame-
lyet október 5-től november 4-ig zárva
tartottak. Az elrendelt járványszünet-
ben mulasztott tananyagot a későbbiek-
ben fokozott munkával pótolták. A ta-
nulók közül 47-en estek át az ún. spanyol
betegségen, amelyet általában könnyen
vészelték át a diákok.³⁹ A Felső Keres-
kedelmi Iskolában szintén fellépett az
influenzajárvány, de nem olyan mérték-
ben, hogy azt be kellett volna zárni. Saj-
nálatos módon egy celldömölki tanuló-
juk áldozatául esett az influenzának.⁴⁰

A Vasvármegyei Közigazgatási Bizott-
ság havonta közegészégügyi jelentést
készítettett és kapott Mezihradsky
Kálmán vármegyei tiszti főorvostól.
Ezekben a jelentésekben a közegészé-
gi állapotokról, a járványszerűen fellé-
pő fertőző betegségekről, az óvintézkedé-
sekről, valamint az egészségügyi szemé-
lyzetben beállt változásokról szá-
molt be a főorvos. Sajnálatos módon
ekkor még nem volt kötelező az influ-
enzáról és a vele kapcsolatos halálozá-
sokról számszerű kimutatás készítése,
és így csak következtethetünk a várme-
gyében bekövetkezett megbetegedések
nagyságára. (1920-tól lehet pontos ada-
tokat találni a spanyolnáthára.)⁴¹

1918-ban minden hónapban elké-
szültek azok a jelentések, melyek alap-
ján megállapítható, hogy fokozato-

tesítője. Szerk. Steiner Miklós. Szombathely,
1920. 1. p.

³⁹ A szombathelyi magyar királyi állami felső
leányiskola és leánygimnázium első évi ér-
tesítője az 1917–1918-iki iskolai évről. Szerk.
Tunner Károly. Szombathely. 1918. 5. p.

⁴⁰ A szombathelyi államilag segélyezett közsé-
gi felső kereskedelmi iskola XXX. értesítője
az 1919–1920-iki iskolaévről. Szerk. Vargha
Lajos. Szombathely, 1920. 4. p.

⁴¹ MNL VaML Vas vármegye Tisztifőorvosa
iratai. Egészégügyi jelentések. (továbbiak-
ban: Vvm. Tf. ir. Eü. jel.) 43. dob. 1918. havi
jelentések.

san növekedtek a légzőszervi megbetegedések, és már február-március hónapban előfordultak könnyebb influenza jellegű megbetegedések, sokszor tüdőgyulladások. A későbbi hónapok folyamán is a kóresetek döntő részét a légzőszervek bántalmái tették ki. Júliusban a kedvezőtlen időjárás folytán feltűnően megszorodtak ezek az esetek, és az influenza is már járványszerűen lépett fel. Augusztus hónapban a megbetegedések legnagyobb részét a heveny gyomor- és bélhurutok, de főleg az influenza képezték, amelyet enyhe lefolyással, súlyosabb komplikációk nélkül az egész vármegyében észleltek. Szeptemberben a megbetegedések és halálozások száma emelkedett, és az összes járásra kiterjedő influenzát már spanyolnáthaként azonosították. A kór jellegét tekintve súlyosabbnak bizonyult az előző havinál, mivel a tüdőgyulladásokkal, szívproblémákkal komplikált esetek között egyre gyakoribb az elhalálozás.⁴²

A közegészségi állapot októberre tovább romlott, mivel a spanyolnátha elterjedése folytán a fertőzések tömegessé váltak, és a halálozások száma is jelentősen emelkedett. Emellett a heveny fertőző és ragályos betegségek is gyakrabban jelentek meg, mint a korábbi hónapokban. A vármegyében a kóresetek döntő többségét elsősorban a légzőszervek hurutos megbetegedése és az influenza képezte. A járvány tetőfokát október közepén érte el, amikor a komplikált esetek – tüdő- és mellhártyagyulladások – a legsűrűbben jelentkeztek. Különösen súlyos volt az influenza lefolyása abban az esetben, amikor egyéb szervi baj is jelen volt, az ilyen esetek többségében a betegek meghaltak. A nők nagyobb arányban és súlyosabban bete-

⁴² MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. szeptember havi jelentés.

gedtek meg, míg a gyerekeknél (12 éves korig) enyhe lefolyású a betegség. A járvány jellege és intenzitása egyes vidékek szerint változott. Ennek megfelelően a mortalitás néhol 1–2%, míg egyes jobban érintett területeken elérte a 6–8%-ot. A betegség október hónap utolsó napjaira vidéken is jelentősen csökkent, ezért joggal remélték a hatóságok, hogy néhány hét alatt teljesen megszűnik.⁴³ Nem így történt, mivel továbbra is kedvezőtlen maradt a közegészségi állapot, hiszen a november közepéig csökkenő és szűnőfélben lévő spanyolnátha a hónap második felére ismét nagy intenzitással lépett fel a vármegye teljes területén. A helyzet súlyosságára jellemző, hogy az ekkor megfertőződtek 10–12%-a elhalálozott.⁴⁴

A Szentgotthárdi járásban a spanyol betegség október folyamán az egész járásban már járványosan jelentkezett. A probléma leküzdésére meghozott intézkedések között szerepelt az elkülönítés (karantén) alkalmazása, az iskolák bezárása, a lakások, intézmények fertőtlenítése.⁴⁵ Októberben a Körmen-di járásban a spanyoljárvány Körmen-den a legelterjedtebb, de több környező községben is megjelent a kór. A betegség komplikációi súlyos tüdőgyulladással, agyi tünetekkel, erős tüdő- és orrvérzéssel, hasmenéssel fordultak elő. Az iskolákat, mozikat itt is bezárták, a lakosságot többszörösen figyelmeztették és kioktatták a védekezésre.⁴⁶

⁴³ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. október havi jelentés.

⁴⁴ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. november havi jelentés; MNL VaML Vas vármegye Közigazgatási Bizottságának iratai. Általános iratok (továbbiakban: Kib.) I. 85/1918.

⁴⁵ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. október Szentgotthárdi járási jelentés.

⁴⁶ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. október Körmen-di járási jelentés.

IX. minta.

64
918 szám

Vas. vármegye.

Muraszombati járás

kőr

Havi jelentés

a Muraszombati i kőr járás községi viszonyairól

az 1918. évi október, hónapban.

1. A közegészségi állapot általában Redvezőtlennvolt.

2. Milyen betegségek észlöttek leggyakrabban?

Kezdetül nagy számban szanyal
néha - és egyes felekben
nehéz-megfolyások.

3. Uralkodtak-e járványos betegségek, minők és milyen lefolyással?

Szu - szanyal néha, és egyes
nehéz-megfolyások. A szanyal néha
elég súlyos lefolyású volt a míg,
a nehéz megfolyásokban inkább
lefolyásúak voltak.

4. Minő intézkedések tétettek a járványos és fertőző kórok fekdzésére?

Az iskolák és közösség bejárataira
a közhelyben a szanyal néha-kezdés
szigorú ellenőrzése fekdzés1918. október havi jelentés a Muraszombati járás közegészségügyi viszonyairól
(MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob.)

A Sárvári járásban is az iskolák döntő részét bezárták, a vendéglőket, kocsákat, a tömeges összejöveteleket, vásárokat, mozikat betiltották. Hírlapok és falragaszok útján tájékoztatták a lakosságot az aktuális helyzetről, és az általános higiéniai intézkedések betartására figyelmeztettek őket.⁴⁷ Decemberben a spanyolnátha Körmenten szünőfélben volt, a járás más területein azonban tovább terjedt, mivel sok beteghez nem hívtak orvost. A fertőzött községeket folyamatosan ellenőrizték, az iskolákat továbbra is zárva tartották, és fertőtlenítéseket rendeltek el.⁴⁸

A legnagyobb járványveszély azokban a községekben jelentkezhetett, ahol a katonák a frontról vagy a hadifogságból hazatértek, mert bennük lappanghatott a vírus csírája. A betegség gyors terjedéséhez hozzájárult még a szegénység, a ruházat, a cipő, az élelmiszer és a fűtőanyag hiánya.⁴⁹ 1918. december első felében a spanyolnátha szünőfélben volt, de néhány helyen újból fellobbant, és egyes vidékeken kiterjedt formában uralkodott.⁵⁰ December elejére a körmentdi járásban újra pusztított, és leginkább a fiatal nőket veszélyeztette.⁵¹ Németh János tanító naplójelfjegyzése szerint is az „1918-ban az egész világot bejárt spanyolnáthának 11-en estek”⁵² áldozatul Szentpéterfán.⁵³

Az 1918 végén még uralkodó spanyolnátha járvány áthúzódott ugyan

az 1919-es évre, azonban intenzitásában egyre csökkent, és az év első részében teljesen megszűnt.⁵⁴ A vármegyei tisztii főorvos 1919. első negyedéről készített jelentése szerint a járásokban az általános közegészségügyi helyzet lényegesen jobban alakult, mint az előző év utolsó felében. Jelentősen megcsappant a spanyolnáthás esetek száma, januárban egyedül a Vasvári járásban fordult elő néhány személynél. A főorvos írásában megjegyezte még, hogy a „spanyol láz” és a kiütéses hagymáz (tífusz) kizárólag a hazatért és legyengült szervezetű orosz hadifoglyok között fordult elő. Ezeket a betegeket a kórházban szigorúan elkülönítették, és a környezetüket fertőtlenítették. Minden Oroszországból hazatért egykori foglyot 15 napi karanténban, megfigyelés alatt tartottak.⁵⁵

A spanyolnátha influenzavírusa a legnagyobb pusztítást 1918–1919-ben okozta, amely a népesség mintegy az ötödét megfertőzte. Ekkor azonban még nem tudták a vírust kitenyészteni, hiszen nem létezett a virológia tudománya sem, így nem is tudunk róla sok mindent. Azt lehet megállapítani a betegséggel kapcsolatban, hogy a világháborúban legyengült európai lakosság teljesen védtelenül állt vele szemben. A spanyolnátha vírus felépítését tekintve alig tér el a napjainkban felbukkanó influenzavírusoktól, ezért a mai napig nem tudjuk, hogyan tudott olyan sok embert megbetegíteni és elpusztítani.⁵⁶

⁴⁷ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. november Sárvári járási jelentés.

⁴⁸ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. december Körmentdi járási jelentés.

⁴⁹ A spanyoljárvány a vidéken. = Szű, 1918. dec. 8. 5. p.

⁵⁰ MNL VaML Kib. I. 126/1918.

⁵¹ A spanyoljárvány a vidéken. = Szű, 1918. dec. 8. 5. p.

⁵² MNL VaML Németh János szentpéterfai tanító irathagyatéka. 251. p.

⁵³ Uo.

⁵⁴ MNL VaML Vas vármegye alispánjának iratai. Közigazgatási iratok. I. 18747/1919.

⁵⁵ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 44. dob. 1919. évi. 1. negyedévi jelentés.

⁵⁶ P. J.: Vírusvesz az állatoktól. = Heti Válasz, 2004. febr. 13. 39. p.

ELSŐ VILÁGHÁBORÚS HŐSI EMLÉKMŰ KERKÁSKÁPOLNÁN

■ Feiszt György

Magyarországon az első világháború áldozataira emlékezve 1915-től kezdve készültek kisebb-nagyobb emlékjelek, amelyeket hősi halottak családtagjai, hozzátartozói állítottak. A frontokon elesettekre emlékeztető mementóknak síremlékeket helyettesítő funkcióját szorgalmazta az 1915-ben létrejött Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottság (HEMOB) is. Az emlékműállítását hivatalossá az 1917. évi VIII. törvénycikk tette, amely kimondta, hogy a háborúban elhunyt katonának minden település, lehetőségéhez mértén, méltó emléket emeljen.

A hivatalos előzmények ismeretében fogtunk hozzá az első világháború centenáriumára készült „Kőbe vésett emlékezet” című Vas megyei album¹ összeállításához. A közel egy évig tartó kutatómunka során, a hősi emlékművek felállítástörténetének felderítésével kapcsolatos nehézségek mondatják velünk, hogy az emlékeztetőkről két dolgot volt nehéz megtudni: egyrészt, hogy ki alkotta, másrészt, hogy mikor állították őket.

¹ Kőbe vésett emlékezet. A nagy háború emlékhelyei Vas megyében. Írta és összeáll. Feiszt György. Szombathely–Gencsapáti, 2019. 175 p.

Kerkáskápolna emlékművéről e kutatás során annyi volt megtudható, hogy a kisközségből 1914–1918 között 62 férfi vult be katonai szolgálatra. Az első világháború frontjain elhunyt hősök emlékére a református iskola melletti téren állítottak emlékoszlopot.² A Stumpf József (1864–1934) zalatárnoki kőfaragó által készített obeliszkre a Hudetz József (1857–1932) szombathelyi műhelyéből rendelt turulmadarat illesztették. Az 1924. június 1-jén felszentelt emlékoszlop talapzatára helyezett márványtáblára 11 kerkáskápolnai illetőségű hősi halott nevét vésték.³

A 96 éve Kerkáskápolnán felállított hősi emlék történetére vonatkozó, első olvasatra kereknek látszó, minden alapinformációt tartalmazó, forrásokkal dokumentált kis összefoglalót azonban egy közelmúltban kezünkbe került irat teljesen új megvilágításba helyezte.⁴

² Vas vármegye és Szombathely megyei város általános ismertetője és címtára az 1931–32 évre. 1-2. köt. Főszerk. F. Szabó Géza. Bp., [1931.] (továbbiakban: F. Szabó, [1931.]) 333. p.

³ Magyar Nemzeti Levéltár (továbbiakban: MNL) Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: VaML) Szentgotthárdi Járás Főszolgabírójának iratai (továbbiakban: Sztg. Jár. Fszb.). Közigazgatási iratok (továbbiakban: Közig. ir.) 1712/1927.

⁴ MNL VaML Vas vármegye Alispánjának iratai. Közig. ir. V. 9720/1924.

A Vas Megyei Levéltárban fellelt eddig ismeretlen aktában ugyanis megtalálható egy alispánnak címzett, az emlékmű avatási ünnepségére szóló meghívó, továbbá az a fogalmazvány, amelyben a megye vezetője utasítja a szentgotthárdi főszolgabíró, hogy őt az eseményen helyettesítse. Az ügyirat egy másik – június 26-án kelt – mellékletéből megtudjuk, hogy a HEMOB panaszára Herbst Géza (1864–1938) alispán, az 1924. június 1-jén lezajlott kerkáskápolnai emlékmű felszentelése miatt, az ott tapasztalt szabálytalansággal kapcsolatban vizsgálat lefolytatását kezdeményezte. A HEMOB hivatalos levele azért íródott, mert az emlékművet felállították, holott azt a szervezet a 20.331/1922. B.M. sz. rendeletben ráruházott jogkörében eljárva, annak „művészetlen volta miatt kivételre alkalmasnak nem találta”. Az eljárást végrehajtó szentgotthárdi főszolgabíró meghallgatta a kerkáskápolnai emlékműbizottság vezetőjét. Az 1924. augusztus 6-án, a járás hivatalos helyiségében felvett jegyzőkönyv szerint: „Kalmár Péter nyugalmazott tanító előadta, hogy a frontról hazatért kerkáskápolnai katonának, elhunyt bajtársaik emlékére, egy községi hősi emlékoszlop felállítására bizottságot alakítottak és ennek elnökévé őt választották meg.” Az alakuló ülés után adománygyűjtésbe kezdtek, és az így befolyt pénzt a faluban rendezett mulatságok bevételeivel növelték. Amikor a rendelkezésre álló összeg elegendőnek mutatkozott, Strumpfel Lajos hegyhátszentjakabi kőművessel megállapodtak egy emlékoszlop terveinek elkészítéséről, amelynek árát három métermázsa búza ellenértékében határozták meg. Az elkészült terveket 1924. április 17-én a HEMOB-hoz engedélyezésre benyújtották. A kérelem egy hét múltán

azzal érkezett vissza, hogy az „szakszerűtlen és így fel nem állítható”. Ennek nyomán a kőműves mestertől azt kérték, hogy „a tervet változtassa meg és azt tegye a szintén általa készített, senyeházi emlékműhöz hasonlóvá, ugyanis azt, annak 1923-ban történt felállítására előtt, a HEMOB kivitelezésre alkalmasnak találta”. Az így módosított tervet a HEMOB-nak május 6-án, „sürgős elintézésért kérve küldték fel, mondván, hogy az emlékmű június 1-jén a hősök napi emlékünnepe keretében felállítható legyen. Mivel erre választ nem kaptak, abban a hiszemben, hogy a terv – mint a senyeházi mása – elfogadást nyert”. A Kalmár Péter által bemutatott elszámolás szerint az összegyűlt 4.445.452 koronából 4.429.910 volt a kőműves munkadíja, a 15.542 korona maradványt a háborúban szerzett sebesülés és betegség következtében elhunyt katonák sírjainak gondozására fordították. Az elnök egyúttal elismerte, hogy pénzgyűjtésre hivatalos engedélyük nem volt. A szentgotthárdi főszolgabíró az alispáni hivatalhoz 1924. augusztus 10-én megküldött jelentését ezekkel szavakkal zárta: „Mivel a szobor létesítése körül hivatali személy nem működött közre, fegyelmi eljárásnak helye nincsen.”

Az alispáni akta helytörténeti értékét egyfelől az adja, hogy abból egyrészt megismerhetők a kerkáskápolnai emlékmű felállításának minden részletre kiterjedő története, nem mellesleg található benne egy, az avatóünnepségen készült, korábban ismeretlen, jó minőségű fényképfelvétel. Másrészt képet kapunk a ma már eredeti állapotában nem létező senyeházi hősi emlékműről. Ezt ugyanis a visszaemlékezők szerint az 1960-as évek községi útpítései során elbontották, és belőle napjainkban csak a templom falába illesztett emléktábla és turulmadár maradt.

Az avatönnepségen készült fénykép

(MNL VAML Vas vármegye Alispánjának iratai. Közíg. ir. V. 9720/1924.)

A kerkáskápolnai tényleges események megismérese rámutat arra, hogy az 1930-31-es Vas megyei címár információit éppúgy, mint a községi emlékműállításokkal kapcsolatos fözsolgábrói összefoglaló jelentéseket⁵ erős kritikával kell kezelni. A hősi emlékművek szakirodalma sokszor utal a HEMOB működésének anomáliáira.⁶ Paradox, hogy a kerkáskápolnai események valódi története épp ennek nyomán derülhetett ki.

⁵ F. Szabó, [1931.] 654 p. és MNL VaML Sztg. Jár. Fszb. Közíg. ir. 1712/1927.

⁶ Rendkívül tanulságos a büki emlékműállítással kapcsolatos botrány története. Szabó József: In memoriam. Büki hősök és mártírok a második világháborúban. Bük, 1995. 27-31. p.

Helységös Alispán ur!
*A háboruban elesett körségünkbeli hősök emlékének szobrot emelünk. Ennek tiszte-
 pélyes felavatását június hó 1-én d. u. 10 óra-
 kor fogjuk megtartani, amely alkalommal
 helységöd, város megjelölését is kéjük.*
Kerkáskápolna 1924. máj. 23
Harajás ödvörtemmel
A szobor bizottság:
Halvány József
bir. elnök.

A meghívó

(MNL VAML Vas Vármegye Alispánjának iratai. Közíg. ir. V. 9720/1924.)

„A BEMENETNÉL EZEN JEGY ELŐMUTANDÓ.”

EGY SZOMBATHELYI TÁNCMULATSÁGRA SZÓLÓ MEGHÍVÓ
1848 FEBRUÁRJÁBÓL

■ Tilcsik György

A 19. századból származó, közgyűjteményekben őrzött vagy magánszemélyek tulajdonában lévő meghívók általában nem tartoznak a ritka és különleges forrásértékű iratok közé, ám jelentőségük nyilvánvalóan lényegesen megnövekszik, ha azok egy-egy akár országos, akár helyi léptékkal mérve meghatározó szerepet játszott személlyel vagy személyekkel hozhatók összefüggésbe, vagy éppen a történelem egy-egy különlegesen izgalmas és érdekes időszakáról, az akkor lejátszódott eseményekről szolgálnak több-kevesebb új adattal.

Az alább közreadandó, csupán néhány sorból álló, nyomtatott meghívó – amelyre kézírással rávezették a címzett személy nevét – is ékesen bizonyítja, hogy olykor-olykor egy rendkívül rövid és ezért első ránézésre talán kevésbé fontosnak tűnő irat is – kiegészülve más forrásokból származó információkkal – alkalmas lehet arra, hogy tudásunkat érdemben gyarapítsa, sőt miután esetünkben egy olyan rendezvényre szóló invitációról van szó, amelyről eddig semmiféle ismerettel nem rendelkezünk, jelenleg ez az egyetlen olyan dokumentum, amely a szóban forgó össze-

jövetel megszervezésének és megtörténtének tényéről egyáltalán tudósít.

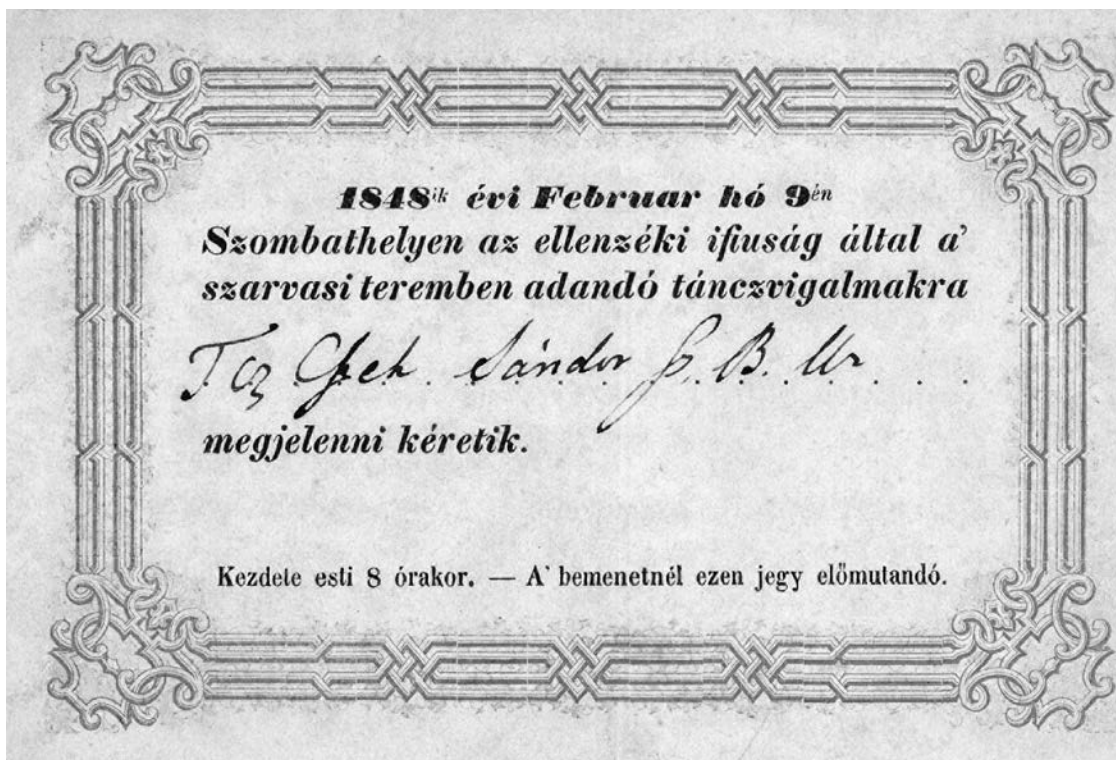
A Cseh Sándor szolgabírónak címzett és küldött meghívóból arról értesülhetünk, hogy Szombathelyen az ellenzéki fiatalok 1848. február 9-én – mely nap szerdára esett – este 20.00 órától táncmulatságot tartottak a Szarvas fogadó nagytermében, ám arról, hogy az est szervezői közelebről kik voltak, illetőleg, hogy ki vagy kik küldték szét a meghívókat, sajnos semmit nem tartalmaz.¹ Szövegének utolsó mondata – „A bemenetnél ezen jegy előmutandó.”² – ugyanakkor nem hagy kétséget afelől, hogy ez az esemény zártkörű volt, azaz csak a meghívóval rendelkezők léphettek be a Szarvas táncterembe azon az estén.

AZ ELLENZÉKI TÁNCMULATSÁG HELYSZÍNE

Szombathelyen a Szarvas vendégfogadó – a mai Pannónia étterem – pontosan

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) Meghívógyűjtemény 1/1848.

² Uo. Az idézeteket nem betűhíven, hanem – leszámítva néhány, a beszélt nyelv jellegzetességeit megőrző esetet – a mai helyesírási szabályok szerint adjuk közre, a kiegészítéseket pedig szögletes zárójelbe tettük.

nem ismert időponttól kezdődően, de egészen biztosan már jóval a 19. század közepe előtt is a vendéglátás céljait szolgálta, és valójában nem a mezőváros, hanem az azzal dél–délkeleti irányban szorososan összeépült település, Szőkefőldé területén állt. A szőkeföldi kúriának nevezett, kétszintes, eredetileg lakóépület, valamint a vele szomszédos földbirok a 16. századtól kezdve többször is gazdát cserélt, mígnem 1752-ben az előző évben Magyarország nádorává választott Batthyány Lajos (1696–1765) vásárolta meg,³ és az 1848-ban dédunokájáé, Batthyány Fülöp hercegé (1781–1870) volt.

Nem tudjuk, mikortól viselte a Szarvas nevet, de egy, az épületről 1840 vé-

A „Tékinet[es] Cseh Sándor sz[olga]b[író] úr”-nak címzett meghívó (MNL VaML Meghívógyűjtemény 1/1848)

gén készített leírás megőrizte, hogy annak földszintjén két borozó-, három étkezőhelyiség, három szoba és egy-egy konyha, illetve kamra, az emeleten pedig egy, a zenészek számára készült karzattal rendelkező táncterem, egy kis konyha, valamint 10 szoba kapott helyet, mely utóbbiakból kettő biliárdszoba volt, háromban kávéház működött, öt pedig a szállóvendégeket várta. Az épület – amely alatt egy nagyméretű pince helyezkedett el – udvarán 36 ló befogadására alkalmas istálló, egy fészter és egy szivattyús kút állt.⁴

A Szarvas vendégfogadóban 1848. február 9-én este megtartott táncmulatság alkalmával a meghívottaknak felkínált ételekről és italokról, az emeleti táncterem díszítéséről és – ha volt

³ Varga Nóra: Források Szőkefőldé történetéből. 1. Herceg Batthyány Fülöp körmendi uradalmának 1840. évi topográfiai összeírása. Szőkefőldé. = Lapok Szombathely történetéből, 2003. 118. sz. (továbbiakban: Varga, 2003.) 1. p. (Panniculus Ser. C.; 175.)

⁴ Varga, 2003. 4. p.

ilyen – a táncrendről sajnos, nincsenek adataink, az azonban biztos állítható, hogy a szombathelyi ellenzéki fiatalok szervezte társasági esemény nem csak a kikapcsolódás és a szórakozás, hanem valószínűleg a politikai eszmecserek és egyeztetések céljait is szolgálta.

A RENDEZVÉNY IDŐPONTJA

Az 1847. november 7-én Pozsonyban megnyílt – és mint később kiderült, utolsó rendi – országgyűlésre delegált Vas vármegyei követek, Vidos József (1805–1849) és Szabó Miklós (1816–1848) számára szóló követutasítás tartalma alapvetően liberális szemléletű volt, ám a liberális táboron belül nem tartozott annak legradikálisabb vonulatához. A diéta megnyitásakor az alsótáblán az ország polgári átalakulását konstitucionális eszközökkel megvalósítani kívánó ellenzék árnyalatnyi többséggel rendelkezett a bécsi udvart támogató konzervatívokkal szemben, és az első 2 hónap alatt lezajlott – így a királyi előterjesztésekre adandó válaszfelirat tartalmáról, az adminisztrátori rendszerről és a jobbagyfelszabadításról szóló – viták, de különösen a liberális követek megosztását célzó udvari törekvések azzal fenyegettek, hogy 1848 januárjában az addig egységesnek tűnő ellenék összefogása megszűnik, és az országgyűlés eredménytelenül ér véget. Ugyanakkor ez idő alatt a Vas vármegyei nemesség többségének, valamint mindkét országgyűlési követének politikai beállítottsága – utóbbiaké minden bizonnyal Batthyány Lajos gróf (1807–1849) hatására – úgy módosult, hogy a legfontosabb kérdéseket illetően osztották a Kossuth Lajos (1802–1894) vezette ellenzéki csoport nézeteit.⁵

⁵ Tilcsik György: Politikai tendenciák Vas megyében a feudalizmus bomlásának végső sza-

A vármegye 1848. február 7-én közgyűlést tartott, amelyen egyrészt felolvasták az előző kongregáció óta Vidostól és Szabótól Pozsonyból érkezett követjelentéseket, amelyek mellékletei többek között a válaszfelirattal, a köztelherviseléssel, az örökváltsággal, az ősiséggel és az adminisztrátori rendszerrel kapcsolatos különféle iratokat is tartalmaztak.⁶ A közgyűlés résztvevői az alsótáblának a válaszfelirat tárgyalásának elhalasztásáról hozott határozatát „... alkotmányos nézeteikkel tökéletesen megegyezőnek találván ...”, követeik e tárgyban kialakított, az udvar és az országgyűlés főrendi táblája nagyobb részének álláspontjával ellentétes véleményét és szavazatát helyeselték, ugyanakkor törvénybe ütközőnek minősítették, hogy a kormány az országgyűlési tárgyalások mellőzésével, egyoldalú leirattal próbálja az adminisztrátori kérdés megoldását kierőszakolni. Ezért a vármegye közgyűlése Vidost és Szabót arra utasította, hogy az adminisztrátori rendszer megszüntetését a továbbiakban is igyekezzenek elérni, és a hadiadó megajánlásába mindaddig ne bocsátkozzanak, amíg az udvar az adminisztrátori rendszerből fakadó sérelmeket fel nem számolja. Egyúttal azt is a követek kötelességévé tették, hogy – mivel az említett királyi leirat az adminisztrátorok kinevezését a főispánok akadályoztatásával magyarázta – kezdeményezzék az örö-

kaszában. = Vasi Szemle, 1984. 1. sz. 84–94. p.; Uő: Vas megye és az örökváltság kérdése a reformkori országgyűléseken. In: Levéltári évkönyv, 1986. Szerk. Kiss Mária. Szombathely, 1986. 194–197. p. (Vas megye múltjából; 3.)

⁶ MNL VaML Vas vármegye nemesi köz- és kisgyűlésének iratai (továbbiakban: Vvkk.) Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek (továbbiakban: Kjkv.) 1/1848., 2/1848.; MNL VaML Vvkk. Köz- és kigyűlési iratok (továbbiakban: Kir.) 1/1848., 2/1848.

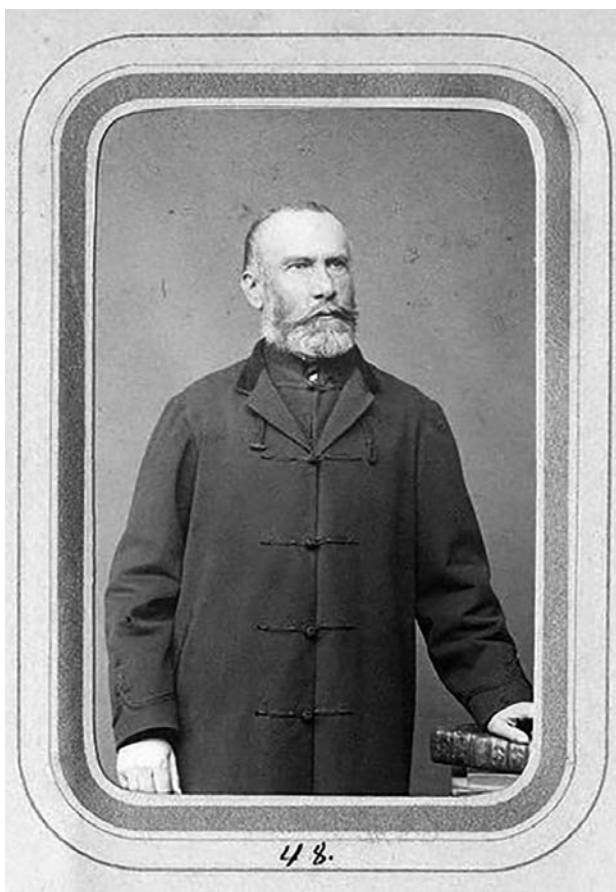
⁷ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 1/1848.

kös főispáni cím eltörlésének törvénybe foglalását.⁸

Közelebbi adatok hiányában nem tudjuk biztosan, hogy a szombathelyi „ellenzéki ifjúság” az 1848. február 7-én lezajlott vármegyei közgyűlés összehívása előtt vagy alatt határozott a táncmulatság február 9-én történő megrendezéséről. Elvileg mindkét említett variáció lehetséges lett volna, ám a rendezvény lebonyolításához szükséges előkészületek miatt valószínűbbnek tűnik, hogy már 1-2 héttel a közgyűlés (amúgy már előzőleg is ismert) határnapja előtt, de az is lehet, hogy még korábban döntöttek annak megszervezéséről. Megjegyzendő, hogy 1848-ban ez volt Vas vármegye első közgyűlése, amelyen a napirendre került kérdések fontossága és hordereje miatt minden bizonytalanságról is sok szó esett a 2 nappal későbbi estén a szombathelyi Szarvas vendégfogadóban, és így valószínűleg a táncest időpontjának kiválasztása sem lehetett véletlen, hiszen a közgyűlésre amúgy is Szombathelyre érkezett a vármegye nemességének politikailag aktív és változásokat kívánó része.

A MEGHÍVÓ CÍMZETTJE

A Vas vármegyei Gasztonyban született Cseh Sándort 1814. február 21-én tartották keresztvíz alá.⁹ Édesapja, nemes Cseh József földbirtokos és édesanyja, nemes Hertelendy Polixéna 1813. január 17-én kötöttek házasságot szintén Gasztonyban.¹⁰ Gyermeük a gimnázium első három osztályát 1823 és 1826 között a Szombathelyi Premontrei Gimnáziumban, a 4., az 5. és a 6. osztályt

Cseh Sándor (1814–1896)
 az 1865/1868. évi országgyűlés idején
 (Arcanum Adatbázis. Hungaricana. Képcsarnok.
<https://gallery.hungaricana.hu/hu/BudapestGyujtemeny/1047204>)

1826-tól 1829-ig a Kőszegi Bencés Gimnáziumban végezte, majd 1829 és 1831 között a Szombathelyi Királyi Líceum diákja volt.¹¹ A jogi pályát választotta, és az 1831/1832. tanévben a Zágrábi Királyi

⁸ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 2/1848.

⁹ MNL VaML Mikrofilmtár (továbbiakban: Mft.) Vasszentmihály, római katolikus (továbbiakban: r. k.) keresztelési anyakönyvek.

¹⁰ MNL VaML Mft. Vasszentmihály, r. k. házassági anyakönyvek.

¹¹ MNL VaML A Kőszegi Bencés Rendi Gimnázium iratai. Gimnáziumi anyakönyvek, 1824–1830.; MNL VaML A Szombathelyi Premontrei Rendi Gimnázium iratai. Prima et secunda quimestralis Informatio de Juventute Regii Gymnasii Sabariensis pro anno 1823/24., 1824/1825., 1825/1826.; MNL VaML A Szombathelyi Philosophiai Liceum iratai. Informationes de juventute Lycei Sabariensis, 1829–1840.

Jogakadémián,¹² az 1832/33-as tanévben pedig a Pozsonyi Királyi Jogakadémián tanult.¹³ Ezt követően előbb Vas vármegye Alispáni Hivatalában, majd Kőszegen, a Dunántúli Kerületi Táblánál, végül a Magyar Királyi Kúrián gyakornokoskodott.¹⁴ Vas vármegye 1837. július 3-án megtartott közgyűlésén kihirdették ügyvédi diplomáját, az 1837. szeptember 4-re összehívott kisgyűlésen pedig felolvasták Zichy Károly gróf (1785–1876), Vas vármegye főispáni helytartója 1837. augusztus 14-én kelt levelét, amelyben Cseh Sándort tiszteletbeli alügyésszé nevezte ki.¹⁵ Ez ugyan csupán egy formális tisztség volt, ám alig 9 hónappal később, a vármegye 1838. június 18-án lezajlott tisztújító közgyűlésén már a németújvári járás egyik esküdtje lett.¹⁶ Vas vármegye 1841. március 1-én megtartott közgyűlésén pedig nyilvánosságra hozták Zichy Károly 1 hónappal korábban kelt, Cseh Sándort a németújvári járás szolgabírájává kinevező levelét.¹⁷ Cseh ezt követően – amellett, hogy járásában végezte a ráháruló különféle adminisztratív és jogi feladatokat – hivatalból részt vett a vármegye köz- és kisgyűlésein. Munkáját minden bizonnyal jó színvonalon végezte, és ennek eredményeként előbb az 1842. augusztus 23-ra, majd pedig az 1845. au-

gusztus 28-ra összehívott tisztújító közgyűléseken újraválasztották, illetőleg megerősítették tisztségében.¹⁸

Megfelelő források híján nincsenek információink Cseh Sándor politikai nézeteiről, ám az a tény, hogy meghívót kapott a szombathelyi ellenzéki ifjúság 1848. február 9-én megtartott táncmulatására, arra enged következtetni, hogy a korszak nemesi liberalizmusa iránt elkötelezett és az ország polgári átalakulásáért tenni akaró, fiatal jogász lehetett.

Ezt támasztja alá az is, hogy Vas vármegye 1848. május 1-én megtartott közgyűlésén a vármegyei közgyűlés feladatait átvevő Vas vármegyei Képviselői Bizottmány tagjává választották.¹⁹ Az 1848 kora nyarán a Horvátországban tapasztalható ellenséges mozgalmak nyomán szükségessé vált egy jelentős létszámú nemzetőrség kiállítása, ami többek között azt jelentette, hogy Vas vármegyére 3000 főnyi nemzetőr kiállításának kötelezettsége esett. A képviselői bizottmány 1848. június 19-én úgy döntött, hogy e 3000 főt toborozással biztosítják, és a vasi nemzetőrezred parancsnokának Vidos Józsefet nevezték ki. A szükséges létszám határidőre történő biztosítása komoly nehézségekbe ütközött annak ellenére, hogy több vármegyei tisztviselő is kérte felvételét a nemzetőrök közé.²⁰

Cseh Sándor is jelentkezett önkéntes nemzetőrnek, ám Vas vármegye Képviselői Bizottmánya 1848. június 26-án megtartott ülésén felmerült, hogy Hrabovszky Zsigmond főjegyző – aki szintén jelentkezett – és Cseh Sándor szolgabíró személyét a vármegye nem tudja nélkü-

¹² Durovics Alex – Szögi László: A zágrábi felsőoktatás intézményeinek hallgatói, 1776–1852. Studenti Zagrebačkih sveučilišnih ustanova, 1776–1852. Bp., 2019. 385. p. (Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat; 20.)

¹³ M. Novák Veronika: A Pozsonyi Jogakadémia hallgatósága, 1777–1849. Posluchači Král'ovskej Akademie v Bratislave, 1777–1849. Bp., 2007. 366. p. (Felsőoktatástörténeti kiadványok. Új sorozat; 5.)

¹⁴ MNL VaML Vvkk. Kir. 1472/1837.

¹⁵ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 1472/1837.; MNL VaML Vvkk. Kir. 1472/1837.

¹⁶ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 1103/1838.

¹⁷ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 420/1821.; MNL VaML Vvkk. Kir. 420/1841.

¹⁸ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 1720/1842., 1702/1845.

¹⁹ MNL VaML Vvkk. Kjkv. 910/1848.

²⁰ Simon V. Péter-Tilcsik György: A Vas megyei mozgóvá tett nemzetőrség és levelezőkönyve, 1848 július–szeptember. In: Savaria, 1983–1984. Szerk. Bándi Gábor, Cserrényi Vajk, Horváth Ernő. Szombathely, 1989. 270–274. p. (A Vas Megyei Múzeumok Értesítője; 17–18.)

lözni. Erre Hrabovszky visszalépett, Cseh azonban kijelentette, hogy inkább lemond tisztségéről és nemzetőrnek áll.²¹ Ekkor a képviselői bizottság hivatkozással arra, hogy a vármegye németlakta vidékein – és ilyen volt Cseh Sándor járása, a németújvári is – komoly feszültség tapasztalható, felszólította a szolgabíró, hogy maradjon hivatalában.²² A bizottság kifejezte reményét, hogy „... Cseh Sándor úr jelleme, kinek tiszta honfias érzelmeit, férfias bátorságát, magasztos lelkiületét a megye közönsége mindenkor méltányolá, eléggé kezeskedik, hogy ő ezen rendelettől is engedelmességét megtagadni nem fogja.”²³ Így is történt, és Cseh Sándor szolgabíró maradt,²⁴ ám ez csak átmeneti állapot volt, mivel a képviselői bizottság 1848. augusztus 7-ére összehívott ülésén ismét lemondott tisztségéről, amit el is fogadtak, és helyettesítésére Somogyi Ignác esküdtet jelölték ki.²⁵

Cseh ekkor csatlakozott a Vidos József vezette Vas vármegyei mozgó nemzetőrséghez. Sajnos nemzetőri ténykedéséről szinte semmit nem tudunk, az azonban biztos, hogy hadnagyi rangban szolgált, és részt vett Nagykanizsa 1848. október 3-án történt felszabadításában.²⁶

Ugyancsak rendkívül kevés adattal rendelkezünk az önvédelmi háború időszakában és a Bach-korszakban kifejtett tevékenységéről. Nincs nyoma annak, hogy családot alapított volna, és minden

valószínűség szerint birtokai jövedelméből, valamint ügyvédi munkájából élt Rátóton. Az 1861. évi országgyűlési választáson a németújvári kerület képviselőjévé választották,²⁷ majd az országgyűlés befejezését követően – vélhetőleg anyagi természetű gondjai miatt – rátóti birtokát és kastélyát eladta Széll Józsefnek (1801–1871), akitől azután annak fia, Széll Kálmán (1843–1915) örökölte azokat.²⁸

Miután Cseh Sándort az 1865-ben összehívott országgyűlésre is képviselővé választották a németújvári kerületben,²⁹ aktív résztvevője lehetett a kiegyezési törvénycikkelyek előkészítésének és elfogadásának. Az országgyűlés berekesztése után hazatért, és folytatta ügyvédi praxisát. 1871. december 19-én a vármegye árvaszékeének ülnökévé választották, 1882. augusztus 21-én pedig Radó Kálmán (1844–1899) főispán Vas vármegye főlevéltárnokává nevezte ki, és e tisztséget 1889. november 5-ig töltötte be.³⁰ Cseh Sándor 83 éves korában, 1896. november 2-án, Szombathelyen végelegyengülésben hunyt el.³¹

²⁷ Reiszig Ede, *ifj.*: Vas vármegye története. In: Vas vármegye. Szerk. Sziklay János, Borovszky Samu. Bp., 1898. (továbbiakban: Reiszig, *ifj.*, 1898.) 244. p. (Magyarország vármegyéi és városai)

²⁸ Bertényi Iván, *ifj.*: Családi háttér és egyéni karrierépítés. Széll Kálmán útja a politikai elitbe. In: Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve. Szerk. Uő. Bp., 2015. 57. p.; Virág Zsolt: Magyar Kastélylexikon 5. Vas megye kastélyai és kúriái. 5. köt. Vas megye. Bp., 2004. 197. p.

²⁹ Reiszig, *ifj.*, 1898. 245. p.

³⁰ MNL VaML Vas Vármegye Törvényhatósági Bizottságának iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek 5492/1871., 568/1882., 1457/1889.; Cseh Sándor, 1810–1896. = Vasvármegye, 1896. nov. 5. 4. p. E nekrológ tévesen közli Cseh születésének évét.

³¹ MNL VaML Vas vármegye állami anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye. Szombathely, halotti anyakönyvek. 400/1896. A halotti anyakönyvi bejegyzés két téves adatot tartalmaz, ugyanis Cseh Sándor – legalábbis születési anyakönyvi bejegyzése szerint – nem Rátóton, hanem Gasztonyban látta meg a napvilágot, és nem 86, hanem 83 éves korában halt meg.

²¹ MNL VaML Vas vármegye képviselői bizottságának iratai (továbbiakban: Vvkb.) Bizottmányi jegyzőkönyvek (továbbiakban: Bjkv.). 441/1848.

²² MNL VaML Vvkb. Bjkv. 445/1848.

²³ Uo.

²⁴ MNL VaML Vvkb. Bjkv. 585/1848.

²⁵ MNL VaML Vvkb. Bjkv. 720/1848.

²⁶ Hermann Róbert: Kanizsa felszabadítása 1848. október 3-án. In: Zalai Múzeum. 7. A honfoglalás 1100. évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi történettudományi – helytörténeti konferencia előadásai. Nagykanizsa, 1996. október 17-18. Szerk. Kunics Zuzsa. Zalaegerszeg, 1997. 134. p.

A POLGÁRI KORI PÉNZINTÉZETI HÁLÓZAT KIALAKULÁSÁNAK KEZDETEI VAS MEGYÉBEN¹

1. RÉSZ

■ Halász Imre

AZ ELŐZMÉNYEK

Vas megye dualizmus kori gazdaságának összefoglaló áttekintésére már történt egy kísérlet.² A tanulmányban a pénzüintézetek számba vételekor azonban kizárólag egy forrást használt a szerző, a cégbíróság társas cégek törzskönyveit,³ melyek mindenképpen megbízható adatokat nyújtanak az alakulásokra, egyesülésekre, de az alaptőke változásán kívül nagyon kevés gazdasági adatot tartalmaznak. Ez az egyetlen adat azonban semmiképpen sem utal az üzlet forgalmára, és az egyes üzletágak arányaira. Az alaptőke nagysága a mérlegadatok, elsősorban a mérlegfőösszeg nélkül értelmezhetetlen, hiszen egy pénzüintézet alaptőkéjének több-

szörösét is megmozgathatta egy üzleti évben. Miután számos esetben csak az alaptőke 50%-a volt ténylegesen befizetve, és az alaptőke sokszorosával is üzemeltetett egy takarékpénztár vagy bank, válsághelyzetekben, rossz üzleti döntéseknél, ha nem volt megfelelő tartaléka, az a cég felszámolásához csődhöz, szerencsésebb esetben összeolvadáshoz vezetett. Éppen a kiscelli hűtlen kezelés, egy folytatólagosan elkövetett sikkasztás, mely során két évtized alatt egymillió forinttal károsították meg a céget, és rajta keresztül az ügyfeleit, aztán az újvidéki, továbbá az aradi, máramarosszigeti és érsekújvári takarékpénztárban elkövetett hibák is nagyobb kontrollt sürgettek.⁴ A századfordulón számos ötlet és javaslat fogalmazódott meg, de egyike sem vezetett eredményre. A megoldás végül a Pénzüintézeti Központ létrehozása volt, erre 1916-ig kellett várni.⁵

Magyarországon a pénzüintézeteink kialakulása fordítottja volt a Nyu-

¹ A tanulmány a Budapesti Gazdasági Egyetem Mikro- és makrogazdasági folyamatok múltban és jelenben kutatóműhelye kutatási programjában készült 2021-ben.

² Horváth Ferenc: Vas megye közgazdasági viszonyai a dualizmus korában, 1860–1918. II. rész. = Vasi Szemle, 1980. 2. sz. 237–249. p.

³ Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) A Szombathelyi Királyi Törvényszék iratai. Cégbírósági iratok. Társas cégjegyzék (továbbiakban: SZT Cb. ir. Társas cégj.)

⁴ Jirkovsky Sándor: Takarékpénztáraink és a miskolczi 1899. évi értekezéslet. = Közgazdasági Szemle, 1942. 85. köt. (továbbiakban: Jirkovsky, 1942.) 440. p.

⁵ Jirkovsky, 1942. 445. p.

gat-Európában végbement folyamatnak, ahol előbb a tőkeerős bankok jöttek létre, és már kialakult bankhálózat működött, amikor a jóval kisebb tőkeerejű takarékpénztárak gomba módra elszaporodtak. Ezzel szemben Magyarországon a takarékpénztárak létrejötte több mint két évtizeddel megelőzte a bankokét. Az eltérő út eltérő fejlődési ívet eredményezett.

Nyugat-Európában a takarékpénztárak elsődleges célja az volt, hogy a szerényebb anyagi lehetőséggel rendelkezők számára is megteremtődjön a kamatozó betétek elhelyezésének lehetősége, továbbá kisebb-nagyobb összegű kölcsönökhöz is hozzájuthassanak az ügyfelek, valamint a takarékoságot szem előtt tartó pénzügyi edukációval emberek ezrei szokjanak hozzá a legegyszerűbb pénzügyi műveletekhez, ezáltal egy egységes pénzügyi kultúrát teremtve. Ezek a filantróp vonásokat sem nélkülöző intézmények kezdetben csak a betétgyűjtéssel foglalkoztak. A nyugat-európaihoz hasonlóan jöttek létre az első magyarországi takarékpénztárak is, de a Pozsonyban (ma: Bratislava, Szlovákia) 1842-ben részvénytársasági formában megalakult takarékpénztár mintájára rövidesen valamennyi akkori takarékpénztár áttért a részvénytársasági formára. Ezek, és az ez után megalakult pénzintézetek már a nyereséget helyezték üzletpolitikájuk fókuszába.⁶ Ehhez kellett az 1840. évi törvények,⁷ melyek megnyitották az utat a részvénytársaságok megalakulása előtt, engedélyezve, hogy a részvényesek „a betétek kamathajtó forga-

tásából” nyereséget realizálhassanak.⁸ 1848-ban Magyarországon már 36 takarékpénztár fogadta az ügyfeleit, köztük az 1844-ben alapított kőszegi.⁹

A jogszabályok szerint a takarékpénztárak a bankügyletek közül jelzálogügyleteket folytathattak, előleget adhattak községeknek, zálogházaknak, befektethettek állampapírokba, vásárolhattak jegybanki részvényeket, továbbá váltóleszámítolással¹⁰ is foglalkozhattak.¹¹

A takarékpénztáraknál jóval nagyobb tőkeerővel rendelkező bankok üzletágait és üzletmenetét is pontosan meghatározták. A banki üzletágak közé tartozott a pénzkihelyezés, giro¹²-, lét- és előlegüzlet, kölcsönök ingatlanokra és a váltóleszámítolás. A bankok betétgyűjtéssel nem foglalkozhattak, idegen pénzeket saját tőkájük arányában kibocsátott kamatozó pénztárjegyekkel szerezhettek.¹³

Széchenyi István (1791–1860) joggal mérföldkőnek tartott Hitel című mun-

⁸ Jirkovsky, 1942. 434. p.

⁹ Bariska István: 150 éves a Kőszegi Takarékpénztár, 1844–1994. Kőszeg, 1994. 31 p.; Kőszegi József: A kőszegi takarékpénztár száz éve. 1844–1944. Kőszeg, 1944. 55 p.

¹⁰ Leszámítolás: a váltó banknak történő átadása. A bank a megvásárolt váltóra a leszámítolás időpontjától a lejáratig tartó időszakra kamatot számol fel, és ezt levonja a váltón feltüntetett összegből. Ez a pénzintézet nyeresége: a névérték valamint a megvásárlási ár közötti különbözet. Az lehet a kockázata, hogy a határidő lejártakor az adós nem tud fizetni. A pénzintézeteknek lehetőségük van a leszámított váltókat a jegybanknál viszontleszámíttatni.

¹¹ Jirkovsky, 1942. 434–435. p.

¹² Giro: valamely névre szóló adóslevél (váltó, részvény, vagy kötelezvény) átruházása úgy, hogy az eredeti tulajdonos a dokumentumra, gyakran annak hátlapjára ráírja a nevét. Kiállítható nevesítve, vagy nevesítés nélkül, ez utóbbi esetben üres forgatmánynak nevezik. A giróüzlet készpénzkíméléssel, számlákon történő átvezetéssel történik. Ez volt az első üzlet, melyet a bankok bevezettek.

¹³ Jirkovsky, 1942. 434–435. p.

⁶ Jirkovsky, 1942. 434. p.

⁷ Soós László: Az Osztrák Nemzeti Bank. In: A Magyar Nemzeti Bank története. 1., Az Osztrák Nemzeti Banktól a Magyar Nemzeti Bankig, 1816–1924. Szerk. Bácskai Tamás. Bp., 1993. 81–154. p. A váltójogról (XV. tc.), kereskedőkről (XVI. tc.), gyárak jogviszonyairól (XVII. tc.), közkereseti társaságokról (XVIII. tc.).

Takarékpénztár székhelye	Alapítás ideje	Alaptőke 1853.12.31.		Éves nyereség 1853.	
		„erő-sorrend”	összege CM	„erő-sorrend”	összege CM
Sopron	1842	1.	803.018,04	4.	17.760,51
Kőszeg	1844	2.	603.619,27	1.	83.097,41
Veszprém	1845	3.	481.245,55	2.	66.378,13
Pécs	1845	4.	409.230,50	3.	32.798,38
Győr	1844	5.	325.680,42	7.	4.182,04
Szekszárd	1846	6.	200.707,16	6.	4.266,07
Nagykanizsa	1845	7.	97.148,71	5.	15.588,39

A soproni közigazgatási kerületben működő takarékpénztárak 1853.

kájában elsősorban a nagy összegű hitelek felvételének lehetőségét sürgette, mert hitelélet a modern pénzüzetek megjelenése előtt is volt. Különböző városi pénztárak, egyházi és világi alapítványok rövid és hosszú lejáratú hiteleket nyújtottak a hozzájuk forduló ügyfeleknek, akik elsősorban a település, vagy közvetlen környezetében lakó, valamilyen tulajdonnal rendelkező hitelfelvevők voltak. Ez a tulajdon lehetett földbirtok, ház, üzlet, telek, ami fedezetül szolgálhatott.

Ugyancsak élénk hitelélet folyt a falvakban is, ahol elsősorban egyházi és világi alapítványok és árvapénztárak nyújtották ezeket a hiteleket, melyek a korabeli árviszonyokat és a forgalomban lévő készpénz mennyiségét tekintve szinte teljes mértékben kielégítették a hitelekkel szemben támasztott lakossági és intézményi igényeket. Ez utóbbi a települések magisztrátusait jelentette.¹⁴

¹⁴ Szabad György: A hitelviszonyok. In: A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában, 1848–1914. Tanulmányok. 2. köt. Szerk. Szabó István. Bp., 1972. 184–245. p.; Kaposi Zoltán: Uradalmi gazdaság és társadalom a 18–19. században. A vrászlói társadalom átalakulásának folyamata. Bp.–Pécs, 2000., 285 p. (Dialóg Campus szakkönyvek); Kóta Péter: Áru és pénzhitel Körmenten a reformkorban. In: Előadások Vas megye történetéből 3. Szerk. Tilcsik György. Szombathely, 2000. (továbbiakban: Tilcsik, 2000.) 73–78. p. (Vas megyei levéltári füzetek; 9.); Borsy Judit:

1850 után a neoabszolutizmus közigazgatása bevezette a Magyar Királyságban a kerületi rendszert. A Dunántúl kilenc megyéje¹⁵ a soproni székhelyű közigazgatási kerülethez tartozott, melyben ekkor már hét takarékpénztár működött, közülük öt megyeszékhelyen, kettő pedig egy-egy, a megyeszékhelynél nagyobb piackörzettel rendelkező városban. A soproni közigazgatási kerülethez tartozó megyék közül Mosonban és Somogyban ekkor még nem működött takarékpénztár. Az 1853. május 1-én a Magyar Királyságban is hatályba lépett osztrák polgári törvénykönyv 994. §-a szerint a zálog fejében adott kölcsönökért 5%, zálog nélküliekért pedig 6%-os kamatot lehetett szedni.¹⁶ A kamatokra elhelyezett betétek és a jelzálogkölcsönök mellett a váltószámítolási üz-

Gondoskodás az árvákról a pécsváradai közalapítványi kerület baranyai uradalmaiban a 19. század első negyedében. In: A földesurak szerepe. Szerk. Szirácsik Éva. Bp., 2018. 186–211. p. (Dominium; 4.); Halász Imre: „...hatos kamatra...” Adatok Szombathely püspöki mezővárosi hitellezési tevékenységéhez a neoabszolutizmus éveiben. In: Magyar gazdaságtörténeti Évkönyv, 2017–2018. Hitel - bank - piac. Szerk. Kövér György, Pogány Ágnes, Weisz Boglárka. Bp., 2018. 185–200. p.

¹⁵ Baranya, Győr, Moson, Somogy, Sopron, Tolna, Vas, Veszprém, Zala megyék.

¹⁶ Ezek a kamatkorlátozások csak 1861 után szűntek meg, amikor az országbírói értekezlet ismételt hatályba léptette a régi kereskedelmi törvényeket.

letág volt a legjelentősebb. Vas és Zala megyékben nem a megyeszékhelyeken, hanem a megyeszékhelynél jelentősebb piackörzettel rendelkező városokban, Kőszegen,¹⁷ illetve Nagykanizsán jött létre takarékpénztár.¹⁸

A neoabszolutizmus időszakában úgy a bankok, mint a takarékpénztárak kormányzati felügyelet alatt álltak, minden takarékpénztárhoz kormánybiztost rendeltek ki, az ő feladatuk volt az alapszabályok szerinti működés biztosítása, amiről rendszeresen jelentést kellett tenniük. Ezzel a kormányzat a pénzügyi felügyeletet kívánta biztosítani.¹⁹

PÉNZINTÉZETI STRUKTÚRA A KIEGYEZÉS UTÁN

1. A bankok

Az indulás

A kiegyezést követően új lendületet vett a pénzügyintézetek alapítása, és rövidesen kialakult a pénzügyintézetek hármassztruktúrája: a bankok, a takarékpénztárak és a hitelszövetkezetek, melyek mellett rövidesen egy negyedik, a földhitelintézet is megkezdte működését.²⁰ A legnagyobb tőkeerővel természetesen a részvénytársasági formá-

ban működő bankok – ahogy a korabeli statisztika jelöli: bank- és hitelintézetek – rendelkeztek, melyek az 1840. évi XVIII. tc. alapján jöttek létre,²¹ a törvény az 1875-ös Kereskedelmi törvény életbe lépéséig hatályban maradt.

A népbankokat németországi mintára, az alapszabályban meghatározott időtartamra – gyakran húsz évre – hozták létre, és – elsősorban elnevezésük miatt – a bankok közé sorolták, de mivel a tagoknak az esetek többségében korlátolt felelősségük volt, ami legfeljebb a törzsbetétek összegéig terjedt, valójában hitelszövetkezeti feladatokat láttak el.²²

A Bach-korszak után a bank és a takarékpénztár közötti különbség eltűnt, üzletkörüik kiszélesedett, köszönhetően az egész Európában gyorsan elterjedt új banktípusnak, a Crédit Mobilier-nek. A Rothschildokkal is konkuráló párizsi testvérpár, Émile és Isaac Pereire által kitalált és létrehozott új típusú bank a kereskedelmi és a beruházási banki tevékenységet kombinálta, és tevékenységét a gazdasági élet minden területére kiterjesztette. Legjelentősebb újítása az volt, hogy a tőkét nemcsak adóslevelek kibocsátásával, hanem a takarékpénztárakhoz hasonlóan betétgyűjtéssel is növelte. Az 1867 után létrejött bankok is bevezették ezt az akkor új szemléletet és gyakorlatot, úgy a fővárosban, mint a nagyobb vidéki városokban hitel- vagy iparbank elnevezéssel. Vas megye székhelyén ilyen típusú bank a Szombathelyi kereskedelmi, ipar- és földművelési bank volt.

²¹ Jirkovsky, 1942. 440. p.

²² Magyar compass. A magyar állami területen található pénz-, hitel-, biztosító-intézetek, segély-egyletek, iparos-részvény-társulatok, közlekedési és egyéb vállalatok, a múlt 1873. évi kimerítő mérleg és tisztek kimutatása. Szerk. Mihók Sándor. Bp., 1874. 1. p. (továbbiakban: Magyar compass, 1874.) 201. p.

¹⁷ Bariska István: Pénzügyintézetek és társadalmi környezetük a XIX. századi Kőszegen. In: Tilcsik, 2000. 93-104. p.; Söptei Imre: A Kőszegi Takarékpénztár kegyes és közhasznú adományai 1848 és 1896 között. In: Tilcsik, 2000. 105-112. p.

¹⁸ Jahres-Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Oedenburg an das hohe k. k. Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten über den Zustand des Landes-Cultur der Handels-, Industrie- und Verkehrsverhältnisse des Kammerbezirkes im Jahre 1853. Oedenburg, 1855. 230-231. p.

¹⁹ Jirkovsky, 1942. 435. p.

²⁰ Kóvér György: Struktúráról a rendszerig. Pénzügyintézetek Magyarországon, 1873-1913. In: Kóvér György: A felhalmozás íve. Társadalom- és gazdaságtörténeti tanulmányok. Bp., 2002. 241-253. p. (Nagyítás; 43.)

A kibontakozó tőkés fejlődés első éveiben Vas megyében 4 bankot, 16 takarékpénztárt és 4 hitelszövetkezetet említenek forrásaink.

A megyeszékhely bankjai közül az egyik legjelentősebb az 1871. június 16-án részvénytársasági formában megalakult Szombathelyi kereskedelmi, ipar- és földművelési bank volt. Az ezzel a dátummal keltezett alapszabálya működését 50 évben határozta meg, melyet a minisztérium – a korábbi évekhez, évtizedekhez képest rendkívüli gyorsasággal – 1871. július 24-én hagyott jóvá. Az adminisztráció felgyorsulása, melyben csak a hatályos jogszabályoknak való megfelelést vizsgálták, nagyban elősegítette a pénzintézetek számának gyors emelkedését. A bank célja az alapszabálya szerint „a kereskedelmet, ipart és földművelést szabályszerű banküzletek által előmozdítani”. Ez kijelölte a banképítés során megcélzott elsődleges ügyfélkört is, később azonban már minden területről gyűjtöttek forrásokat és helyeztek ki hiteleket. Névleges alaptőkéje az első adatunk szerint 400.000 frt, a befizetett összeg ennek fele: 200.000 frt volt.²³ Egy évvel később már a névleges alaptőke a korábban közöltnek csak a fele, 200.000 frt, a ténylegesen befizetett összeg ekkor 120.000 frt. Ennek fedezete 1000 db 200 frt-os névre szóló részvény volt, ekkor a befizetett összeg arányában 60%-os fedezettséget

jelentett.²⁴ 12 tagú, három évre választott igazgatótanácsa vezette, „melynek egy harmad része évenként sorsolás alá jut; azonban egyes tagjai bizalom hiányából három év eltelte előtt is elmozdíthatók”. 1876-ban a bank elnöke Pillich Ferenc, alelnöke Städler Károly, Pick Bernát, dr. Goldsmith Vilmos, Nagy Jenő, Leszler Imre, Forster József és Gotthard István tanácsosok voltak az igazgatóságnak tagjai, de a cégjegyzésre Selle Sándor pénztárnokot is feljogosította az alapszabály. Korábban Takács Lajos, Szabó László, Rohrer László és Desits József is igazgatósági tagok voltak, de a rotáció vagy lemondás során ez a tisztségük megszűnt. A bank közgyűlését minden év májusában tartotta, és hirdetményeit Vas megyei lapban kellett nyilvánosságra hozni.²⁵

Az első mérleget 1874-ben tették közzé. Eszerint a kamatozásra elfogadott összeg közül (könyves) takarékbetétre 332.228, segélyegyleti befizetésekre 306.698 frt-ot helyeztek el, az ekkor erőre kapó folyószámlákon 74.320 frt-ot tüntet fel a mérleg. 713.246 frt volt az üzletág főösszege. Az akkor minden pénzintézetnél domináns váltóüzletág (leszámítolás) 325.192 frt-ot forgalmazott. A kihelyezett összegek 509.939 frt-ot tettek ki, döntően adóslevelekre hiteleztek összesen 412.525. frt-ot, emellett értékpapírokra 64.328 frt-ot, és nem részletezve az „egyéb értékneműekre” 509.939 frt-ot.

Az első teljes üzleti évben, 1873-ban 129 frt tiszta nyereséget realizáltak (ez részvényenként értendő). 1793 frt adót fizettek be, az éves záraskor a kasszában 34.491 frt készpénzt tüntettek fel. Két alapot képeztek, kötelezően a tartá-

²³ Kimutatás a magyar állam összes pénz-intézeiteiről 1873-dik évi márczius hó végéig. Szerk. Mihók Sándor. Bp., 1873. (továbbiakban: Mihók, 1873.) 18-19. p. 2020-as forintárfolyamon ez 687.200.000 Ft lenne. Átszámítás: Danyi Pál: Magyar pénzürtékindeks: árák és devizák alapján 1754-től. <https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/> (Megtekintve: 2020. szeptember 28.)

²⁴ Magyar compass, 1874. 45. p. Itt 100 frt-os részvények szerepelnek, ez valószínűleg téves adat.

²⁵ Központi Értesítő (továbbiakban: KÉ), 1876. máj. 7. [3.] p. Az első alapszabály jóváhagyásának száma: 8099/1871., kelte: 1871. júl. 24.

lékalapot, ezen 1741, míg a hitelegyletek biztosítási alapján 10.030 frt halmozódott fel.

Az 1875-ös üzleti évben mérlegük főösszege már 1.021.968,21 frt-ra növekedett,²⁶ ami hihetetlen gyors növekedés másfél év alatt.

Amikor a budapesti székhelyű kisbirtokosok földhitelintézete 2500 db 200 frt-os részvényjegyzésre adott ki országos felhívást, 22 vidéki bankkal kötött szerződést helyi részvényjegyzésre, ezeknek a pénzintézeteknek egyike ez a szombathelyi bank volt.²⁷

Az alapszabályt fél évtizeddel később, 1876-ban módosították, ettől kezdve 9 tagú, három évre választott igazgatóság vezette a bankot, melynek négy főből álló felügyelőbizottságát titkos szavazással választották meg. Az alaptőkét 1876-ban 100.000 frt-ra szállították le, és 1000 db 100 frt-os névre szóló magyar nyelvű – két igazgatósági tag valamint a pénztáros által aláírt és a bank hivatalos pecsétjével lepecsételt – részvényt bocsátottak ki 25 évre szóló szelvényekkel.²⁸

Jól indult, de bő fél évtizedet ért csak meg a másik 1871-ben alapított szombathelyi bank, a Szombathelyi leszámítoló társulat.²⁹ 1871. január 8-án fogadták el alapszabályát, melyet 1874. június 18-án módosítottak. Ebben har-

minc évi működést terveztek, céljukat az alapszabályban így fogalmazták meg: „az ott működésben levő segélyegyletet pénzelőleg által gyámolítani s általában Szombathely s környékének kereskedelmi iparviszonyait előmozdítani”. 500 db 200 frt névértékű, átruházható, de oszthatatlan részvényt bocsátottak ki, így 100.000 frt-os alaptőkével kezdték meg működésüket. A részvények száma, ennek megfelelően az alaptőke is később 2000 db százforintos részvényre módosult.³⁰ A bank elnöke kezdetektől Szegegy Antal, és a két vezérigazgató, Zámboni Rudolf és Zimmermann Károly intézte a napi ügyeket. A bank jogtanácsosa Gaiger Benedek, könyvelője Weisz Ede, pénztárnoka Koller Károly volt.

Az 1873-as mérlegének főösszege 557.890 frt, s már ekkor 77.845 frt veszteséget kellett elkönyvelniük. 1874-ben 533.937 frt-os főösszegű mérlegük alapján már részvényenként 5%-os (5 frt-os) osztalékot fizettek, de nagy volt a kintlévőségük, és tízezer forintot is meghaladta a kétes követelések összege.³¹ Hasonló arányt látunk a következő évi mérlegükben is, így nem csoda, hogy már az 1875. február 20-i közgyűlésen az igazgatótanács indítványozta a részvénytársaság feloszlását. Miután ezen nem megfelelő számban képviseltették magukat a részvényesek, a feloszlást a határozatképes rendkívüli közgyűlésig el kellett halasztani,³² alaptőkéjük közben 70.000 frt-ra csökkent.³³ A felszámolást végül június 30-i

²⁶ Magyar compass. Pénzügyi és közgazdasági évkönyv, 1876. IV. évfolyam az 1875-ik évi mérlegekkel. Kiad. Mihók Sándor. Bp., 1876. (továbbiakban: Magyar compass, 1876.) 66. p. 2020-as forintárfolyamon ez 3.750.622.560 Ft lenne.

²⁷ Vasúti és Közlekedési Közlöny, 1872. nov. 28. 412. p. Ez a felhívás számos más lapban is megjelent, pl. A Hon, 1872. nov. 25. [6.] p. és nov. 28. [5.] p.; Pesti Napló, 1872. nov. 25. [4.] p. és nov. 28. [4.] p.

²⁸ KÉ, 1876. jún. 14. [7.] p. A bejegyzést elrendelő végzés kelte: 1876. máj. 25.

²⁹ Mihók, 1873. 18-19. p. Tévesen adja meg az adatokat. Itt 1872-es alapítás és 400.000 frt-os alaptőke szerepel, 2000 db 200 frt-os részvényrel és 50%-os fedezettséggel.

³⁰ Magyar compass, 1874. 46. p.

³¹ Magyar compass. Pénzügyi és közgazdasági évkönyv, 1875. Kiad. Mihók Sándor. Bp., 1875. (továbbiakban: Magyar compass, 1875.) 52-53. p. Ha jelenértéket akarunk számítani, az 1873-as adatokat 3487, az 1874-est 3617, az 1875-öst 3670 Ft-tal kell szorozni.

³² Magyar compass, 1876. 65. p.

³³ Magyar compass. Pénzügyi, közgazdasági és vasúti évkönyv a magyarországi részvénytár-

határidővel az 1876. június 18-án tartott rendkívüli közgyűlésén mondták ki. A jogszabálynak megfelelően a teljes vagyont átadták az öt tagú felszámoló bizottságnak. Nyilvánosan felszólították a feleket, hogy követeléseiket hat hónapon belül nyújtsák be a felszámolóknak,³⁴ melynek a közgyűlés által választott tagjai Szegedy Antal, Bárdossy István, Zimmermann Károly, Weiner Károly és Deutsch J. M., korábban a részvénytársaság igazgató tanácsának tagjai voltak.

Lényegesen kisebb forgalmat bonyolított le jóval szűkebb portfólióval a harmadik banknak minősített vasi pénztézet, a Sárvári hitel- és leszámítoló-intézet, mely régiójában stabilan tudott működni. 100.000 frt-os alaptőkével alakult, ennek felét fizették be induláskor a részvényesek, akik 500 db 200 frt-os részvényt jegyeztek.³⁵ Az 1873. üzleti év mérlege szerint 65.466 frt értékben helyeztek el náluk betéteket, ezek közül a könyves betétből 26.224 frt-ot, a népbank betéteiből 39.222 frt-ot realizáltak, míg a váltóleszámítolásból 88.889 frt-ot forgalmaztak, már ez a két tétel 150%-a az alaptőkének. Kötvényekre és előlegekre kölcsönöztek, az előbbire 22.860, az utóbbira 6.993 frt-ot. A műveletek összege 29.853 frt volt, tiszta nyereségük 2867 frt volt, egy részvényre 5 frt osztalékot fizettek. Az év végén 4370 frt készpénz volt a kasszában.³⁶

Ez az üzleti év sikeresnek mondható egy 1872-től a piacon lévő intézménytől. Sárvárnak ekkor mintegy kétezer lakosa van, piackörzete természetesen jóval kisebb, mint a megyeszék-

helyé. A következő év forgalma egy folyamatosan növekvő pénztézet képét rajzolja fel. Az 1874. év mérlegfőösszege 164.057 frt, mely többszörösen meghaladta az előző évit. A váltóüzletág 103.946 frt-ot realizált, míg kötvényekben 47.831 frt-ot tüntettek fel, a betétek meghaladták a 73.000 frt-ot, és ekkorra már beindult a folyószámla üzletág is. Az előző évihez hasonló nyereséget mutattak ki, és az osztalék is ugyanannyi volt. 4.294 frt volt a tiszta nyereség, és egy részvényre 5 frt nyereséget fizettek ki, de emellett volt az ún. „felül osztalék”, ami 10% volt. Egy sikeres banképítést látunk, főleg akkor, ha figyelembe vesszük, hogy ez a bank Sárvár második pénztézete, az 1869-ben alakult Sárvári Takarékpénztár mellett, melynek 1874. évi mérlegfőösszege a kétszerese volt a Sárvári hitel- és leszámítoló-intézetének, és amelynek magasabbak voltak az osztalékai is.

A sikeres menedzsment élén Tulok Zsigmond elnök állt két alelnökkel, Dr. Messer Sámuellel, aki egyben a cég vezérigazgatója is, és Pleszkáts J.-vel. (A következő évtől csak Messer az alelnök). Az igazgatótanács tagjai ekkor Pleszkáts I., Radó K., Rosenberg H. Stadler S., Steiner A., Karucs P., Schulesbeck S., Deutsch J., Prosznitz I., Schulenbeck J., Schmidt P., Rosenberg A. Dr. Messer Samu vezérigazgató, Nagy Pál titkár, Weiser Adolf könyvelő és Buchberger Fülöp pénztárnok voltak a vezető alkalmazottak.³⁷ Az igazgatótanács is jelentősen átalakult, megszűnt – legalábbis nem nevesítették – a titkári állás, és Kárik Ferenc személyében jogtanácsost is alkalmaztak.

1874-ben hoztak határozatot arról, hogy Sárvár vidéki takarékpénztár né-

saságok és szövetkezetek számára, 1877. Ötödik évfolyam, az összes 1876-ik évi mérlegekkel, stb. Kiad. Mihók Sándor. Bp., 1877. 78. p.

³⁴ KÉ, 1876. júl. 21. [6.] p.

³⁵ Mihók, 1873. 16-17. p.

³⁶ Magyar compass, 1874. 38-39. p.

³⁷ Magyar compass, 1874. 38. p. A neveknél nem közölte a keresztnevet a Magyar compass.

Bank neve	alakulás éve	kibocsátott részvények db	részvény tőke összege Ft	fedezettség %	mérlegfőösszeg (1874. 12.31.) Ft	tiszta nyereség Ft	egy részvényre %
Sárvári Hitel- és leszámítoló intézet	1872	500	100 000	50	164.057	5.000	10
Szombathelyi leszámítoló társulat	1871	700	70 000	100	533.937	3.500	5
Szombathelyi kereskedelmi, ipar- és földművelési bank	1871	2000	200 000	60	942.825	n.a.	6
Vas-zalai Népbank Körmen	1865	2000	200 000	100	670.087	30.000	17,1

A Vas megyei bankok összefoglaló adatai 1874-ben

ven, a nevében megjelölt módon takarékpénztárként működnek tovább.³⁸

A nagy forgalmú kereskedelmi utak kereszteződésénél fekvő uradalmi központnak, Körmennek rövid idő alatt három pénzügyintézete jelent meg a pénzpiacra. Az egyik az alapítását jogelődei múltjának figyelembevételével 1865-től számító Vas-zalai Népbank, a másik az 1871-ben létrejött Körmen-i Takarékpénztár, míg a harmadik az 1874-ben alapított és rövid ideig működő Vas-Zalai Takarékpénztár volt, ez utóbbi mintegy másfél éves működés után beolvadt a Vas-zalai Népbankba. A népbank létrejötté és takarékpénztárrá alakulása tökéletes példája egy regionális piac körzet központjában önsegélyező egyletből egy évtized alatt takarékpénztárrá fejlődő pénzügyintézetnek. Körmenen figyelhető meg legelőször a térségben végbement piaci átrendeződés is.

A Vas-zalai Népbank elődje az 1865. szeptember 1-én alakult körmen-i iparosok önsegélyező egylete volt, mely 1870. szeptember 1-től körmen-i önsegélyező egylet néven működött, majd az alapszabályok jóváhagyása után 1871. október 29-től Körmen-i Önsegélyező Egylet és Népbank néven működött, majd 1873. május 22-i közgyűlésén nevét Vas-zalai Népbankra változtatta. Forrásainkban ezért az 1865-ös és 1873-as alapítás egyaránt előfordul. Az 1873-as alapszabály szerint a célja

„a kereskedelem-, ipar- és gazdaság érdekeit előmozdítani”, 30 évre alakult, 200.000 frt-os alaptőkével.³⁹

A népbank számára az 1875-ben létrejött Vas-Zalai Takarékpénztár gyakorlatilag nem volt versenytárs, és már a 2. közgyűlésén, 1876. márciusában elhatározta a Vas-zalai Népbankkal történő egyesülését. A június 25-i rendkívüli közgyűlésen megszavazták egyrészt a takarékpénztár végleges feloszlását, másrészt a Vas-zalamegyei Első Takarékpénztár Körmenen nevű részvénytársaságba történő beolvadásukat. A záró mérleg szerint 11.794 frt 50 kr jelzálog kötvényt, 4.690 frt-ot érő váltókat, 527 frt 14 kr készpénzt, valamint 192 frt 70 kr leltári értéket vittek be az új cégbe, mely az egyesülés után magára vállalta a Vas-Zalai Takarékpénztárral szembeni kötelezvényeket.⁴⁰

A Vas-zalai Népbank 200.000 frt-os alaptőkével jött létre, 1876-ra Vas megyében öt, Zala megyében két fiókja volt. Mérlegfőösszege erőteljes növekedést mutat: 1874-ben 670.087,⁴¹ 1875-ben 784.454,37 frt,⁴² egyre szélesedő üzletágai erőssége a váltótárca és a kölcsönök folyósítása mellett az előlegezés és a folyószámla műveletek voltak.

Vas megyében egyedül a Vas-zalai Népbank volt jogosult kamatozó „pénz-

³⁹ KÉ, 1876. máj. 25. [7.] p.

⁴⁰ KÉ, 1876. okt. 7. [8.] p.

⁴¹ Magyar compass, 1875. 73. p.

⁴² Magyar compass, 1876. 79. p.

³⁸ Magyar compass, 1875. 45. p.

tári utalványok” kibocsátására.⁴³ Nyereségük is figyelemre méltó: egy részvényük 1871/1872-ben 13%-os, 1872/1873-ban 17%-os, 1874-ben 15 frt-os, 1875-ban 13,50 frt-os nyereséget hozott.⁴⁴

A teljes pénzügyi hálózat szerves részei a bankfiókok – korbelt elnevezéssel: fióktelepek – is. Az egyik első bankfiókot a cégiratokban Nyugat-Magyarországi jelzalog hitelbank Sopronban cégnevével bejegyzett pénzügyi intézet nyitotta Kőszegen, ami egyben – igaz, nagyon rövid ideig – de konkurenciát jelentett a helyi takarékpénztárnak. A működését 60 évre tervező, egymillió frt-os alaptőkéjű, 5000 darab 200 frt-os névre szóló részvényt kibocsátó, és az 1872. június 22-én jóváhagyott alapszabálya⁴⁵ alapján a soproni részvénytársaság már az első perctől kezdve rendkívül intenzív banképítésbe kezdett. A 200 frt-os részvényeinek illetve 80 frt-os ideiglenes részvényeinek jegyzését a Pesti Áru- és Értéktőzsde engedélyezte.⁴⁶ Az új bank rövidesen fiókot nyitott Kismartonban,⁴⁷ majd Kőszegen. Ez utóbbi bejegyzését július 15-én kérte Szaivert József igazgató, akit három társával – Unger Józseffel, Czeke Józseffel és Bierbauer Mihállyal – cégvezetőként regisztráltak a kereskedelmi jegyzékbe.⁴⁸ 1872. október 12-én három további választmányi tagot, Széchenyi Gábor grófot, a bank elnökét, Festetich Elek grófot és Szerafin Ferencet is bejegyezték aláíróként. Még 1872-ben Kőszegen a helyi takarékpénztárral

együtt a Haza életbiztosító- és hitelbank egyik részvényjegyző intézménye lett.⁴⁹ Aztán rövidesen történt egy eddig nem ismert esemény, de az is lehet, hogy az 1873-as válság következményeként, a soproni törvényszék 1874-ben végelszámolást jegyzett be a bankra,⁵⁰ mely pápai és zalaegerszegi fiókjának törléséről már korábban hírt adott a sajtó.⁵¹ A működés megszűnt, a felszámolás azonban elhúzódott, a felszámoló bizottság még 1883. május 28-ra is rendkívüli közgyűlésre hívta a részvényeseket, ahol a bizottság az addigi eseményekről illetve a további lehetőségekről adott számot.⁵²

2. A hitelszövetkezetek

A pénzügyi struktúra második szintjét a takarékpénztárak, a harmadikat a hitelszövetkezetek alkották, ezek közé sorolhatjuk a segélyegyleteket és az önszegélyező egyleteket is.⁵³ Szerepük nem lebecsülendő, hiszen a későbbi évtizedekben az egész Magyarország területén tömegével fognak ezek a segélyegyletek átalakulni népbankokká vagy hitelszövetkezetekké. Az 1870-es évek közepén azonban még csak e folyamat kezdeténél tartunk.⁵⁴ A szövetkezetek a kereskedelmi törvény⁵⁵ 223-230. valamint 247-250. §-ai

⁴⁹ Újsághirdetés az Ellenőr, a Hon, a Pesti Napló és a Magyar Újság, a Vasárnapi Újság, valamint a Magyarország és a Nagyvilág több számában, 1872 decemberében.

⁵⁰ KÉ, 1877. febr. 17. [4.] p. A bejegyzést elrendelő határozat kelte: 1876. aug. 5.

⁵¹ Cégbejegyzések. Czegkitörles. BK, 1873. aug. 7. 3091. p.

⁵² BK, 1883. máj. 2. 16. p., máj. 3. 12. p., máj. 5. 12. p.

⁵³ Történetükről vázlatosan: Moizs Attila - Szabó G. Gábor: A szövetkezeti hitelintézetek története, jelenlegi rendszere és sajátosságai Magyarországon = Hitelintézeti Szemle, 2012. 1. sz. 67-69. p.

⁵⁴ Mihók, 1873. 60. p.

⁵⁵ 1875. évi XXXVII. tc. Kereskedelmi törvény. In: Magyar törvénytár. 1875-1876. évi törvények. Szerk. Márkus Dezső et al. Bp., 1896. 121-207. p.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Magyar compass, 1875. 72-73. p.

⁴⁵ Ezt a sajtó is közölte: Megerősített alapszabályok. = Magyar Újság, 1872. jún. 27. [3.] p.

⁴⁶ Budapesti Közlöny (továbbiakban: BK), 1872. szept. 4. 1608. p.

⁴⁷ Kivonat a „Buda-Pesti Közlöny”-ből. Czegbejegyzések. = Pesti Napló, 1872. okt. 2. [3.] p.

⁴⁸ MNL VaML SZT Cb. ir. Társas cégj. Címbejegyzési könyv. 1850-1859, 1872-1875. 10. sorszám. 8-9. p.

Szövetkezet vagy segélyegylet neve	Alakulás éve	Üzleti betét		Kölcsön o: okiratra, v: váltóra	Tiszta nyereség
		törzsbetét (részjegy) db	t: törzsbetét, ta: tartalék-alap, i: elfogadott idegen tőkék, ö: összesen Ft		
Jánosházi első kisegítő egylet	1874	888	t: 22.568	o: 22.568	-
Jánosházi polgári segélyező egylet	1871	382	t: 13.442	o: 13.442	-
Magyargencs-Hógyészi önszegélyző egylet	1874	2.116	t: 11.266 i: 7.894 ö: 12.160	o: 19.587	708
Pinkafői segélyegylet		483	t: 22.436 ta: 2.975 ö: 25.411	v: 6.515 o: 18.818 ö: 25.333	
Szombathelyi segélyegylet	1872		nem közölt adatokat		1.381

Vas megye ismert hitelszövetkezeteinek legfontosabb adatai.
1874. december 31-i állapot⁵⁸

alapján alakultak és tevékenykedtek, felelőségük lehetett korlátozott vagy korlátlan, fennállásuk időtartama szerint vagy határozott időre, vagy záró időpont nélkül alakultak meg. A Magyar Compass tömör meghatározása szerint ezeknek a pénzügyi szervezeteknek az alaptőkéje „nem áll részvényekből, hanem kizárólag üzleti betétekből, (részjegy vagy törzsbetétek) képződik, és miután a szövetkezetek leginkább a tagok kölcsönös hitelének, keresetének vagy gazdálkodásának előmozdítására alakulnak, azért a tiszta üzleti nyeresémet is vagy a tagok között egyenlő arányban leendő felosztásra, vagy az üzleti betéti tőke emelésére, vagy végre részben emberbaráti célokra szoktak felhasználni.”⁵⁶

A szövetkezetek számáról és üzleti adatairól az egész történelmi Magyarországot illetően csak esetleges adataink vannak, nemcsak azért, mert a 63 vármegyében 192 olyan egyletről tudunk, melyek biztosan működtek, de nem közölték legfontosabb adataikat sem a Compassal. Arról azonban nincs tudomásunk, hogy a forrásunk által közölt listán túlmenően léteztek-e további segélyegyletek Magyarországon. (A hiányos, néha esetleges adatok miatt értelmetlen lenne összesítést meg-

adni, az itt közölt adatok ezért nem nyújthatnak összképet.)

A hitelszövetkezetek betéteket gyűjtöttek, tartalékalapot képeztek, és váltókra illetve kötelezvényekre hiteleztek.

Az 1890-es években már huszonkilenc hitel-, segély- vagy önszegélyző szövetkezetről tudunk a következő – 1920 óta Ausztriához tartozó – településeken: Alhó (ma: Allhau), Borostyánkő (ma: Bernstein), Felsőlövvő (ma: Oberschützen), Kukmér (ma: Kukmirn), Monyorókerék (ma: Eberau), Nagynémetszentmihály (ma: Großpetersdorf), Németszentgrót (ma: Gerersdorf bei Güssing), Németújvár (ma: Güssing), Pinkafő (ma: Pinkafeld), Pusztaszentmihály (ma: Sankt Michael), Rohonc (ma: Rechnitz); és a napjainkban Szlovéniához tartozó Barkóc (ma: Bakovci), Battyánd (ma: Puconci); valamint Csöngé, Csörötnek, Egervár, Gór, Halmos, Ják, Jánosháza, Kemencsentszentpéter, Magyargencsen kettő (a Magyargencs-Hógyészi és a Magyargencsi takarékos segélyegylet), Nemesmagasi, Nádasd, Ölbő, Rábakeresztúr, Szentgotthárd, Vönöck.⁵⁷

(Folytatjuk)

⁵⁷ MNL VaML SZT Cb. ir. Társas cégj. Címjegyzési könyv. 1850–1859, 1872–1875. Külön lapon.

⁵⁸ Magyar compass, 1875. 256., 259., 264., 272. p.

⁵⁶ Magyar compass, 1875. 243. p.

A DÖMÖLKI APÁTSÁG GAZDÁLKODÁSA A DUALIZMUS IDEJÉN

■ Boros Zoltán

BEVEZETÉS

Sokak számára a szerzetes szó hallatára a monostor csendjébe húzódó, a napjait imádsággal és elmélkedéssel töltő, kétkezi munkát végző, gyakran a tanácsadó szerepében fellépő bölcs képe jut az eszébe. Ez a középkori ideálkép azonban egyáltalán nem áll a 19. század magyarországi szerzetességére, így Szent Benedek rendjére sem. E monasztikus közösség tagjai a jozefinista egyházpolitikának köszönhetően 1786-ban a szétszórtság sorsára jutottak, és majdnem két évtizedig az egyházmegyék papságának soraiba tagozódva éltek, vagy világi munkaköröket láttak el. 1802-ben az I. Ferenc (1768–1835) által kiadott uralkodói rendelet értelmében azzal a feltétellel vehették fel ismét szerzetesi habitusukat, hogy a már korábban is végzett lelkipásztori munka mellett elvállalják tíz gimnázium fenntartását és tanárokkal történő ellátását.¹ A bencés szerzetesek – némi

18. századi előzmény után – valójában ekkor költöztek be nagyobb számban a városokba, és a *monostor* helyett, a tanító rendek mintájára, az iskola mellett álló *rendház* lett a lakóhelyük. Oktató, nevelő munkájuk révén² élénk kapcsolatot ápoltak a helyi társadalom számos szereplőjével, bekapcsolódtak a különböző egyesületek munkájába, és tudományos tevékenységük mellett esetenként közéleti szerepet is vállaltak.

Megélhetésük alapját a visszaállított bencés apátságok (Pannonhalma, Bakonybél, Tihany, Celldömölk, később Zalavár) birtokai képezték. A pannonhalmi főmonostorban a rendkormányzat és a növendékképzés kapott helyet, a filiális apátságok pedig általában a nyugalomba vonult szerzetes-tanárok számára biztosítottak lakóhelyet. A restitúciós rendelkezés mindazokat a javakat visszaadta a rendnek, melyeket az 1786-as föloszlatáskor elveszített. A középiskolák átvétele, majd a két főiskola fenntartása követ-

¹ Sörös Pongrác: A Pannonhalmi Főapátság története. Hatodik korszak. A rend új kora, új munkaköre. 1802-től napjainkig. 1. köt. Bp., 1916. (továbbiakban: Sörös, 1916.) 17–20. p. (A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története; 6/a.)

² A bencés rend közoktatásban vállalt szerepéről lásd: Katus László: A rend iskolái a 19–20. században. In: Mons Sacer, 996–1996. Pannonhalma 1000 éve. 2. köt. Szerk. Takács Imre. Pannonhalma, 1996. 255–263. p.

keztében jelentősen megnövekedett a rendtagok száma, egyúttal szellemi igénye is. A szerzetesek ellátásából, a tanárképzés felállításából és az iskolák fenntartásából fakadó gazdasági terhek jelentős munkát adtak a mindenkori főapátnak. Ezek fedezetét kezdetben az apátságok uradalmaiból származó jövedelemnek kellett biztosítania. A 19. század első felében a gazdálkodás lényegében még feudális keretek között folyt, a bevételek nagyobb része a jobbágyok járadékaiból származott. A birtokállománynak csak a kisebbik része volt a rend saját kezelésében, amit a jobbágyok robotja révén műveltek.³ Így volt ez a dömölki apátság esetében is, melyet a visszaállítás után előszeretettel emlegetnek kiscelli apátságoknak a források. De hol is voltak pontosan az apátság birtokai, és miként illeszkedett a bencés rend egészének gazdálkodásába a dualizmus idején? Ezt vizsgálom meg az alábbiakban.

A DÖMÖLKI APÁTSÁG BIRTOKAI A 19. SZÁZADBAN

A dömölki apátság birtokai az 1802-es visszaállítás idején két vármegyében helyezkedtek el. Egyrészt Vasban, a dömölki apátság közvetlen környékén, valamint ennek Kiscell mezővárossal közös határában; másrészt Veszprém vármegyében, a Somló-hegy lábánál, Vásárhely és Kisjenő települések között, Várdapusztán. Az uradalom magja a középkori dömölki templom mellett fekvő majorság volt, itt állt az ispánlakás, két cselédház és egy juhászlak. Magtárnak a náddal fedett középkori templom épületét használták, ami

mellett több gazdasági épület, valamint egy kemencével ellátott téglavető is állt. Az 1791 óta vásártartási szabaddal rendelkező,⁴ és egy kilométerrel keletebbre fekvő Kiscellben az apátság új épületén kívül egy nagyobb kertet is visszakaptak a bencések, de az ott álló lakatos- és kertészházat még a birtok állami kezelése idején értékesítették, bár a Helytartótanács a visszaállításig nem hagyta jóvá az adásvételt. Az uradalom tartozéka volt még a városban álló és rendszeresen bérbe adott mézárszék, három elidegenített szőlő a Ság-hegyen és két darab szántóföld a szomszédos Felsőmesteriben.⁵ A dömölki apátság Veszprém vármegyében is visszakapta javait: a somlói szőlőjét, egy kisjenői kúriát és egy bérbe adott házat, valamint Várdapusztát, ahol ekkor kilenc házaspár lakott. Ehhez a birtokrészhez egy kocsmá, egy malom és egyéb gazdasági épületek tartoztak.⁶

Itt kell megjegyezni, hogy 1802-ben a bencés rendnek mindössze 40 tagja volt életben, de közülük több idős és beteg szerzetes nem tudott bekapcsolódni a rend új munkakörébe. A fiatalabb és aktív rendtagok a győri és soproni gimnáziumokban kezdték meg a tanítást, míg a bakonybéli és tihanyi apátságok lelkipásztori feladatainak ellátására csak egy-egy plébánost tudott küldeni a főapát, és később is leg-

⁴ *Porkoláb István*: Celldömölk. Kismáriacell szabadalmas mezőváros története. Celldömölk, 1927. 73. p.

⁵ Ezt a birtokrészt néhány évvel korábban Gyarmathy János kívánta megvásárolni, de a Helytartótanács a visszaállításig nem hagyta jóvá az adásvételt. Mivel a két terület a későbbi forrásainkban nem szerepel, feltehető, hogy az eladás mégis megvalósult. *Pacher Donát*: A dömölki apátság története. Bp., 1912. (továbbiakban: Pacher, 1912.) 380. p. (A pannonthalmi Szent-Benedek-Rend története; 12/a.)

⁶ Pacher, 1912. 380-381. p.

³ *Csóka J. Lajos*: Szent Benedek fiainak világtörténete, különös tekintettel Magyarországra. 2. köt. Bp., 1969. 916. p.

feljebb egy jószágkormányzót kaphattak maguk mellé.⁷ Kiscellben azonban az a szerencsés helyzet állt elő, hogy az 1786-os feloszlatáskor Szily János (1735–1799) püspök engedélyt adott arra, hogy a közkedvelt kiscelli búcsújáráshely lelkipásztori feladatainak ellátására négy egykori szerzetes továbbra is helyben maradjon. Közülük hárman még a visszaállítás idején is itt éltek. A közösség vezetője az ekkor 53 éves Pausz Amand (1749–1810) házfőnök volt, mellette a 60 éves Rheinfeld (Renfeld) Tádé (1742–1814) és a vele egykorú Kubovics Remig (1742–1830) hitszónokként működött. A házfőnök a plébánia vezetése mellett egyúttal az uradalom jószágkormányzója is volt.⁸

A birtokok visszavétele után az első gazdasági év termése elegendőnek tűnt a szerzetesek ellátására, később azonban többször kapott a közösség természetbeni juttatásokat Pannonhalmáról. Erre a mezőgazdaságra alapuló gazdálkodás természeténél fogva szükség is volt, hiszen váratlan események bármikor bekövetkezhetnek, mint például 1804-ben, amikor a dömölki gazdaság juhállományának túlnyomó többsége elhullott. Az apátságnak mobilizálható tőkéje egyáltalán nem volt, így a főapát anyagi támogatására volt szükség a sági szőlőknek a Batthyány családától történő visszavásárlásához is.⁹

A dömölki apátság, filiális apátság lévén, nem rendelkezett teljes önállósággal a gazdálkodás terén. Ezt támasztja alá az tény is, hogy amikor 1832-ben először választott a pannonhalmi konvent

saját tagjai közül dömölki apátot Wekerle Gotfrid (1788–1836) személyében, többek között azt is előírta neki, hogy negyedévente adjon számot gazdálkodásáról a főapátnak, hogy minden év végén készítsen leltárakat a terményraktárak állásáról, és hogy a konvent szükségletén felül mutatkozó pénzfelesleget fizesse be a főmonostori pénztárba, a rend közös kiadásainak fedezésére.¹⁰ A közös terhekhez való hozzájárulás azonban nem csak azt jelentette, hogy az eladott termények árát be kell fizetni a központi pénztárba! 1837-ben például a frissen megválasztott Gácsér Leó (1787–1856) apát azt az utasítást kapta, hogy természetben gondoskodjon a kőszegi bencés székház és gimnázium ellátásáról. Negyedévenként tizenkét pozsonyi mérő búzát, fele annyi szárnyasoknak való szemes gabonát, egy akó somlói pecsenyebort és évente négy darab hízott sertést kellett küldenie a vármegyében élő rendtársainak. A főapát azt is kérte, hogy a somlói borból évente csak huszonnégy akóval tartson meg az apátság saját szükségleteire, az ezen felüli termést feltétlen küldje Pannonhalmára, hogy a többi rendházba is tudjanak a jó minőségű borból juttatni. Cserébe évi tizenkét akó asztali bort ígértek Pannonhalmáról.¹¹

A dömölki apátság uradalmának tehát alapvetően a monostor lakóinak az ellátása volt a feladata, de ha felesleg mutatkozott, azt a rendi központ rendelkezésére kellett bocsátani, akár közvetlenül, akár más rendházak szükségleteinek kielégítése révén. Ebből kifolyólag a tartalékképzésre nem nagyon volt lehetőség, sőt, „*mihelyt valami nagyobb szükséglet mutatkozik, annak kielégítésére majd a híveket, majd a főapátot kéri segítségül*”

⁷ Pannonhalmi Főapátsági Levéltár (továbbiakban: PFL) Főapáti Levéltár (továbbiakban: FL) Staus personalis 1802–1885/6. 2–7. fol.

⁸ V.ö. A pannonhalmi Szent Benedek-rend tagjai, 1802–1940. Szerk. Schermann Egyed. 2. jav. és bőv. kiad. Pannonhalma, 1940.

⁹ Pacher, 1912. 383. p.

¹⁰ Pacher, 1912. 386. p.

¹¹ Pacher, 1912. 388. p.

– összegezte Sörös Pongrác (1873–1919), a rend történetírója.¹² Érdekesség, hogy ez a segítség néha egy másik apátságtól érkezett. Sárkány Miklós (1802–1891) bakonybéli apát például 1853-ban 500, 1864-ben pedig 1500 forinttal támogatta a celli rendtársait.¹³

GAZDÁLKODÁS A DUALIZMUS IDEJÉN

Hogy pontosan mekkora területen gazdálkodott az uradalom a dualizmus idején, azt Hollósy Jusztinián (1819–1900) dömölki apátnak a monostor törzsvagyonyáról 1876-ban tett jelentéséből ismerjük. Eszerint az apátságnak ekkor összesen 564 hold és 998 □öl¹⁴ földbirtoka volt, melynek több mint 85%-a Kiscell közvetlen közelében feküdt, a többi Várdapusztán.¹⁵ A birtokok felszereltségéről az 1909-ben felvett leltárak alapján tudunk képet alkotni, ami jól tükrözi a visszaállítás után bekövetkezett változásokat is.¹⁶ Ekkor a pördömölki majorban három cselédlakás és egy fafaragó műhely állt, valamint egy kovácsműhely, ami 1909-ben készült el. A már a visszaállításakor is itt álló juhakol közelében az 1840-es években egy hatvan méter hosszú istállót építettek, ami hetven szarvasmarha befogadására volt alkalmas, és amihez egy két méter magas téglafallal övezett marhaállás csatlakozott. A századfordulón egy tizenöt fiazatóval ellátott, földem nélküli sertésólat is telepítettek a majorságba. Az állatok ellátásához szükséges takarmány tárolásáról

két téglalábakon álló zsúpfedeles pajta, valamint az Árpád-kori templomból átalakított úgynevezett „Templompajta” gondoskodott. A gazdaságban megtermelt gabonát részben itt, részben az 1764-ben épült kolostor padlásán, majd az 1875-ben ehhez hozzáépített háromemeletes magtárban tárolták. A két utóbbi helyszínen 1000–1000 mázsa szemes gabona raktározását tudták biztosítani. A majorság leltárában még számos épület szerepel, így például az 1904-ben emelt szekérszín, ami tizenkét akácoszlopon állt, vagy az 1870-ben létesített, sározott sövény- és deszkafallal készített zsúpos méhes, de volt itt egy nyolcszögű lójárgány, bivalypatkoló kaloda, valamint több kút és árnyékszék is.¹⁷

A 19. és 20. század fordulóján a gazdálkodás fő színtere Kiscelltől keletre, a Marcal-majorba helyeződött át. Ennek oka, hogy a Dömölki-majorhoz tartozó, Kiscell és Nemesdömölk között fekvő apátsági földeket az egyre gyarapodó lakosság igyekezett házhely céljára megszerezni. Úgy tűnik, hogy a rend nem ellenezte ezt a törekvését, ugyanakkor csak a megfelelő áron volt hajlandó megválni a lakott területekkel szomszédos parcelláitól. A Marcal-majorban a ki egyezés előtt csak egy cselédház, egy pajta és egy juhakol állt, vagyis az itteni legelőket juhtenyésztéssel hasznosították. 1894-ben ezt az akolt egy negyven szarvasmarha befogadására alkalmas ököristállóvá alakították át, a következő évben pedig egy marhaállást is készítettek hozzá. A századforduló után egy új, négylakásos cselédházzal, egy szekérszinnel és egy borjúállással gyarapodott az épületleltár, ami jól jelzi, hogy az extenzív gazdálkodásra jellemző juhtenyésztést ekkor váltotta fel az intenzív marhatartás.¹⁸

¹² Pacher, 1912. 393. p.

¹³ Uo.

¹⁴ Egy holdat 1600 □ölnek számítottak.

¹⁵ PFL Gazdasági Levéltár (továbbiakban: GL) Vegyes számadások, Dömölk, nr. 43.

¹⁶ PFL GL Számvevőség iratai (továbbiakban: Sz ir.) Celledömölk, Épület-leltár 1909–1912.

¹⁷ Uo. passim.

¹⁸ Uo. passim.

Település	Birtok neve	Birtok területe	Kataszteri tiszta jövedelme
Alsóság	dömölki apátsági szőlő	3 h 387 □öl	128 K 82 f
Somlóvásárhely	főapátsági szőlő	3 h 433 □öl	212 K 60 f
	dömölki apátsági szőlő	2 h 867 □öl	105 K 24 f
	zalavári apátsági szőlő	5 h 196 □öl	332 K 96 f
Összesen		14 h 238 □öl	779 K 62 f

A dömölki apátság jószágkormányzójának kezelésében lévő szőlőbirtokok 1909-ben

A harmadik majorság, a Várda és Kisvárda néven is emlegetett pusztalegrégebbi épületeit még a 18. században építették. Ekkor egy földszintes lakóház mellett egy cselédlakás, egy régi akol és pajta, valamint egy pince alkotta a majorságot. A Torna patakon álló malom és a hozzá tartozó molnárlakás is ekkor készülhetett.¹⁹ 1820-ban egy tehénistállót építettek ide, ami az 1900-as évek elején már olyan rossz állapotban volt, hogy csak raktárnak és fafaragó helyiségként használták.²⁰

Az uradalom szerves részét képezték a szőlőbirtokok. A dömölki apátsági és somlói szőlőiben egy-egy présház állt, az itt termelt bort az apátság kiscelli épületének pincéjében tárolták. A sági szőlőben 1840-ben építettek fel egy 50 m²-es zsindelellyel fedett pincét, amiben közel 200 hl bort lehetett elhelyezni.²¹ Fontos hangsúlyoznom, hogy ebben az időben a Somlón a kiscelli jószágkormányzó nemcsak a dömölki, hanem a pannonhalmi és zalavári apátságok szőlőbirtokát is kezelte. Ennek egyértelmű bizonyítéka, hogy a kormányzói kerület telekleltárába ezek az ültetvények is bekerültek, amint a fenti táblázat is mutatja.²²

A zalavári apátság szőlőjében álló, több mint száz négyzetméteres, a présház is magába foglaló épületet tiszti laknak hívták. Méretére jellemző, hogy két szoba, az ebédlő és a konyha mellett egy cselédszoba is tartozott hozzá. Ehhez egy kamra, egy kisebb istálló, valamint maga a pince csatlakozott, utóbbi 400 hl bor befogadására volt alkalmas. A legrégebbi présház a pannonhalmi szőlőben volt, ezt a kőpincét 1760 körül építették, de az épületleltár megjegyzése szerint bor tárolására ekkor már egyáltalán nem volt alkalmas.²³

PÉNZÜGYEK

Visszatérve Kiscell mezővárosába, egy pillantást kell vetnünk a pénzbevételek alakulására is. A forrásaink alapján megállapítható, hogy bár nem volt az uradalomnak saját kocsmája, a kisebb királyi haszonvételekből, vagyis a regáléből, mégis származott némi bevétel. A legfontosabb regálének az italmérés joga számított, ami nemcsak a bor, hanem a sör- és pálinkamérést is magában foglalta. Mivel búcsújárás miatt egész évben nagy tömeg fordult meg a településen, sokan nyitottak üzletet a templom körül kiépült utcákban, és kiki a maga fogadójában, üzletében vagy akár saját házánál tarthatott fenn csapadékot, amennyiben a megfelelő összeget kifizette a földesúrnak. Ennek kö-

¹⁹ PFL GL Sz ir. Vegyes számadások, Dömölk, nr. 66.

²⁰ PFL GL Sz ir. Celldömölk, Épület-leltár 1909–1912.

²¹ Uo.

²² PFL GL Sz ir. Celldömölk, Telek-leltár 1909–1912.

²³ PFL GL Sz ir. Celldömölk, Épület-leltár 1909–1912.

szönhetően az apátságnak az igénylők számától függően néha több, néha kevesebb bevétele származott az italmérsérből. Az 1870-es évek végén ez az összeg meghaladta a 800 forintot,²⁴ amiből 710 és ½ forint volt a tizenkilenc kocsmatartó által befizetett összeg. A kocsmárosok és vendéglősök közül heten fizettek 60 forintot, ami feltehetően egy teljes évi bér volt, míg a többiek vagy nem a teljes évre, vagy nem minden termékre kaptak engedélyt. Tizenhárom boltos kifejezetten azért fizetett egyenként 10 és ½ forintot, hogy pálinkát is mérhessen az egyébként más jellegű termékeket árusító üzletében. Többször előfordult, hogy a bérlők nem tudtak határidőre fizetni, míg mások engedély nélkül próbáltak meg szeszest italt árusítani. Az ebből fakadó perek nemcsak nagy kiadással jártak, de a behajtási kísérletek erkölcsi aggályokat is felvetettek a helyi hívőkben a bencésekkel szemben. Ezért ragadta meg a kínálkozó lehetőséget 1879-ben Hollósy Jusztinián, aki 12 000 forintért eladta az italmérés jogát egy helyi vállalkozókból álló társaságnak.²⁵ Minthogy az eredeti szerződést nem ismerjük, csak Hollósy egy leveléből következtethetünk arra, hogy egy zsidó kereskedőkből álló csoport szerezte meg ezt a jogot. Ebből a levélből az is kiderül, hogy voltak olyan kocsmárosok, akik elismerték, „*hogy az apátság kegyes uruk volt, holott pedig azelőtt mindenkor készek voltak velünk viaskodni és ellenünk beszélni*” – írta levelében a dömölki apát.²⁶

Megjegyzendő, hogy a szentszéki és minisztériumi jóváhagyás után a beér-

kezett vételárból csak tízezer forintot küldött el Pannonhalmára az apát, míg kétezer forintot a főapátságtól érkező évi 2000 forintos segély fejében magánál tartott.²⁷ A főapát a befolyt összeget a dömölki apátság törzsvagyonához csatolva, járadékkölcsön-kötvény formájában Pápa város adóhivatalánál helyezte el, aminek évi 6%-os kamata az apátságot illette.²⁸ De miért volt szükség a 2000 forintos segélyre?

Az eddig elmondottak alapján azt láthattuk, hogy a dömölki apátság uradalma három majorságból és némi szőlőbirtokból állt, és hogy körülbelül 500 holdat tett ki a nagysága. Ez azonban elenyésző a főapátság 30.000 holdat, a tihanyi apátság 15.000 holdat és a pannonhalmi főapátsághoz 1885-ben visszaváltott zalavári apátság 8000 holdat meghaladó birtokához képest.²⁹ A kis birtokméret, valamint a 19. század közepére elavulttá váló, a juhtenyésztésen és a monokultúrárs gabonatermesztésen alapuló extenzív gazdálkodásból származó jövedelem már nem volt elegendő az ebben az időszakban 5-6 tagot számláló közösség szükségleteinek kielégítésére.

Az apátság nehéz helyzete ismert volt a rend egésze előtt is. Az 1875-ös nagykáptalan alkalmával például a tihanyi apát kilátásba helyezte, hogy amennyiben a káptalan hozzájárul, szeretné értékesíteni a tihanyi apátság tósoki részirtokát, és az ebből szár-

²⁷ PFL FL FH VII. c. 1880. március 19., 178/1880., 323/1880., 365/1880., 409/1880.

²⁸ PFL FL FH VII. c. 1880. március 19. 648/1880.

²⁹ Fülöp Éva Mária: A rendkormányzat gazdasági irányító közegei a magyar bencés kongregáció 19–20. századi gazdálkodásában. A gazdaszat (res oeconomica) szerepe a rendi gyűléseken. In: Örökség és küldetés. Bencések Magyarországon. 2. Szerk. Illés Pál Attila, Juhász-Laczkó Albin. Bp., 2012. (továbbiakban: Fülöp, 2012.) 1048. p. (Művelődéstörténeti műhely. Rendtörténeti konferenciák; 7.)

²⁴ Ebben az esetben az osztrák értékű forintról van szó.

²⁵ PFL FL Főapáti Hivatal iktatott iratai (továbbiakban: FH) VII. c. 1880. március 19. A dömölki apát 117/1879. számú levele.

²⁶ PFL FL FH VII. c. 1880. március 19., 206/1880.

mazó bevételt a dömölki apátságnak engedné át.³⁰ Ez a felajánlás azonban nem jelentett volna hosszútávú megoldást. Az apátság dotálásának kérdése az 1878-as nagykáptalanon a rendi terhek megosztása kapcsán ismét napirendre került. A vita lényege abban állt, hogy a főapát álláspontja szerint a filiális apátságok, különösen Tihany és Bakonybél, nem járulnak hozzá kellő mértékben a közös kiadásokhoz. Véleménye szerint a főapátság viseli az iskolák fenntartásának és az egyéb kegyúri terheknek a súlyát, amihez az apátságok csak a földváltásáért kamatai és a közös gyapjúértékesítés révén járulnak hozzá, ez pedig nem áll arányban az apátságok birtokainak nagyságával. A vitában felszólaló tihanyi apát elismerte, hogy a dömölki apátság valóban támogatásra szorul, és Bierbauer Lipót (1841–1917) győri jószágkormányzó is sürgette a kérdés mielőbbi megoldását. Hollósy Jusztinián hozzászólásában kijelentette, hogy az apátság 500 holdas uradalmából mindössze 240 hold a művelésre alkalmas szántóföld, ezért a megélhetésük ugyan biztosított, de beruházásokra például már nincs elegendő pénzüik. Mivel a monostor rendszeresen a főapátság segítségére szorult, kérte, hogy nevezzék meg azt a rendi közeget, ahová kéréseivel fordulhatna. Végül a főapát javaslatára a káptalan úgy döntött, hogy a főapátság terhére évi 5000 forinttal kell támogatni a dömölki apátságot, a számadás kötelezettsége és a felülvizsgálat lehetősége mellett.³¹ A végleges megoldást az 1890. évi nagykáptalan hozta meg. Ekkor elvi döntés született arról, hogy

a filiális apátságok javait is közvetlenül a központból kell kormányozni, az apátok jogos többletigényeinek fedezésére pedig a rendtagoknak járó honoráriumon felül évente 2000 forint tiszteletdíjban részesülnek.³²

A gyakorlatban azonban csak lassan rendeződtek a pénzügyi kérdések. A főapát a Központi Jóságkormány 1894. március 10-én tartott ülésén vetette fel, hogy „... Kis-Czell ellátása is a többi apátság mintájára szerveztessék.”³³ Fehér Ipoly azt nehezményezte, hogy a Pannonhalmáról rendszeresen érkező pénzeket az apátság mindig teljesen elkölti. Ezen úgy kívánt változtatni, hogy a továbbiakban – a többi apátsághoz hasonlóan – csak előzetes költségvetés benyújtása alapján finanszírozhatta a központ a rendkívüli kiadásokat.³⁴

A GAZDÁLKODÁS MENETE

Ha a dömölki apátság birtokain zajló gazdálkodásáról valós képet akarunk kapni, akkor a bencés rend egészének gazdálkodására is kell néhány sort szentelnem. „A főapátsági javak főfelügyelete s a javak tekintetében való végső intézkedés [...] a rendi élet természete szerint a főapátot illette és illeti” – fogalmazott a kortárs Sörös Pongrác.³⁵ A főapát ezt a jogkörét nem egyedül gyakorolta, hanem megosztotta a rendkormányzat különböző szintű testületeivel, elsősorban a gazdasági tanáccsal, amit korszakunkban Központi Jóságkormánynak neveztek, és a főapát valamint a perjel mellett a központi jószág-

³⁰ PFL FL Káptalani iratok (továbbiakban: KI) 1875. Jegyzőkönyvek. Hatodik ülés. Folio nélkül.

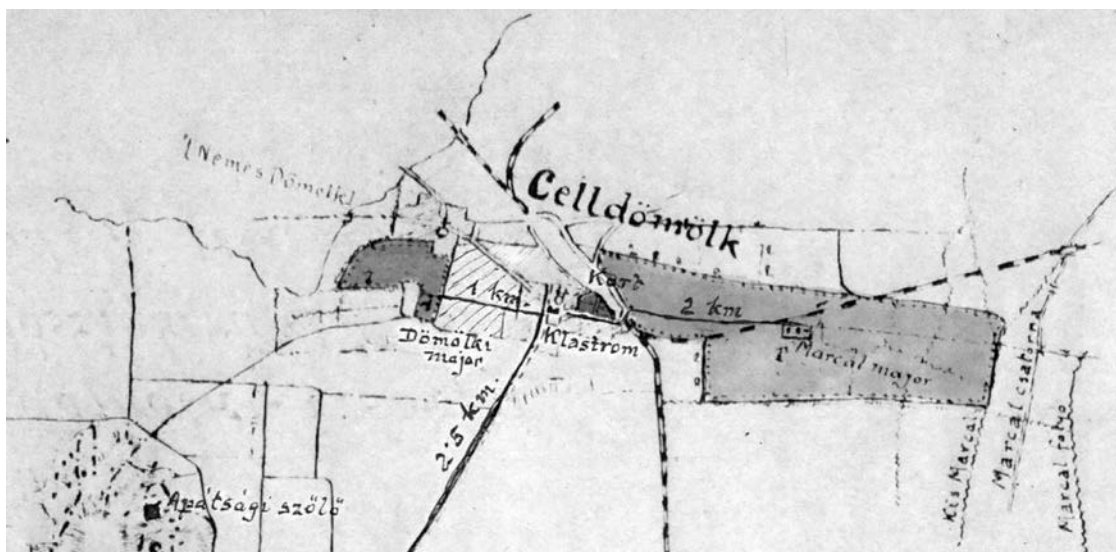
³¹ PFL FL KI 1878. Jegyzőkönyvek. 4-ik ülés, 1878 augusztus 23. Harmadik és negyedik ív, szám nélkül.

³² PFL FL KI 1890. Az 1890-iki nagykáptalan határozatainak kivonatos ismertetése. II. 2.

³³ PFL GL Központi Jóságkormány jegyzőkönyvei (továbbiakban: KJ) 1892–1896. 45. p.

³⁴ PFL GL KJ 1892–1896. 45–46. p.

³⁵ Sörös, 1916. 328. p.

A dömölki apáttság Vas megyei birtokai a 20. század elején
(PFL Térképtár G 196/2., részlet)

kormányzó is a tagja volt.³⁶ Utóbbi feladatkörét Vaszary Kolos (1832–1915) főapát már székfoglalása évében újrászabályozta. A nyolcpontos utasítás általános felügyeletet biztosított a központi kormányzónak a fiókapáttságok gazdálkodása felett, és kötelességévé tette a gazdasági utasítások végrehajtásának ellenőrzését, a jószágkormányzói pénztárak és a kezelőtisztek magtári- és munkanaplóinak véletlenszerű revízióját, a központnak beküldött gazdasági dokumentációk valóságtartalmának vizsgálatát, valamint a fizetési határidők betartásának pontosságát.³⁷ Amikor 1891-ben Kovács Ábel (1832–1895) halála után Lóskay Jeromos (1836–1898) vette át ezt a hivatalt, kinevezési okmányának már az első soraiban nyomatékostot-

ta a főapát, hogy nemcsak a főapáttság uradalmának, hanem – az egy-két évtizeddel később használt kifejezéssel élve – az egész kongregáció gazdasági kormányzójává nevezte ki.³⁸

A birtokok centralizált igazgatása azt is magával hozta, hogy megkezdődött az egyes gazdaságok mezőgazdasági üzemtervének szisztematikus összeállítása. Ezt a munkát Fehér Ipoly (1842–1909) főapát Pallos Kajetán (1868–1938) főszámvevőre bízta, aki a gazdatisztek által összeállított és a jószágkormányzók által jóváhagyott tervezeteket a Magyaróvári Gazdasági Akadémia Gazdasági Tanácsadó Bizottságának küldte el bírálatra. A komáromi kerületben már 1901-ben elkészült ez az összeállítás, a dömölki gazdaságé csak 1905-ben került sorra. Több mint félelvi gyűjtőmunka és a helyszíni szemle után úgy értékelte a főszámvevő, hogy a rendkívül tagolt és szétszórt birtokstruktúra következtében csak az addig is gyakorolt szabad gazdálko-

³⁶ A témáról részletesen lásd: Fülöp, 2012. 1047-1062. p. és Boros Zoltán: Központi Jószágkormány vagy Gazdasági Tanács? Adalékok a Pannonhalmi Főapáttság dualizmus kori birtokigazgatási rendszeréhez. In: Collectanea Sancti Martini. A Pannonhalmi Főapáttság Gyűjteményeinek Értesítője 2. Szerk. Dénesi Tamás, Dejcsecs Konrád. Pannonhalma, 2014. 185-198. p.

³⁷ PFL FL FH VI. a. 183/1885.

³⁸ Uo.

dás folytatása látszik kivitelezhetőnek; ugyanakkor a szántóföldek rendszeres trágyázása és a megfelelő kultúrnövények üzemtervbe való felvétele révén elképzelhetőnek tartotta, hogy biztosítani lehet a gazdaság egyenletesebb jövedelmezőségét.³⁹

Ezekkel az intézkedésekkel a filiális apátságok gazdasági értelemben a főapátság gazdasági kerületeivel váltak egyenragúvá. Az apátsági jószágkormányzók külön gazdasági pénztárral rendelkeztek, mely elkülönült az apáti és a házgondnoki pénztáraktól. Ebbe a gazdasági pénztárba folytak be a mezőgazdasági termelésből és a bérletekből származó bevételek. A kiadási oldalon a művelési költségek, bérek, adók, kegydíjak, orvosi és ügyvédi költségek szerepeltek. A pénztárban felhalmozódó összeget terhelte még a központi költségek címen kivetett évi átalány. A kiadásokon és az üzemtőkén felül felhalmozódó összeget, mint a gazdaság tiszta jövedelmét negyedévenkénti elszámolás kötelezettsége mellett be kellett fizetni a központi gazdasági pénztárba. Ez azt is jelentette, hogy míg a század elején az úgynevezett kegyúri terheket, vagyis az egyes apátságokhoz tartozó templomok, plébániák és iskolák fenntartását az egyes apátságok saját jövedelmükből fedezték, addig ez a század végére a pannonhalmi központi fizetőpénztárból, az apáti pénztárakon keresztül történt. Az egyes jószágkormányzóknak csak a természetbeni juttatásokról kellett gondoskodnia, előre benyújtott és a központ által jóváhagyott jegyzékek alapján.⁴⁰

A gazdasági pénztárba befolyt összegek felesleges utalásait elkerülendő az uradalom tiszta jövedelmét – a központi utasításokhoz igazodva – közvetlenül az apáti pénztárba is áttehették, de ott, mint a központból érkező bevételt kellett számon tartani. A dömölki és a bakkonybéli apátság ebben az időszakban is csak részben tudta fedezni saját kiadásait, így időről-időre jelezni kellett a pannonhalmi fizetőpénztár felé, hogy mekkora dotációra van szükségük. Az ingatlaneladásból származó összegeket viszont közvetlenül a pannonhalmi központi pénztárba kellett eljuttatni, amit ott az egyes apátságok nevében nyilvántartott törzstőkéhez csatolva kezeltek, és többnyire értékpapírokba fektettek.⁴¹

A MODERNIZÁCIÓ ÚTJÁN

Amennyiben írásom egy klasszikus uradalomtörténeti tanulmány lenne, ezen a ponton kellene áttérnem a mezőgazdasági termelés adatainak vizsgálatára. Számba kellene vennem a különböző üzemágakat, azok termelékenységét és jövedelmezőségét, és mindezeket táblázatokkal illene alátámasztanom. Minderről a terjedelmi korlátok miatt le kell mondanom. Egyetlen példával mégis szeretném illusztrálni azt a bencés uradalmakban a 19. század végén lejátszódó modernizációs folyamatot, amely a dömölki apátság birtokait is érintette.

A Központi Jószágkormány 1893. október 26-án foglalkozott a dömölki apátság uradalmának fejlesztési tervével, mikor is a „*Főapát úr Ő Méltósága az ülés első tárgyául Kis-Czellben a gazdaságnak intensívvé tételét jelölte ki.*”⁴² Az addigi gyakorlat az volt, hogy évente cirka 40 holdat vetettek be cukorréppal,

³⁹ PFL FL FH VI. a. 701/1905. Jelentés a dömölki jószágkerület ismertetéséhez szükséges adatokról.

⁴⁰ PFL FL FH VI. a 114/1895. Szabályok a kerületi gazdasági pénztárak kezelésére. 1–3. ív.

⁴¹ Uo. 3. ív.

⁴² PFL GL KJ 1892–1896. 30. p.

ami a vasút közelsége, vagyis az olcsó szállítás miatt különösen jövedelmező megoldásnak bizonyult.⁴³ Bierbauer Lipót gazdasági tanácsos azonban megjegyezte, hogy ez a növény nagyon kiszorolja a földet, ezért csökken minden évben a belőle származó jövedelem, így véleménye szerint a talajerőt sürgősen pótolni kell. A műtrágyát erre nem találta alkalmasnak, mert ekkoriban csak egyféle elemet pótolhattak egy-egy szerrel, így többfélélet kellett volna egyszerre használni, ami túlságosan költségesnek bizonyult. A legcélravezetőbb megoldásnak az istállótrágya mennyiségének növelése látszott, így a marhahizlalás bevezetését javasolta.⁴⁴

Ennek első lépéseként át kellett alakítani a Dömölki-majorban lévő tehénistállót, majd a tehenek számának fokozatosan csökkentése mellett 10 ökröt azonnal be kellett állítani hizlálásra. A Marcal-majorban tartott 600 birkát el kellett adni, és helyükre egy 35–40 marha befogadására alkalmas istállót kellett építeni.⁴⁵ Az eladásra szánt tehenek és juhok 1894 márciusában még olyan rossz állapotban voltak, hogy nem lehetett őket értékesíteni, és a további hizlálás érdekében száz mázsa kukorica vásárlását javasolta a jószágkormányzó.⁴⁶ Ugyanekkor a Várdai-majorban is át kellett térni a marhahizlálásra. A legelőn tartott gulya lecserélésére 30 hízóökröt vásárlását irányozták elő, és a következő évben egy új istálló építését is tervbe vették. Az itt keletkezett trágyát a fi-

loxérával sújtott somlói szőlőkben kívánták felhasználni.⁴⁷ A főapát az új feladathoz szükséges alapismereteket rendtársától, Luncz Alajos (1848–1928) jószágkormányzótól is megkövetelte: „De kérem kormányzó urat arra is, tegye a hizlálást, mint a gazdaságnak specialitását, kellő felügyelet és ellenőrzés céljából, tüzetes tanulmánya tárgyává.”⁴⁸

Érdekesség, hogy a birkaeladásból származó bevétel sorsáról vitatkozva a Központi Jószágkormányban ekkor született meg az az elvi döntés, hogy hasonló esetekben a befolyt pénzt ne a központi fizetőpénztárba helyezték el, hiszen az a folyó kiadások fedezésére szolgál, hanem új állatok vásárlására fordítsák, és azt a továbbiakban az illetékes jószágkormányzó forgatóköeként kezelje.⁴⁹

ZÁRSZÓ

A dömölki apátság uradalma a 19. század elején csak a helyben élő közösség megélhetését biztosította, míg a század végén már szerves részét képezte a bencés kongregáció birtokegyüttesének. Ez a centralizált gazdálkodás csorbította ugyan az apátok jogkörét, de nélkülözhetetlen volt az uradalmak modernizációjához, amit önerőből nem tudtak volna végrehajtani. A pannonhalmi gazdasági kormányzat irányítása mellett bevezetett intenzív termelési formák révén a dömölki apátság birtoka is olyan mezőgazdasági üzemmé vált, melynek jövedelme az egész bencés közösséget szolgálta.

⁴³ 1894-ben a büki cukorgyár vette át a termést.

PFL GL KJ 1892–1896. 35. p.

⁴⁴ PFL GL KJ 1892–1896. 30–31. p.

⁴⁵ PFL GL KJ 1892–1896. 31. p.

⁴⁶ PFL GL KJ 1892–1896. 42–43. p.

⁴⁷ PFL GL KJ 1892–1896. 31–32. p.

⁴⁸ PFL FL FH VI. a. 555/1895.

⁴⁹ PFL GL KJ 1892–1896. 36. p.

EGY SZENT MÁRTON- ZARÁNDOKLAT EMLÉKE

CYPRIEN POLYODORE PÉRIGUEUX-I ABBÉ
SZOMBATHELYI ÚTLEÍRÁSA 1880-BÓL

■ Tóth Ferenc

A közelmúltban lezajlott két Szent Márton Jubileumi Év (1996, 2016) nyomán jelentősen megnőtt a tudományos érdeklődés a neves sabariai születésű szent európai tiszteletéhez kapcsolódó zarándoklatok tárgyi és írásos emlékei iránt.¹ Az útleírások különösen érdekes és gyakran méltatlanul elhanyagolt forráscsoportot jelentenek, és érdekes adalékokkal szolgálhatnak a szent szombathelyi kultuszára vonatkozólag. Amint erre több közelmúltban megjelent munka is rámutatott, a 19. században jelentősen megnőtt a francia utazók magyarországi útleírásainak

száma és az ezekben található pontos információ mennyisége.² A 19. század korszaka igen nagy változásokat hozott a magyar és a francia történelem szempontjából is: a reformok és új eszmék időszaka, a modern nacionalizmusok megjelenése, forradalmak és szabadságharcok és az azokat lezáró kompromisszumok érája, amelyben a két nép közötti rokonszenv és érdeklődés mellett megjelennek az alapvető különbségek és hamis képek torzító hatásai. Az ebben a korban született útleírások szerzői főleg értelmiségi származásúak voltak: a tudós kutatókon, a katonáskodó vagy éppen diplomáciai feladatokat ellátó nemeseken, a konzervatív egyháziakon és emigráns arisztokratákon át a felvilágosult újságírókig terjed a soruk. Az általuk feljegyzett információk jól tükrözik társadalmi helyzetük és politikai elkötelezettségük hatását is. A távolsági és nemzetközi utazás ebben az időszakban még jórészt a korabeli társadalmi elit, az arisztokrácia, a nemeség, a nagypolgárság és az értelmiség

¹ A teljességre való törekvés igénye nélkül néhány jelentősebb publikáció e témakörben: XVIe centenaire de la mort de Saint Martin. Conférences martiniennes (octobre 1196 – octobre 1997). Tours, 1997. 224 p. (Mémoires de la Société archéologiques de Touraine; 62-63.); Martin de Tours. Le rayonnement de la Cité. Commiss. gén. Sophie Join-Lambert. Milano, 2016. 351 p.; Putovima Europske nematerijalne bastine u 21. stoljeću. Sv. Martin, simbol dijeljena. Sur les chemins européens du patrimoine immatériel au XXIe siècle. Saint Martin, symbole du partage. Ured. Antonija Zaradija Kiš, Ines Sabotić. Zagreb, 2016. 392 p., Un Nouveau Martin. Essor et renouveaux de la figure de saint Martin (IVe-XXIe siècle). Bruno Judic et al. Tours, 2019. 550 p.

² Lásd erről újabban: Horel, Catherine: De l'exotisme à la modernité. Un siècle de voyage français en Hongrie, 1818–1910. Montrouge, 2018. (továbbiakban: Horel, 2018.) 225 p.

giek körében megfigyelhető igen költséges tevékenységnek számított, de a modern közlekedési eszközök megjelenésével egyre szélesebb rétegeket vonzott. A közlekedést forradalmian megváltoztató vasút megjelenésével, a 19. század második felében, jelentős mértékben átalakultak a zarándoklatok, és tanúi lehetünk az egyházi kultushelyeket felkereső távolsági „vallási turizmus” kialakulásának is. Jelen írásomban egy Szent Márton kultushelyeit tudatosan felkereső, vasúton utazó francia abbé, bizonyos Cyprien Polydore atya – a périgueux-i Szent Márton-templom plébánosa – útleírásán keresztül szeretném felidézni magyarországi látogatását.³ Polydore atya 1880-ban látogatott el Magyarországra, ahol – egyebek mellett – megtekintette a Szent Mártonhoz kapcsolódó neves településeket, és így természetesen eljutott Szombathelyre is.⁴

POLYDORE ABBÉ, AZ UTAZÓ PLÉBÁNOS

Mielőtt közelebről megismerkednénk Polydore abbé útleírásának részleteivel, érdemes röviden megemlékezni a szerző életrajzáról. Cyprien Pierre Paul Polydore 1829. szeptember 26-án szü-

letett Ribérac-ban.⁵ Szülei Paul Polydore és Marie Dejean voltak. Gyermekekoráról és fiatal éveiről sajnos nem tudunk semmit. Szemináriumi tanulmányai után 1855-ben szentelték pappá, ezután Mareuil-ben lett káplán, majd Brantôme-ba helyezték, és utána a périgueux-i székesegyházba, ahol egészen 1861-ig szolgált. Ekkor egy váratlan súlyos betegség miatt félbe kellett szakítania lelkipásztori munkáját, és hosszú ideig Saint Sulpice-de-Roumagnac-ban pihent. 1863-ban Charles-Théodore Baudry püspök rábízta az újonnan alapított Szent Márton Plébánia vezetését.⁶ A plébánia első templomát a vasútállomás melletti raktárépületben alakították ki, amely 1871-ben egy tűzvészben leégett. Ezt követően a plébánia hívei egy dohánylerakóban találtak helyet. A vasútállomás közelében lévő munkásnegyed lakói hamarosan megszerették a plébánosukat, aki nagy buzgalommal és a hívek nagylelkű adományai segítségével fogott hozzá az új templom építéséhez. A munkálatok Antoine Lambert építész tervei alapján indultak meg, és a templom 1875-ben készült el. Az építés költségei valószínűleg nagy kihívást jelentettek az egyházmegye és a plébánia közössége számára, ezért a hitbuzgó plébános zarándokútra indult, hogy különböző országokban adományokat

³ Polydore, Cyprien: Voyage en Allemagne, en Autriche-Hongrie et en Italie. Périgueux, 1888. 440 p. (továbbiakban: Polydore, 1888.), l. elektronikus változatát: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9446352h?rk=21459;2> (Megtekintve: 2020. augusztus 19.) A kötet Szombathelyre vonatkozó részének magyar fordítását tanulmányunk függelékében közöljük.

⁴ Cyprien Polydore szombathelyi látogatásáról lásd újabban: Tóth Ferenc: A szombathelyi Szent Márton-kultusz a kora újkori és újkori utazók szemével. In: Via Sancti Martini. Szent Márton útjai térben és időben. Szerk. Tóth Ferenc, Zágórhidi Czigány Balázs. Bp., 2016. (továbbiakban: Tóth, 2016.) 241–262. p.

⁵ Bouet, Robert: Dictionnaire biographique du clergé concordataire du Périgord. Tome I., A-K Nontron, 2009. (továbbiakban: Bouet, 2009.) 202–203. p. Cyprien Polydore atya életrajzi vázlatának összeállításához nagy segítséget nyújtott Georges Honorat úr, a Périgueux-i és Sarlat-i Egyházmegye levéltárának munkatársa, akinek ezúton is szeretnék köszönetet mondani.

⁶ Mayjonade, Jean-Baptiste: Monsieur le chanoine Polydore curé de Saint-Martin de Périgueux. = La semaine religieuse de Périgueux et de Sarlat, 1897. 31. sz. (továbbiakban: Mayjonade, 1897.) 786. p.

gyűjtsön templomépítés javára. Gyűjtő zárandokútjai során először Franciaországban, Belgiumban és Amerikában (Kanadában) fordult meg, és rendszeresen levélben tájékoztatta a Nicolas Joseph Dabert périgueux-i és sарlat-i püspököt.⁷ A püspök javaslatára és kedves előszavával ellátva az összegyűjtött leveleket egy külön kötetben jelentették meg 1884-ben.⁸

A magyarországi út ötlete a szöveg szerint onnan eredt, hogy az abbé 1880-ban hallott egy nagylelkű magyar bíboros jelentős pénzadományáról, amely alapján Polydore atya olyan pozitív képet alkotott a magyarokról, hogy rögtön elhatározta, hogy gyűjtő zárandoklatának következő célja Szent Márton szülőhazája lesz. Miután elnyerte püspöke támogatását és hasznos ajánlóleveleit, Cyprien Polydore atya 1880. augusztus 7-én szállt fel a híres, Ady által is megénekelt párizsi Gare de l'Est-en a vonatra. Útja során bejárta a poroszok által megszállt Lotaringiát és Elzászt, majd Badenen, Bajorországon keresztül elérte az Osztrák-Magyar Monarchia Duna-völgyi részét. Bécsből háromszor is ellátogatott Magyarországra, és útjai során eljutott Pannonhalmára és Szombathelyre is. A távollétében a plébánosi feladatok ellátására a püspöke az egykori kapucinus szerzetest, François atyát kérte fel. Polydore atya távollétéről és helyettesítéséről a helyi újság, a *Courrier*

de la Dordogne is megemlékezett egy epés megjegyzésekkel tarkított cikkben. Nem szabad elfelejteni, hogy a francia katolikus egyház és a III. Köztársaság közötti kultúrharc idején zajlott az ügy, amelyre a püspök is hivatalos újságcikkben reagált. Ebben leírta, hogy Polydore atyának „*el kellett utaznia, hogy a temploma javára gyűjtsön, mivel Périgueux városa nem tartotta be a támogatási ígéreteit...*”⁹

Polydore atya gyűjtőútjáról vizsaszatérve – egyéb lelkipásztori teendői mellett – szinte azonnal hozzálátott az útleírásainak sajtó aló rendezéséhez, amelyek bevételeit az új templom javára ajánlotta fel. Munkáját nehezítette, hogy köztársaság-ellenes pap hírében állt, ami gyakran akadályozta a polgári hatóságokkal való együttműködését.¹⁰ 1894-ben az utazást kedvelő apát még eljutott a Szentföldre is, amely egyben az utolsó nagyobb útja volt. Polydore atya az új templom tornyainak felépítéséhez szükséges források előteremtésén fáradozott az életének utolsó éveiben. Alig fejeződött be a második torony építése, amikor ismét súlyos betegség döntötte le a lábáról. A minden pénzét a templomára áldozó nagybeteg Polydore atyát az egyházmegye 1897-ben két ízben is rendkívüli segélyben részesítette, de ezek sem tudták megmenteni az életét. Cyprien Polydore halála előtti utolsó kívánságként azt kérte, hogy a testét szerény szertartással az általa felépített templomban helyezték örök nyugalomra. Polydore atya 1897. december 3-án hunyt el, és a temetés még sokáig váratott magá-

⁷ Nicolas Joseph Dabert (1811–1901), katolikus író, périgueux-i és sарlat-i püspök.

⁸ Polydore, Cyprien: *Voyages en France, en Belgique et en Amérique*. Périgueux, 1884. 275. p.; Vö. Yon, Armand: *Les Canadiens français jugés par les Français de France, 1830–1939* = *Revue d'histoire de l'Amérique française*, 1965. No. 1. 72–73. p.; Lásd a cikk elektronikus változatát: <https://www.erudit.org/fr/revues/haf/1965-v19-n1-haf2051/302440ar.pdf> (Megtekintve: 2020. augusztus 20.)

⁹ Bouet, 2009. 202. p.

¹⁰ Polydore atya köztársaság-ellenes érzelmeinek gyökerei nagyon messzire nyúltak vissza: állítólag a francia forradalom idején még a nagyanyja is a polgári alkotmányra fel nem esküdt papokat bújtatott a házában. Uo.

ra, mivel meg kellett szerezni hozzá a polgári hatóságok engedélyét is. 1898. február 23-án külön miniszteri engedéllyel végül eltemették a hívek körében népszerű templomépítő atyát, akinek érdemeit a *Semaine Religieuse* egyházmegyei újságban Jean-Baptiste Mayjonade périgueux-i író paptársa méltatta.¹¹

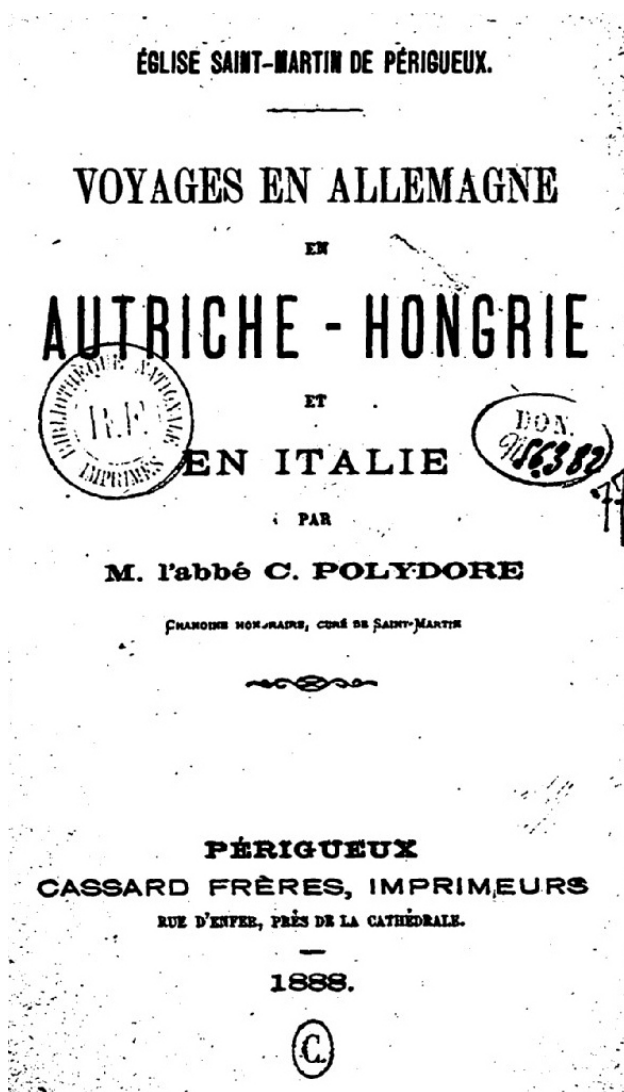
CYPRIEN POLYDORE
ÚTLEÍRÁSÁNAK
MAGYAROSZÁGI RÉSZEI

Cyprien Polydore magyarországi utazásának leírása az 1888-ban Périgueux-ban megjelent *Voyage en Allemagne, en Autriche-Hongrie et en Italie* című munkájában található. A magyarországi látogatások leírása a kötet negyedik fejezetében található. Ebből megtudhatjuk, hogy Polydore abbé Bécsből indult el háromszor Magyarországra, hogy a périgueux-i Szent Márton-templom számára javakat gyűjtsön. Az utazásait vasúton, a Staatsbahn egyik francia ügyfélkapcsolatának segítségével, egy félárú másodosztályú kedvezményrel rendkívül jutányosan tudta lebonyolítani. Az első útja az esztergomi érsekhez, Simor Jánoshoz¹² vezetett. Pozsonyban átutazóban nem mulasztotta el, hogy megemlékezék az ottani Szent Márton-koronázótemplom történelmi jelentőségéről.¹³ Rövid esztergomi látogatása után – ahol megemlé-

¹¹ Mayjonade, 1897. 785–788. p.

¹² Simor János (1813–1891), székesfehérvári kanonok, majd győri püspök és később esztergomi érsek (1867–1891). Életéhez lásd *Walter Gyula: Simor János bíbornok hercegprímás emlékezete. Esztergom, 1891. 169 p.; Vö. Ernyei Lajos: Három magyar prímás: Simor János, Vaszary Kolos, Csernoch János, amint én ismertem őket, 1867–1927. Bratislava, 1927. 63 p.*

¹³ Polydore, 1888. 171–172. p.

Cyprien Polydore *Voyage en Allemagne en Autriche-Hongrie et en Italie* című művének címlapja (Gallica)

kezett a szűkebb pátriájából származó II. Szilveszter pápa (Gerbert d'Aurillac) történelmi jelentőségéről – hajón utazott tovább Pesten keresztül Kalocsára, ahol a nagylelkűségéről híres Haynald Lajos érseknél igyekezett folytatni a gyűjtést. Az érsek távolléte ellenére Polydore atya kalocsai útjáról nem távozott üres kézzel, és az útleírása

alapján nagy hatással voltak rá a város egyházi intézményeiben tett látogatások is. Ezután egy rövid budapesti tartózkodás után a Károlyi család főtí kastélyában vendégeskedett majd hajóra szállva visszatért Bécsbe.¹⁴

Polydore atya pannonhalmi, vagy ahogyan ő nevezte, Márton-hegyi¹⁵ látogatására a második magyarországi útja alkalmával került sor. Pontosan nem tudjuk, hogy mikor indult el Bécsből, és az útleírása szerint először Sopronban, utána pedig Győrben folytatta a temploma számára való adománygyűjtést. Mindkét városból nagyon kedvező benyomásokkal és igen szép mennyiségű alamizsnával távozott. Győrben részletesen megemlékezett az 1809-es hadjárat hagyományairól és az ottani Napóleon-kultusról. Zalka János győri püspök¹⁶ személyesen is vendégül látta a messziről érkezett zarándok atyát. Pannonhalmi látogatásának előkészítésében a győri bencések rektora volt segítségére. A Győr és a bencés főapátság közötti utat Polydore atya gyalog tette meg mintegy öt óra alatt. A táj leírása, annak látványa és változásai, az útkeresés viszontagságai és a megérkezés öröme az útleírás legérdekesebb és legfelemelőbb részei közé tartozik.

¹⁴ Polydore, 1888. 205. p.

¹⁵ Cyprien Polydore a település nevét követezően németül, Martinsberg-ként használja. Az útleírás pannonhalmi részleteinek rekonstruálása során nagy segítséget nyújtott Dénesi Tamás kollégám, akinek ezúton is szeretném megköszönni az önzetlen segítségét! Lásd erről: *Tóth Ferenc: Szent Márton útján a vasút hőskorában*. Cyprien Polydore périgueux-i plébános pannonhalmi látogatása 1880-ban. In: *Collectanea Sancti Martini. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője*; 7. Szerk. Dénesi Tamás. Pannonhalma, 2019. 125-140. p.

¹⁶ Zalka János (1820–1901), teológiai doktor, győri püspök.

A Szent Mártont mélyen tisztelő francia atya határozott céllal tette meg a gyalogutat.¹⁷ A főapátságba érő francia vándor atyát Borbély Kornél pannonhalmi alperjel¹⁸ fogadta, és mivel már jócskán ebédidő volt, mire a vendég odaért, rögtön kedvesen asztalhoz is invitálta. Polydore atya azonban elhárította a meghívást, mivel előbb szentmisét szeretett volna mondani. Így megköszönve a vendéglátója figyelmességét, visszavonult a kolostorba a mise idejére.¹⁹ Ebéd után az alperjel megmutatta a kolostort és a szép román stílusú templomot. Az útleírásban Polydore atya elmeséli az apátság és a kolostor alapításának történetét,

¹⁷ A gyalogútról így emlékezik vissza könyvében: „Szentmisét akartam mondani a híres szent bölcsőjénél, aki a templomom patrónusa volt és ő volt az, akiért elindultam Franciaországból, hogy összegyűjtsem a hozzá méltó templom felépítéséhez szükséges összegeket. Szentmisére még soha nem készültek ennyit, öt óráig tartottak az előkészületek. Életemben először – és attól félek, hogy utóljára is – elolvastam és újra olvastam a breviáriumban található, a szent áldozathoz megjelölt összes imát. Ne lepődjön meg, kedves olvasó, és főleg ne botránkozzon meg! Ezek a csodálatos imák az egyház különféle szent atyáitól valók, igen hosszúak, és a hét minden napjára szólnak. Elolvastam egyszerre mindazt, amit egy hétre írtak elő. Hogyan tudtam volna még szebbé tenni az utamat és a magányomat?” Polydore, 1888. 214. p.

¹⁸ A pannonhalmi Sz. Benedek rend névtára 1880-ik évre. Szombathely, 1880. 5. p.

¹⁹ A szentmiséről így emlékezett meg útleírásában: „Az emlékeim között őriztem az első tours-i zarándoklatom képeit, amikor is Szent Márton csontjai felett celebráltam a szent misztériumot. Láttam magamat előbb a nagy csodatévő szent sírjánál, majd a bölcsőjénél is, és a két helyet óriási távolság választja el egymástól. E két végpont között, melyek azóta egyaránt híressé váltak, micsoda tevékeny élet zajlott, milyen apostoli hivatással megáldott szerzetes és püspök dolgozott! Kértem, hogy áldjon meg és szentelje meg az én életem cselekedeteit is. Senki nem tudja kifejezni annak a francia zarándoknak a szent örömeit, aki a világot keresztüljárva, dolgozik, imádkozik és szenved Isten és Szent Márton dicsőségére!” Polydore, 1888. 216. p.

amely szerint Szent István a Koppány felett Veszprém mellett aratott győzelme előtt Szent Márton segítségét kérte, és fogadalmat tett, hogy győzelme esetén a pannonthalmi Szent Márton-apátságának adományokat nyújt. Pontosan leírja a főapátság különleges helyzetét, és beszámol a török hódoltság következtében elszenvedett veszteségekről is. Megemlíti a szent születéshelye körüli vitát is, amely javában zajlott ebben az időben a pannonthalmi bencések és a szombathelyi domonkosok között.²⁰ Beszámol a bencés tudósok kutatásairól, amelyek alapján az ókori *Savaria civitas* romjait vélték felfedezni. A pártatlan francia pap meggyőzőnek tartja a bencések érveit, de nem tekinti a születéshely körüli vitát lezártnak, viszont hivatkozik későbbi szombathelyi útjának emlékeire is, ahol ekkor még nem tárták fel az ókori város nagy jelentőségű műemlékeit.²¹

A pannonthalmi látogatás egyik leginkább elismerésre méltó élménye a főapátsági gimnázium meglátogatása lehetett. Ebben az időszakban az *Entwurf* utáni nyolcosztályos gimnázium 7. és 8. osztálya működött Pannonthalmán. Az iskola növendékei olyan fiúk vol-

tak, akik a bencés rendbe jelentkeztek. Ők a máshol végzett 6. osztály, majd a próbaidő után kezdtek a 7. évfolyamot. Szintén itt zajlott a rendi növendékek teológiai oktatása is, valamint a bencés középiskolák tanárait is itt képezték, a tanárképzőben.²² A francia atya az iskolalátogatás hatására nagy elismeréssel nyilatkozott az Osztrák-Magyar Monarchia területén működő egyházi iskolákban zajló oktatás színvonaláról, amelynek köszönhetően igen jól képzett, a tudományokban járatos és négy-öt nyelven beszélő elit jöhetett létre. A franciaországi állam és egyház között dúló harc alig bújtatott kritikája is megjelenik.²³ A Márton-hegyi látogatás pontos időpontját nem közölte az útleírás, viszont a főapátsági perjelnaplóban talált feljegyzés szerint sikerült megállapítani, hogy Polydore atya szeptember 15-én vendégeskedett a bencés atyáknál.²⁴ Az eredményes látogatás után – Cyprien Polydo-

²⁰ A vitáról lásd: *Podhradszky József*: Szent Márton születése helyéről. = Tudománytár, 1840. 1. füz. 59–66. p.; *Czinár Mór*: Győr vármegyei Sabáriáról. = Magyar Akadémiai Értesítő, 1859. 6. sz. 515–526. p.; *Dankó József*: Győrmezei Sabaria vagyis pannonthalmi Szent Márton, toursi Szent Márton születéshelye. = Magyar Sion, 1867. 12. sz. 881–917. p.; *Bitnicz Lajos*: Szent Márton püspök születéshelyéről. = Új Magyar Múzeum, 1859. 12. füz. 491–500. p.; *Lakner Endre*: Szent Márton toursi püspök valódi születéshelyének földerítése. Szombathely, 1865. 49 p.; *Hábory*: Szent Márton Győrmezei Sabariában született. = Magyar Sion, 1867. 4. sz. 303–319. p.; *Tóth Endre*: Szent Márton pannonthalmi születéshely-legendájának kialakulása. = Vigilia, 1974. 5. sz. 306–312. p.

²¹ Polydore, 1888. 218. p.

²² Lásd erről: *Katus László*: A rend iskolái a 19–20. században. In: *Mons Sacer*, 996–1996. Pannonthalma 1000 éve. 2. köt. Szerk. Takács Imre. Pannonthalma, 1996. 255–263. p.; *Mészáros István*: Iskola Szent Márton hegyén. A Pannonthalmi Bencés Gimnázium története. Pannonthalma, 1990. 40–42. p. (Magyar bencés gimnáziumok; 2.) (Pannonthalmi könyvek); továbbá: *Csóka J. Lajos*: Szent Benedek fiainak világtörténete, különös tekintettel Magyarországra. 2. köt. Bp., 1969. 894–896. p. Dénesi Tamás szíves közlése.

²³ Polydore atya magyarországi útleírásában: „Bencések, ciszterek, domonkosok, piaristák, jezsuiták osztják a tudást és a keresztény erkölcs elveit mindenkinek. Mindez pedig – ha jól meggondoljuk – ingyenes, de nem kötelező és egyáltalán nem világi.” Polydore, 1888. 218. p. Utalás a francia III. Köztársaság oktatási reformjának fő elveire: ingyenes, kötelező és világi szellemű közoktatás.

²⁴ Pannonthalmi Főapátsági Levéltár, Perjelnapló 1880. szeptember 15.: „Szerda. C. Polydore Perigei (sic!) *lelkip. vendégünk volt.*” A forrásra Dénesi Tamás kollégám hívta fel a figyelmet, akinek ezúton is szeretném megköszönni önzetlen segítségét!

re huszonöt forint adományt gyűjtött össze a temploma számára! – a francia zarándok atyát vendéglátói kocsiján szállították vissza Győrbe.²⁵

A fáradságtalan vándor plébános már másnap tovább indult Székesfehérvárra, ahol a pannonhalminál jóval hűvösebb fogadtatásban volt része. Ezt követően Veszprémbe vezetett az útja, ahol Szalay Mihály atya, a veszprémi szeminárium tudós tanára fogadta. Itt a nagylelkű mecénás hírében álló Kovács Zsigmond püspök betegsége miatt az őt helyettesítő Pribék atya²⁶ és Szalay Mihály vették gondjukba a francia vendéget, akinek részletesen megmutatták a várost. A város leírásánál megemlékezik egy a korában népszerű, ám elég sok negatív előítéletet hordozó francia nyelvű magyarországi útleírásról, Victor Tissot éppen ebben az évben megjelent *Voyage au pays des Tziganes. La Hongrie inconnue.* című művéről.²⁷

A SZOMBATHELYI LÁTOGATÁS ÉS AZ UTAZÁS VÉGE

Veszprémi látogatása után a périgueux-i plébános atya a szent híres szülőhelye,

Szombathely²⁸ irányába vette útját. Szent Márton pátriájába érkezve elcsodálkozott a vasútállomáson szállításra várakozó lőtt vadak számán, majd egyenesen a domonkosok kolostorába ment, hogy szállást kérjen a tartózkodása idejére. Sajnos a kolostorban nem tudták helyhiány miatt elszállásolni, ezért – mint több más alkalommal az útján – a ferencesek rendházában talált magának szállást, ahol a korábbi tours-i, amiens-i és pannonhalmi útjaihoz hasonló sikerekben bízva boldogan hajtotta le a fejét.²⁹ Bár a francia abbé nem jegyezte fel érkezésének pontos dátumát, a napló alapján szeptember 17-én vagy 18-án léphetett Szent Márton szülővárosának földjére.³⁰

A ferenceseknél elköltött vacsoránál megismerkedett egy helyi kapitánnyal, akit a piemonti-francia-osztrák háború veteránjaként csak „Solferino”-nak neveztek a társai. Erről a francia származására büszke Cyprien Polydore-nak a következő gondolatok jutottak az eszébe: „Így ünnepelte meg Szent Márton a szülővárosába való megérkezésemet, ahol a saját honfitársainak szegényére Franciaország dicsőségére emlékeztetett. De vajon ő nem lett-e egészen francia?”³¹ Ahhoz, hogy a szerző bújtatott utalását jobban megértsük, érdemes megjegyeznünk, hogy a franciák és olaszok számára a solferinói csata (1859. június 24.) szorosán összefügg Szent Márton nevével,

²⁵ Polydore, 1888. 219. p.

²⁶ Pribék István József általános püspöki helynök. Dénesi Tamás szíves közlése.

²⁷ Tissot, Victor: *Voyage au pays des Tziganes. La Hongrie inconnue.* 6. éd. Paris, 1880.; lásd elektronikus változatát: <https://mek.oszk.hu/15600/15673/15673.pdf> (Megtekintve: 2020. augusztus 19.) Vö. Horel, 2018. 41., 60. és 68. p.; A könyvet jól ismerő Szalay ezekkel a szavakkal bocsátotta útjára a művelt francia utazót, miközben a veszprémi piacra igyekvő helyi termelőket figyelték: „Nézzé meg ezeket az embereket, durva, ostoba, nincstelen és írástudatlan parasztoknak ábrázolják őket, azt mondják róluk, hogy rongyokat hordanak és cipő helyett durva bocskorban járnak, mi erről a véleménye? Mesélje el Franciaországban, amit látott és bosszuljon meg minket!” Polydore, 1888. 224. p.

²⁸ Az útleírás a város német nevét, Steinamangert használja megemlítve az ókori Sabaria elnevezését is. A szombathelyi látogatásáról lásd Tóth, 2016.

²⁹ Polydore, 1888. 228. p.

³⁰ A szombathelyi látogatásról eddig nem sikerült semmilyen helyi feljegyzést találni. A kutatásban résztvevő kollégáimnak – Rétfalvi Balázsnak, Szalainé Bodor Editnek és Melega Miklósnak – ezúton is szeretnék köszönetet mondani szíves és önzetlen segítségükért!

³¹ Polydore, 1888. 229. p.

hiszen a csata egyik döntő momentumban egy San Martino nevű helységért folyt a küzdelem. A hagyomány szerint II. Viktor Emmanuel király ekkor így kiáltott a katonáihoz: „*Fieui, venta piè San Martin, se d'noi almàn lo fan fè a nui!*” Vagyis: „*Fiaim, vegyétek be Szentmártont, mert ha nem teszitek, a németek úznak ki innen minket!*”³²

Polydore atya másnap tiszteletét tette Szabó Imre³³ szombathelyi megyéspüspöknél, aki rögtön vendégül is látta a messziről érkezett francia zárándokot. A két egyházi ember latinul társalgott egymással, és a beszélgetés sikerét mi sem jelezte jobban, mint az a tény, hogy a francia atyát vendéglátója csinos összeggel ajándékozta meg, és ajánlására számos szombathelyi egyházi és világi mecénás járult kisebb-nagyobb summával a périgueux-i Szent Márton-templom építési költségeihez. A francia eredetű premontrei szerzetesek élen jártak az adakozásban.³⁴

A Szent Márton tisztelete iránt rendkívül érzékeny francia pap természetesen érdeklődött a szent születésének körülményeire vonatkozó helyi műemlékek és hagyományok iránt. A pannonhalmi újabb tudományos kutatások eredményei ellenére a helyi

születéshagyományt továbbra is erősen tartja, viszont az ókori műemlékek nyomait hiányolja az útleírásában. A rövid szombathelyi tartózkodása során megcsodálja a szombathelyi katedrális, amelyet egy neki elmesélt helyi hagyomány szerint Szent Márton szülőháza fölé építettek.³⁵ Ez fontos információval szolgálhat arról, hogy a tudományos kutatások hatására valószínűleg ekkor kezdett szétválni a Szent Márton-templomban és környékén található kultuszhely és a szent feltételezett történelmi születéshelye. Másfelől pedig egyértelműen tájékoztat a székesegyház és a püspöki székhely, mint új kultuszhely jelentőségének felerősödéséről. A székesegyházban található Szent Márton-kápolna körül folyó tudatos kultuszépítés kiteljesedése néhány évtized múlva figyelhető meg jobban, elsősorban az 1913-as tours-i ereklyeáthozatal nagyszabású eseményeinek keretében.³⁶ Azt nem tudhatjuk, hogy a Cyprien Polydore abbéval folytatott beszélgetés során felmerültek-e hasonló gondolatok, mindenesetre a francia plébános látogatása jól jelzi, hogy a francia–magyar egyházi kapcsolatokban Szent Márton kultuszának is kiemelt helye lehetett. A vándor périgueux-i atya Szombathelyről egyenesen visszautazott Bécsbe, ahol az újabb magyarországi útját próbálta előkészíteni.

Cyprien Polydore utolsó magyarországi útjára 1880 októberében került sor. Ennek célja a korábban az esztergomi és kalocsai érsekekkel való elma-

³⁵ Polydore, 1888. 231. p.

³⁶ Az 1913-as tours-i ereklyeáthozatalra vonatkozólag lásd Melega Miklós tanulmányát: *Melega Miklós: Szent Márton hazatér. Az 1913. évi ereklyeátvitel útja. In: Via Sancti Martini. Szent Márton útjai térben és időben. Szerk. Tóth Ferenc, Zágórhidi Czigány Balázs. Bp., 2016. 309-333. p.*

³² Az olasz kifejezés megértéséhez tudni kell, hogy Itáliában a Szent Márton-nap volt a lakásbérleti szerződések végső dátuma, ezért az olasz nyelvben a „fare San Martino” kifejezés az „elköltözik”, „szedi a sátorfáját” értelemben használatos. Ciro Paoletti (Olasz Hadtörténeti Bizottság, Róma) szíves közlése. Vö. Tóth Ferenc: Szent Márton, a katona: Gondolatok a Szent Márton-kultusz Szombathely fejlődésében betöltött kora újkori szerepéről. = Vasi Szemle, 2015. 1. sz. 9–18. p.

³³ Szabó Imre (1814–1881), szombathelyi püspök, író, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja. Életéhez lásd *Füßy Tamás: Szabó Imre, 1869–1881. In: A szombathelyi egyházmegye története. 2. köt. Szerk. Géfin Gyula. Szombathely, 1929. 71–120. p.*

³⁴ Polydore, 1888. 230. p.

radt találkozók pótlása volt. Esztergomban a primás érsek fiatal kamarása segítségével eljutott Simor János bajcsi kastélyába, ahol végre találkozhatott vele. Az érsek személyisége rendkívül megnyerő volt a francia pap számára. A latin beszélgetés nehézségei ellenére hamar kialakult egyfajta szellemi közösség a két egyházi ember között, amelynek köszönhetően Polydore atya egyrészt jelentős adományt, másrészt pedig hasznos szellemi útravalót kapott a magyar katolikus egyház vezetőjétől a franciaországi viszonyokra vonatkozólag is. Cyprien Polydore atya útleírásában Simor érsek szavait visszaadva erős kritikát fogalmaz meg a francia köztársaság és a katolikus egyház közötti küzdelmes helyzetről. Polydore atya hol konzervatív, hol bonapartista álláspontonról téve tanúbizonyságot igazat ad az esztergomi érseknek, és az isteni jog és az emberi jogok szembenállását elítélve ezt a következtetést vonja le: „Az egyház és az állam szétválasztása egy utópia, amelyben az azt megvalósító hatalom saját magát ítéli halálra.”³⁷

A sikeres egyházfői látogatás után Cyprien Polydore visszatért Pestre. Az utazás közben két franciául beszélő újtársáról – egy munkásról és egy zsidó ügynökről – rajzolta meg az Osztrák-Magyar Monarchia társadalma két jellegzetes figurájának a portréját. A fővárosban a szállásától nem messze lévő hotelban lakó kalocsai érsektől próbált meg kihallgatást kérni. A reménytelen várakozásánál csak a csalódása volt nagyobb, amikor az érsek gyengélkedésre hivatkozva megtagadta tőle a látogatást, így dolgvégezetlenül volt kénytelen visszatérni a szállodájába.³⁸ Ezzel a kis csalódással ér véget Cyprien

Polydore atya magyarországi utazásának leírása, amely kisebb tévedései ellenére, számos fontos információt és tanulságot hordoz.

Végezetül megállapíthatjuk, hogy Cyprien Polydore atya magyarországi és szombathelyi vonatkozású útleírása érdekes kordokumentum és forrás a 19. századi magyarországi vallási turizmus időszakából. Túlzás nélkül nevezhetjük őt a szombathelyi korai vasúti közlekedés egyik első, Szent Márton útján járó európai zarándokának. A zarándok jelleg megjelenik az utazás egyszerűségében, az utazó takarékos útvonalválasztásaiban és a gyakori gyaloglásában, amelyet vallásos elmélkedés kísér. A szöveg spontán és őszinte gondolatok gyűjteménye, amelyek keddőzetlenül tárják fel egy messziről érkező egyházi embernek a korabeli magyarországi viszonyokról szerzett tapasztalatait. A bejárt területek viszonylag pontos meghatározása ellenére a szerző nagyon kevés időbeli támpontot ad az olvasónak, amelyeket esetleg további kontrollforrások segítségével lehet csak pontosítani. Becsléseink szerint Polydore atya mindössze két napot tölthetett Szombathelyen: 1880. szeptember 17–18-án, vagy 18–19-én járhatott itt. Az útleírás időtlensége egyébként a zarándok létforma egyik jellegzetessége, és ehhez járul még az egyéb történelmi idősíkokkal való írói játék, amelyben hol Szent Márton élete, hol a magyar történelem eseményei köszönnek vissza a leírás lapjain. A szövegben a tér sem állandó. A magyarországi állapotok bemutatása során gyakran tart tükröt az olvasó elé a szerző, amelyből a franciaországi viszonyok éles kritikája olvasható ki. Ezt még jobban erősíti a szerző erős nemzeti öntudata, amely-

³⁷ Polydore, 1888. 244. p.

³⁸ Polydore, 1888. 247–248.

nek érzelmi kitörései gyakran a sovinizmus határait súrolják. A szöveg vezérfonala Szent Márton kultuszához kapcsolódik. A Gallia apostolának templomához adományokat gyűjtő lelképásztor számára óriási élmény volt a szülőföldjére eljutni. Az ekkor javában zajló születéshely körüli vitában nem foglalt állást, és diplomatikusan a „Szent Márton bölcsője” (Pannonhalma-Martinsberg) és „születésének helye” (Szombathely) kifejezéseket használja. Az útleírás gyakran hivatkozik Szent Márton életéhez és kultuszához kapcsolódó eseményekhez, amelyek révén a szöveg különösen élményszerűvé válik, és ezek alapján következtethetünk a helyi hagyományban bekövetkezett változásokra is.

**A périgueux-i
Szent Márton-
templom ábrázolása
korabeli képeslapon**

(Coll. Société historique
et archéologique du Périgord)

FÜGGELÉK

**Cyprien Polydore Szombathelyre
vonatkozó útleírása**

Forrás: Polydore, Cyprien: Voyage en Allemagne, en Autriche-Hongrie et en Italie. Périgueux, 1888. 227-231. p.

„Miatán elköszöntem Pribék atyától és a barátjától, Szalay atyától és búcsút vettem a jó ferences atyáktól is, akik oly kedvesen fogadtak a megérkezésemkor, útnak indultam Steinamanger, vagy más néven Sabaria felé, amelyet a mai napig Szent Márton szülőföldjének tartanak, és ezért már nagyon el akartam ide jutni. Délután érkeztem meg. A steinamangeri vasútállomás³⁹, mint általában a másodrendű állomások, nehezen megközelíthető épület volt. A kezdődő rossz időjárás miatt az esőáztatta utak besüllyedtek és a gyalogosok számára járhatatlan kloakákká változtak. A környékbeli táj nem volt túl szép, rengeteg erdőből állt, viszont ezek vadban igen gazdag területek lehettek, mivel a pályaudvar csarnoka⁴⁰ tele volt lőtt vadakkal, amelyek közepén egy akkora szarvastehén feküdt, mint egy jókora szamárganca. A vad fejét és zsigereit megtisztították, hogy ne romoljon meg az úton. Mindezeket Bécsbe szállították, hogy ott díszítsék a hentesek és mészárosok boltjait és felkeltsék az ingyencék étvágyát. Az egész őszi időszak hercegi vadászszезonnak számított. A magyarországi és felső-ausztriai erdőkben áldoztak ekkor az udvari hercegek és nagyurak a vadászszenvélyüknek.

³⁹ Az 1865-ben megnyitott szombathelyi vasútállomás homlokzatán a város német nevét írták ki, és ez még Polydore atya látogatása idején is így volt. Kalocsai Péter szíves közlése.

⁴⁰ Itt az 1865-ben megnyitott szombathelyi vasútállomás (indóház) épületéről van szó, nem pedig a mai vasútállomáséről, amelyet jóval Cyprien Polydore látogatása után – 1901-ben – építették. Lásd erről: Kalocsai Péter: Városi tömegközlekedés a Nyugat-Dunántúlon, 1867–1914. Szombathely, 2011. 37. p.

A kastélyokban pedig mindenütt hallani lehetett a vadászünnepek zaját.

Először a domonkos atyákhoz mentem, de ők sajnos nem tudtak fogadni, mivel minden cellájuk foglalt volt, mivel ekkor zajlott a szombathelyi-sabariai egyházmegyei szerzetesek közös visszavonulási időszaka. De szerencsére a jó ferences barátok itt is jelen voltak, mivel a kolostoruk nagy és kevésbé foglalt volt, így befogadtak a hagyományos jóságukkal. A házfőnök rendelkezésemre bocsátott egy szobát, amelyben elhelyezkedvén, végre kipihenhettem magamat, annyi fárasztó és eredménytelen lőtás-futás után. Úgy gondoltam, hogy a szent patrónusomnál lakva egy kicsit otthon érezhettem magamat, és a különleges nagylelkűségétől a tours-ihoz, amiens-ihez és martinsbergihez hasonló jó fogadtatást és sikert reméltem.

Amint eljött a vacsora ideje, egy ferences testvér jött hozzám, hogy lekísérjen a refektóriumba. Itt még mindig vakációidő volt, és a szerzeteseknél ünnepi vacsorát tartottak. Meghívták a kolostor néhány világi barátját is, köztük egy szálfatermetű nyugalmazott katonatisztet is, aki a szerencsétlen itáliai hadjárat veteránja volt. A kapitány keveset beszélt, hosszú ajkait lógatva hallgatott, csak időként szólalt meg rekedt hangon néhány olasz szót kiejtve, amelyeket csak nehezen értettem. A házfőnök és a ferences atyák nagyon kedvelték és az öreg hadfi keserű élménye emlékére Solferino kapitánynak nevezték el. A bajuszát gyúrva, szenvtelenül morogta – mint ahogyan hasonló helyzetben a mi katonáink tennék – hogy a vereséget csak nem-törődömség vagy árulás okozta, a katonák becsületén nem esett folt, és ez igaz is volt. Így ünnepelte meg Szent Márton a szülővárosába való megérkezésemet, ahol a saját honfitársainak szegyenére Franciaország dicsőségére emlékeztetett. De vajon ő nem lett-e egészen francia?

Másnap látogatást tettem Szabó főtisztelendő atyánál, Szombathely (Steinamanger) megyéspüspökénél, a vatikáni egyetemes zsinat egy tagjánál, akit ékesszólása miatt, magyar Chrysosthomus-nak, vagyis aranyszájúnak is neveztek. A jó püspök atya a titkárai által összegyűjtött unoka-öccseinek népes asztaltársaságában fogadott, akik a vakáció alatt valóságos banketeket rendeztek a püspökségen. A főtisztelendő atya meghívott vacsorára is ebben a szép és vidám társaságban. Megkért, hogy beszéljek Franciaországról, a püspökömről, akit a zsinaton már látott és különös tisztelettel emlékezett rá. Mivel a püspök atya nem tudott franciául, így latinul folyt a társalgás. Itt-ott azért elégedetten kiejtett néhányat szép nyelvünk szavaiból, és láthatóan zavarban volt attól, hogy nem érti őket. A szombathelyi püspökségen való látogatásom felidézte az amerikai utazásaim néhány kedves emlékét, amelyeket az első munkámban írtam le. A vacsora után a püspök átvette az elnökséget a dohányzó szalonban, ahol pipák, csibukok és dohánylevelek között foglaltunk helyet. Hamarosan alig láttuk egymást a sűrű füst ködében, amikor a püspök atya, akinek a szájából szép füstfelhők szálltak fel megpróbálta elmagyarázni nekem azt, amit jómagam is tudtam már, miszerint a dohányzás nem számít bűnnek.

Szabó főtisztelendő atya, miután szép summa aranyforintot adományozott nekem, elkísértetett egy fiatal segédlelkésszel a kanonokokhoz, a gyülekezetekhez és néhány tehetős városi úrhoz. Mindenütt éreztem patrónusom segítőkészséget és szent kisugárzását. A premontreiek különösen nagylelkűek voltak, akik annak ellenére, hogy nemrég járt náluk egy francia szerzetes a Saint-Michel de Frigolet apátságából, megajándékoztak egy nemrég veretett Ferenc-József arcképét viselő ezüst forintér-

me-tekerccsel. E szerzeteseknek, akik nem tűntek kevésbé szigorúnak a francia rendtársaiknál, volt egy nagy gimnáziumuk Szombathelyen. A munkájuk fontossága jól magyarázta a díszes ruházatukat és – ha szabad így fogalmaznom – a szerzetesi öltözetük eleganciáját.

A népi hagyomány, a legenda és a történelem szerint Szent Márton Szombathelyen vagy Sabáriában született, és a pannonhalmi (martinsbergi) tiltakozás ellenére a mai napig nem sikerült megtörni e tiszteletre méltó hagyományok erejét. De ebben az emlékekben gazdag városban kevés antik műemléket láthatunk. Az idő mindent eltöröl. Ma már alig látható valami az egykori Konstantin császár seregének sáncokkal megerősített táborából, amelyben Szent Márton megszületett és apja parancsnoksága alatt szolgált. Azt mondják, hogy a székesegyházat Szent Márton szülőházának a helyén építették fel, de ez csak alig száz éves, nagyon szép és modern stílusú épület. Szabó főtisztelendő atya a hetedik szombathelyi püspök. A néhány Szent Márton-ereklén kívül a katedrális jobb oldali első kápolnájában található Szent Placid mártír teste. Csak remélni merem, hogy az Istennek felajánlott szent áldozataim, amelyeket Szent Márton tiszteletére tettem, Toursban, Pannonhalmán (Martinsbergen) és Szombathelyen (Sabáriában) nemcsak számomra hoz dicsőséget, hanem a Szent Márton által oly szeretett és oly szenvedélyesen hirdetett Isten számára is hathatós ajánlást jelentenek majd. Dicsőség neki és dicsőség az Istennek!

Szombathelyről Bécsbe Sopronon és Bécsújhelyen keresztül egy rövid napnyi utazás volt vasúton. Így hamarosan viszontláthattam az osztrák fővárost és a kedves lazarista szerzeteseimet a Kaiserstrassén, és örömmel mesélhettem nekik e kedves utazásom viszontagságait.”

ADATOK AZ OLADI KASTÉLY ÉS PARK TÖRTÉNETÉHEZ

■ Kovács Eszter Katalin

Szombathelytől Bucsú és az osztrák határ felé tartva, a főút bal oldalán találjuk az ősi Olad települést, amely 1950. szeptember 1. napjától olvadt be a vasi megyeszékhelybe. Területe nemcsak a neolitikumban, hanem már az ókori rómaiak idejében is lakott volt.¹ Jelentőségét az magyarázta, hogy Savaria vízellátását a Kőszegi-hegységben fakadó forrásvizek biztosították, amelyek az Olad mellett is elhaladó csatornán keresztül jutottak a városba.² Ehhez természetesen kedvező fekvése is hozzájárult, hiszen keresztülfolyik rajta az Arany-patak. Az első okleveles említést 1248-ra datálhatjuk, amikor „Georgius de Olody” mint tanú szerepelt.³ A későbbi években is feltűnik diplomákban a helység. A 15. század folyamán a szomszédos Sével és a közeli Ondóddal együtt több kisebb köznemesi família osztozkodott rajta.⁴

¹ Magyar Nemzeti Levéltár (továbbiakban: MNL) Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: VaML) Helytörténeti cédula, Olad.

² Szilávik Lajos - Fejér László: 111 vízi emlék Magyarországon. Bp., 2008. 105. p.

³ Hazai okmánytár. 4. köt. Kiad. Nagy Imre et. al. Győr, 1867. 32. p.; Wenzel Gusztáv: Árpádkori új okmánytár. 7. köt. Pest, 1869. 270. p.

⁴ Lovass Miklós: Olad 1000 éves története. Szombathely, [1993.] (továbbiakban: Lovass, 1993.) 22-32. p.

A NEMESI KÚRIÁK KIALAKULÁSA, KORAI TÖRTÉNETE

A terület megosztottsága miatt nem csoda, hogy a településen több nemesi kúria is létrejött a korai időszakban. Az egyik az Arany-pataktól délre helyezkedett el. 1547. szeptember 10-én keltezett királyi parancsban írnak róla először, amikor I. Ferdinánd (1526-1564) kivizsgáltatta Pap János hitvesének, Katalinnak a panaszát.⁵ A földeket és a kastélyt az özvegynek végül sikerült a zálogból visszaváltania.⁶ A Pap család birtokát 1615-ben 60 forintért Horváth András vásárolta meg, aki három év múlva, 1618-ban tovább adta azt Terestyén Mihálynak.⁷ A németújvári várkapitány 1638-ban zálogba vett Rumi Mihály özvegyétől egy jobbágy- és egy zsellérhelyet.⁸ A későbbiekben Terestyén Mihály gyermekei birtokolták Olad egy részét.⁹ 1719-ben Terestyén

⁵ Lovass, 1993. 22. p.

⁶ Virág Zsolt: Vas megye kastélyai és kúriái. Bp., 2004. (továbbiakban: Virág, 2004.) 269. p. (Magyar kastélylexikon; 5.)

⁷ Lovass, 1993. 23. p.

⁸ MNL VaML Helytörténeti cédula 33. (Eszterházy család cseszneki lt-a)

⁹ Lovass, 1993. 23-24. p.

Mihály unokája, Rajky Judit férjének, Topos Ádámnak halála után oladi birtokát zálogba adta Niczky Zsigmondnak, aki 1730-ban előbb Tassy Ferencnek, majd Skerlec Sándornak zálogosította el. Ezt 1734-ben 35 évre meghosszabbították, majd 1736-ban Skerlec Sándor örökösen megszerezte.¹⁰

A másik nagyobb uradalom a patak-tól északra alakult ki, amely galántai báró Eszterházy Mihály birtoka volt. Ezt előbb szentmártoni Perneszy Istvánnak adták zálogba, majd 1657-ben özvegy rumi és rábadoszlói Rumi Györgyné, geresgáli Batthyány Katának és gyermekeinek.¹¹ 1660. április 14-én Rumi Farkas és Babochiai úrnő, valamint Rumi György és László között kötött egyezség alapján az oladi Major Curiához tartozó 79 hold földeken, réteken és szőlőkön elosztottak, a hegyvámot pedig 1/3-1/3 arányban az Eszterházy család, Rumi György és László, valamint Rumi Farkas és Babochiai úrnő bírta.¹² 1663. szeptember 19-én még a Rumi család tulajdonában volt,¹³ majd 1672-ben Rumi Magdolna és László gyámja, Kisfaludy László Vasdinnyi Sándornak adta zálogba, akinek a fia 1683-ban Topos Ádámnak továbbította.¹⁴ 1735-ben Skerlec Sándor Babócsay László területével bővítette oladi birtokát.¹⁵

Eszterházy Dániel oladi gazdaságát Kirchmayer Zakariásnak értékesítette, ám ez a rész nemsokára visszakerült

a korábbi tulajdonosához. 1738-ban Tassy Ferenc a 4 évvel korábban Rumi Miklóstól, valamint gróf Eszterházy Lászlótól és Jánostól zálogba vett területet Skerlec Sándornak juttatta.¹⁶

1578-ban is említést tettek az oladi földesúri lakhelyről, azonban az nem derül ki, melyikre gondoltak. Ekkor Debreczeni György és Hazzuthothi János elfoglalták Akach Zsófia birtokait, a nemesi kúriával együtt.¹⁷

1751 nyarán még mindig egyértelműen két lakhelyről beszélnek: az ekkor felvett tanúkihallgatások során megállapították, hogy a kastélyokhoz tartozó erdők tiltott területnek számítanak.¹⁸ Az 1767-es Mária Terézia-féle úrbéri összeírásakor két birtokos szerepelt: özvegy Eszterházy Dánielné és Skerlec Sándor.¹⁹

A KASTÉLYOK EGY KÉZBEN VALÓ EGYESÍTÉSE, A FEJLŐDÉS MEGINDULÁSA

A Skerlec család 1638. január 28-án kapott címeres nemeslevelet III. Ferdinándtól (1637–1657). Az 1658. évi, 1696. évi és 1733. évi nemesi összeírásban is szerepelnek vármegyénkben.²⁰ A familia rövid ideig volt Olad birtokosa, de ezalatt az időszak alatt jelentős változások történtek a faluban.

Skerlec Sándor halála után gyermekei – Ferenc, Erzsébet, Terézia, Mária és Julianna – osztoztak az örökölt területre-

¹⁰ Lovass, 1993. 30-31. p.

¹¹ Virág, 2004. 269. p.

¹² MNL VaML Helytörténeti cédula 43-44. (OL P623. II. 31. A. Nr. 22. 182. csomó, Széchenyi család lt-a)

¹³ MNL Országos Levéltára (továbbiakban: OL) E 156 – a. – Fasc. 090. – No. 026. Memoriale, 1663. szeptember 19. (https://archives.hungaricana.hu/hu/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc090_no026/?list=eyJxdWVyeSI6ICJvJGFKIn0)

¹⁴ Lovass, 1993. 29. p.

¹⁵ Lovass, 1993. 31. p.

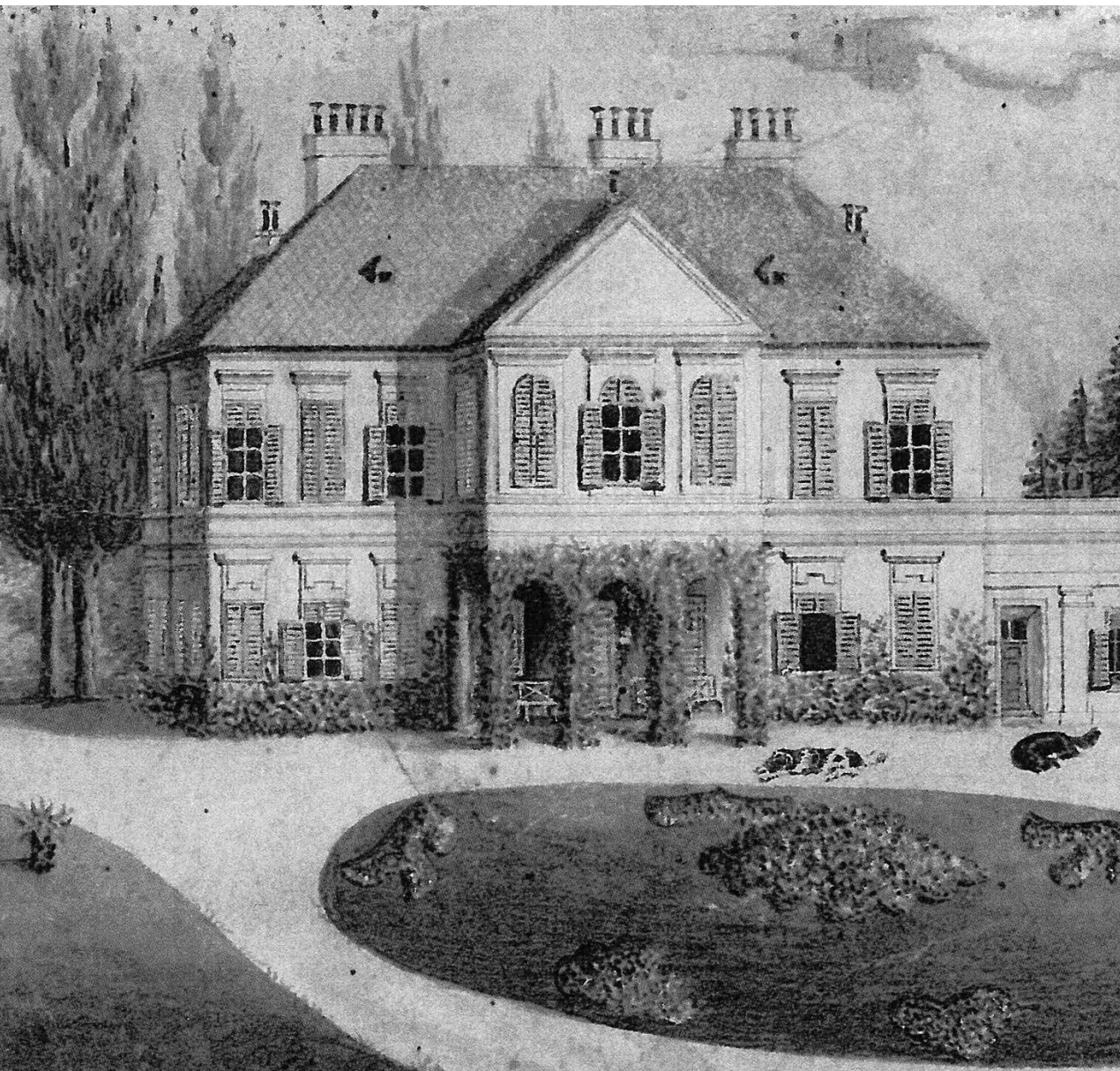
¹⁶ Lovass, 1993. 30-32. p.

¹⁷ MNL VaML Helytörténeti cédula (Litt. Instr. Fasc. 2. nr. 51.)

¹⁸ MNL OL Filmtár C 1076 – Pozsonyi Állami Levéltár, Eszterházy család cseszneki levéltára Fasc. 74. nr. 42.

¹⁹ MNL VaML Vas vármegye nemesi közgyűlésének iratai. (továbbiakban: Vvm. kgy. ir.) Úrbéri összeírások, urbáriumok. 1767. Olad.

²⁰ Szluha Márton: Vas vármegye nemes családjai. 2. köt. Bp., 2012. 509. p.

Festmény a kastélyról
(Masát Péterné tulajdona)

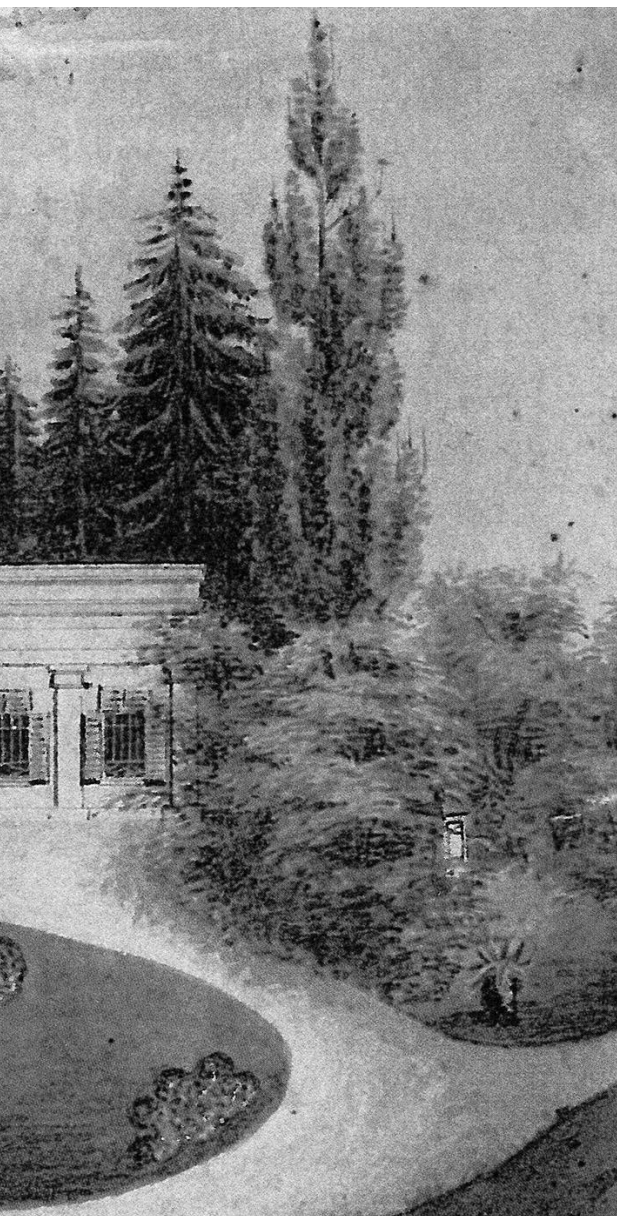
ken. Az ekkor és a későbbiekben megkö-
tött egyezségekkel az oladi birtok teljes
egészben Skerlecz Ferencé lett. A tele-
pülés másik felét, mely az Eszterházya-
ké volt, Skerlecz Ferenc és felesége, Kiss
Rozália megvásárolta, így 1790-re Olad

kizárólagos birtokosává váltak.²¹ Ebben
az évben a földesúr és a jobbágyok kö-
zött több fundus cserére is sor került.²²

Skerlecz Ferenc karrierje azonban
nem Vas vármegyéhez köthető. 1769-

²¹ Lovass, 1993. 32-37. p.

²² MNL VaML Helytörténeti cédula 108-110.
(OL Széchenyi család levéltára 183. csomó,
40-45. l.)

ig a magyar kancellária titkára volt, majd helytartótanácsi tanácsos, év végétől helyettes irodaigazgató, ténylegesen az ügyeket 1775 után intézte.²³ 1783. július 28-án Békés vármegye főis-

²³ Ember Győző: A magyar királyi helytartótanács ügyintézése. I. 1724-1783. = Levéltári Közlemények, 1937. 84-161. p., 100. p.

páni helytartójának nevezték ki. A beiktatására viszont csak 1784. június 30-án került sor. Mindössze fél évig, 1785-ig töltötte be ezt a pozíciót.²⁴

A két kúria megszerzése után, 1798-ban leírták az épületeket: mindkettő szilárd anyagból készült. A földesúri lakként szolgálóhoz két tó is tartozott.²⁵ Az urasági ház emeletén 5 szoba, földszintjén pedig 1 cselédszoba, 2 kamra és 1 pince helyezkedett el. A másik épület ennél kisebb lehetett: az emeleten itt 3 szoba és 1 konyha, a földszinten 2 kamra és 2 pince volt.²⁶ A két kúria közül az északi képezte a későbbiekben a kastély magját.²⁷

Skerlecz Ferenc földesúr több ízben is összetűzésbe került oladi jobbágyaival, akik 1784-ben 10 pontból álló panaszt nyújtottak be ellene. A megye 1785. március 6-án tárgyalta az ügyet, amely végül a két fél egyezségével végződött.²⁸ Néhány esztendő múlva, 1790-ben ismét konfliktus alakult ki köztük. Ekkor a közös erdőből elszállítandó fa okozta a problémát, ugyanis a jobbágyok földesúri engedély nélkül hét szekérre való fát vágta ki. Skerlecz a fát a séi jobbágyokkal el akarta hozatni, mire az oladiak megtámadták őket. A nagyobb baj elkerülése végett a séiek távoztak.²⁹

A faluban jelentős változások is történtek Skerlecz Ferenc irányítása alatt: megépült a templom, a patak vizének idevezetésével a malom, az építkezésekhez a Rózsavár alatt téglagyárat hozott

²⁴ Karácsonyi János: Békés vármegye története. 1. köt. Gyula, 1896. 352., 472. p.

²⁵ Virág, 2004. 270-271. p.

²⁶ Lovass, 1993. 56. p.

²⁷ Virág, 2004. 270. p.

²⁸ MNL VaML Helytörténeti cédula 102-106. (OL Széchenyi család levéltára, 183. csomó, 34-39. l.)

²⁹ MNL VaML Helytörténeti cédula 110-111. (OL Széchenyi család levéltára 183. csomó, 40-45. l.)

létre a földesúr. Ekkor kapott a helység mezővárosi rangot és évi négyszeri vásártartási jogot is. Skerlecz Ferenc halála után özvegye, nemeskéri Kiss Rozália 1808-ban, fia tiltakozása ellenére, eladta Széchenyi Ferencnek³⁰ oladi, szünősei, nagy- és kisséi birtokait.³¹

Az adásvételkor részletes javadalomösszeírás készült az uradalomról. Eszerint Oladon még mindig két rezidenciális házat vettek számba.³² Közülük az egyik a major szomszédságában lévő zsindeletetős. Nyolc szobából, ebédlőből, előszobából, spájzból, kamrából és pincéből állt. A másik, szintén zsindeletetős, a vizen túl helyezkedett el. Két részből tevődött össze, melyek közül a felsőben négy nagyobb és három kisebb szoba, az alsóban konyha, két éléskamra és két cselédszoba volt. A berendezés a számtartó leltára alapján szintén gazdag lehetett: 120 bútort sorolt fel, köztük asztal, szék, kanapé, almárium, ágy, tükrök szerepelt. Ágyneműből és egyéb apróbb tárgyakkól, mint szarvasbőr vánkó, ágyterítő, abrosz, korsók, gyertyatartók, mosdó, 166 darab volt.³³

Az urasági birtok ekkor 1773 holdat tett ki. Ennek megoszlása a következő:

- belső fundus 21 hold,
- szántóföldek 353 hold,
- rétek 65 hold,
- széles erdei 320 hold,
- Óhegyen a pusztá szőlő 11 hold,

³⁰ Széchenyi Ferenc (1754–1820.) főispán, helyettes országbíró, az aranygyapjas rend tagja. Egész életében pártolta a művészetet és a tudományt. 1802-ben a nemzetnek adományozta gyűjteményét, amellyel lerakta a mai Országos Széchenyi Könyvtár alapját. 1808-ban létrejött Magyar Nemzeti Múzeum alapítója. (Magyar Életrajzi Lexikon. Főszerk. Kenyeres Ágnes. 2. köt. Bp., 1982. 718. p.)

³¹ Lovass, 1993. 52–62. p.

³² MNL VaML Helytörténeti cédula 115. (OL Széchenyi család levéltára 182. csomó)

³³ MNL VaML Helytörténeti cédula, Olad 139. (OL Széchenyi család levéltára 183. csomó 116. l.)

– Présházon felül a réttel együtt 22 hold,
– szántóföldnek irtandó csaltit 30 hold.
Az uradalomhoz számos egyéb épület is tartozott az összeírás alapján:

- A domboldalban a présház téglából épült; két szobából, konyhából és a préselő helyiségéből állt, az aljában boltozatos pince volt.
- A majorház egyben a gazdatiszt otthona is; két szobára, konyhára és éléskamrára osztott téglapépület.
- Több istálló: egyikben a szarvasmarhákat, másik kettőben a lovakat tartották. Ezek mellett helyezkedett el a kocsiszín, benne négy kocsi, mellette a tyúkházzal.
- A cséplőpajta, két szélén gabonátárolóval.
- Külön téglapépület a gabonás pajta, valamint mellette a szénás pajta.
- A cselédház két szobából, konyhából és kamrából tevődött össze, sövényes talpakon állt, szalmával fedetten.
- A korcsma a település közepén sövényből épült, benne szoba, konyha, kamra, mellette istállók. Ezt bérbe adták.
- Szintén bérelték a malmot.
- A város végén egy szobából, konyhából, kamrából álló szalmatető téglás ház tartozott az uradalomhoz.³⁴

A két kastély között rét terület el, amelyet a jobbágyok használtak. 1811. december 29-én azzal a kéréssel fordultak Széchenyi Ferenchez, hogy helyette kaphassanak másik területet, ahol a marháikat itathatják és a lúdjaikat tarthatják.³⁵

Széchenyi Ferenc halála után fia, Pál örökölte ezt a birtokegységet. A legenda szerint a „legnagyobb magyar”, Széchenyi István többször is megláto-

³⁴ MNL VaML Helytörténeti cédula 116–123. (OL Széchenyi család levéltára 183. csomó 99–123. l.)

³⁵ MNL VaML Helytörténeti cédula 181. (OL Széchenyi család levéltára 183. csomó 187. l.)

gatta öccsét Oladon, s a park platánfái alatt mesélt angliai útjáról.³⁶ Széchenyi Pál nem sokáig tartotta meg szerzeményét: 1828. május 10-én Odelga Josephával elcserélte Jákra és környékére. A Széchenyi-birtok helyi jószágigazgatója, Ernuszt József az Odelga családba nőszült: feleségül vette Odelga Karolínát, így az ő tulajdonába került a falu.³⁷ Házasságából három gyermeke született: Imre, Sándor és Kelemen.³⁸

OLAD ÉS A KASTÉLY UTOLSÓ URAI

Az Ernuszt család 1834. október 23-án nyert birtokadományt a horvát területen található Gerdovchák községre,³⁹ amelyet a vasvármegyei közgyűlés 1834. november 9-én hirdetett ki.⁴⁰ Innen ered a család előneve. Ernuszt József Olad mellett Dozmaton rendelkezett birtokkal.⁴¹ A családfő kérésére 1835-ben a megyei nemesek lajstromába is felvették, miután megszerezte maga és fiai részére Olad, Kis- és Nagysé birtokát, s ezzel a vármegyében rendezte be lakhelyét.⁴² 1833-ban idős katonák pártfogására adott alapítványt 15 ezsten-dőn át évi 100 pengő forint értékben.⁴³

Az 1835. április 27-i közgyűlésen vármegyei táblabíróvá nevezték ki.⁴⁴

Ernuszt József 1857-ben hunyt el, örököse legifjabb fia, Kelemen (1832-1917) lett.⁴⁵ 1846-ban kezdte meg katonai iskolai, hadmérnöki tanulmányait, és már huszár főhadnagyként végzett.⁴⁶ Visszatérve hamar bekapcsolódott a vármegyei életbe: előbb 1869-től országgyűlési képviselő, majd Széll József főispán halála után, 1871-től a vármegye főispánja,⁴⁷ a Deák vezette Felirati Párt híve.⁴⁸ 1876-tól a létrejött Szabadelvű Párt tagja volt, ahonnan a boszniai okkupáció miatt kilépett, és a Nemzeti Párt soraiban foglalt helyet.⁴⁹ Ezt követően vagy a felsőőri vagy a szombathelyi kerület képviselője az országgyűlésen.⁵⁰ Az 1887-es országgyűlésnek nem volt tagja, azonban Baross Gábor lemondásával 1892-ben ellenjelölt nélkül Szombathely város képviselőjévé választották meg. 1894-ben egyházpolitikai kérdések miatt kilépett a Nemzeti Pártból.⁵¹ 1900-ban a főrendiház alelnöke, s valóságos belső titkos tanácsos lett.⁵² Az országgyűlés elnöki tisztéről 1906. szeptember 16-ával távozott.⁵³ Felesége Kéthelyi Ida, akitől két gyerme-

³⁶ Virág, 2004. 271. p.

³⁷ Lovass, 1993. 92. p.

³⁸ Balogh Gyula: Vas vármegye nemes családjai. Második, bőv. kiad. Szombathely, 1901. (továbbiakban: Balogh, 1901.) 54. p.

³⁹ MNL OL Libri Regii. Királyi Könyvek LXVI. 161. p.

⁴⁰ Balogh, 1901. 54. p.

⁴¹ Vasvármegye. Magyarország vármegyéi és városai. 3. köt. Szerk. Sziklay János, Borovszky Samu. Bp. 1898. (továbbiakban: Sziklay - Borovszky, 1898.) 564. p.; Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. 4. köt. Pest, 1858. (továbbiakban: Nagy, 1858.) 75. p.

⁴² MNL VaML Vvm. kgy. ir. Köz- és kisgyűlési iratok. 2011/1835.

⁴³ MNL VaML Vvm. kgy. ir. Köz- és kisgyűlési iratok. 1890/1833., 678/1835.

⁴⁴ MNL VaML Vvm. kgy. ir. Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek. 779/1835.

⁴⁵ Sziklay - Borovszky, 1898. 564. p., Nagy, 1858. 587-588. p.

⁴⁶ http://www.vaml.hu/Nevtar/E/Ernuszt_Kelemen.html

⁴⁷ Magyarország főispánjainak története, 1000-1903. Szerk. Medgyesi Somogyi Zsigmond. Bp., 1902. (továbbiakban: Medgyesi Somogyi, 1902.) 229. p.

⁴⁸ Országgyűlési almanach, 1901-1906. Szerk. Sturm Albert. Bp., 1901. (továbbiakban: Sturm, 1901.) 150. p.

⁴⁹ Sziklay - Borovszky, 1898. 564. p., Nagy, 1858. 588. p.

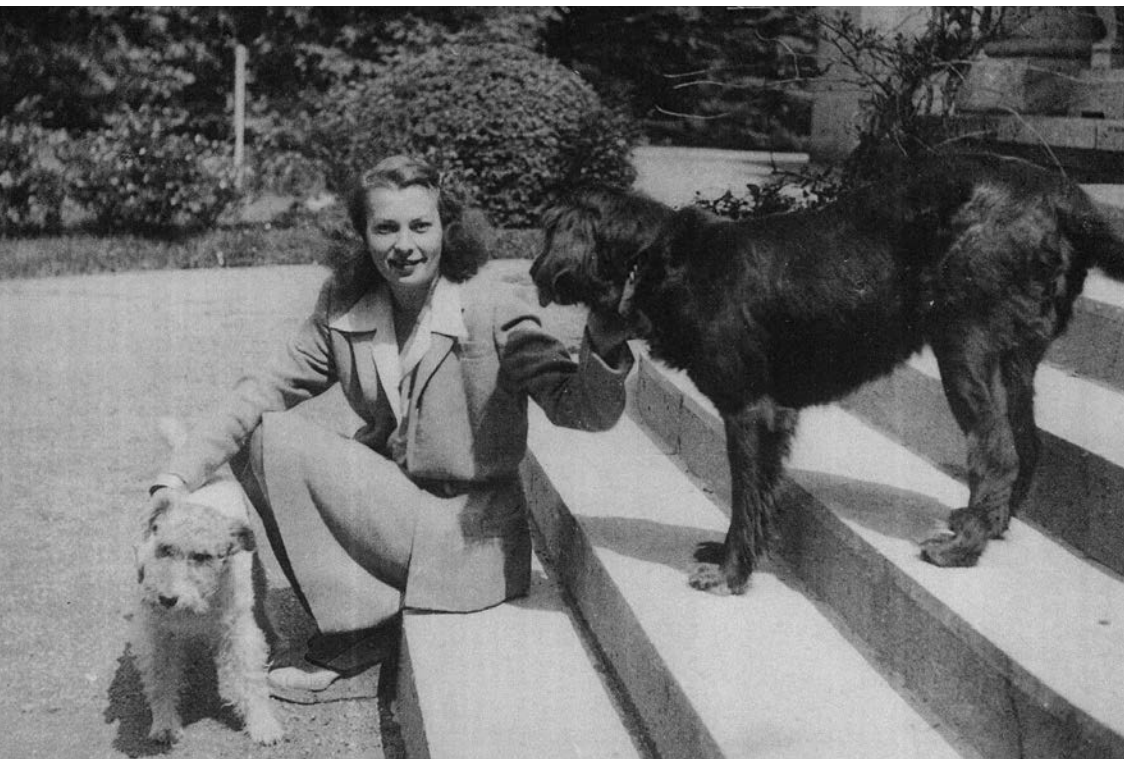
⁵⁰ Medgyesi Somogyi, 1902. 229. p.

⁵¹ Sturm, 1901. 150. p.

⁵² Medgyesi Somogyi, 1902. 229. p.

⁵³ Ernuszt Kelemen meghalt. = Világ, 1917. jún. 16. 15. p.

A kastély lépcsős terasza, a lépcsőn Szirmay Éva
(Masát Péterné tulajdona)

ke született: József (1862. 03. 28.) és Mária (1863. 03. 08. – 1865. 11. 23.). Oladon hunyt el 1917. június 7-én,⁵⁴ és az általa építtetett családi kriptában temették el.

Fia, Ernusz József (1862–1916) Sopronban, Kőszegen, majd Budapesten tanult, ahol jogtudományi államvizsgát tett.⁵⁵ 1884. augusztus 18-tól vármegyei tiszteletbeli aljegyzővé nevezték ki.⁵⁶ 1888-ban a 11. számú dragonyos ezredben önkéntes, később a 2. számú huszárezred tartalékos hadnagya, majd főhadnagya. 1895-ig Sopron megyében élt, 1896-ban Szombathelyre költözött, s be-

levetette magát a vármegye szociális és kulturális életébe: a Sport Egylet, a Nemzeti Szövetség és a városi kaszinó tagja lett.⁵⁷ 1904. május 28-tól a vármegye főispánja,⁵⁸ azonban a Fejérváry-kormány megalakulásakor 1905 novemberében beadta lemondását, mivel pártállása ellentétes volt a kormányéval.⁵⁹ 1890-ben nősült meg, felesége mesterházi Mesterházy Ilma.⁶⁰ Három gyermekük született: Mária (1891–1916), Karola (1893–1968) és Aranka (1897–1906).⁶¹ 1916. au-

⁵⁷ Ernusz József életrajza. = SzFÚ, 1904. ápr. 29. 5. p.

⁵⁸ A vas megyei új főispán beiktatása. = Budapesti Hírlap, 1904. máj. 29. 18. p.

⁵⁹ http://www.vaml.hu/Nevtar/E/Ernusz_Jozsef.html

⁶⁰ Ernusz József életrajza. = SzFÚ, 1904. ápr. 29. 5. p.

⁶¹ Szirmai Gábor: A szirmai és szirmabesenyői Szirmay család története. Debrecen, 2005. (továbbiakban: Szirmai, 2005.) 130. p.

⁵⁴ MNL VaML Vas vármegye állami anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye. Torony, halotti anyakönyv. 37/1917.

⁵⁵ Ernusz József életrajza. = Szombathelyi Friss Újság (továbbiakban: SzFÚ), 1904. ápr. 29. 5. p.

⁵⁶ http://www.vaml.hu/Nevtar/E/Ernusz_Jozsef.html

A kastély felújítás közben, 1992. május 09.

(MNL VaML Balogh Péter szombathelyi építész iratai. Az oladi Ernuszt kastélypark és kriptá felújításának iratai.)

gusztus 9-én hunyt el.⁶² Az oladi családi kriptában temették el, búcsúztatót Kopy Béla körmendi evangélikus pap tartott, mert Mikes János szombathelyi püspök „*eltiltotta papjait attól, hogy Ernuszt Józsefet egyházi szertartásban részesítsék*”.⁶³ Ennek oka, hogy az 1902-ben alakult szombathelyi szabadkőműves páholy, az Ébredés tagja volt.⁶⁴

Ernuszt Kelemen közel egy évvel túlélte fiát. Halála után a birtokot unokájával, Ernuszt Karolával 1916-ban kötött házassága révén Szirmay Géza irányította. Ő 1891-ben született a boszniai Bihacon. Katonai iskolát végzett, a világháborúban a klagenfurti 6. hu-

szárezrednél teljesített szolgálatot, a háború végén már századosi rangban. A házasságból három gyermek született: Éva (1917), Géza (1919) és Tamás (1923).⁶⁵ A családi legenda szerint Ernuszt Kelemen csak úgy adta áldását unokája házasságkötésére, ha Szirmay Géza és a születendő gyermekek a Szirmay-Ernuszt kettős vezetéknevet viselik majd.⁶⁶ A kettős családnév használatát 1922-ban hagyta jóvá a belügyminisztérium.⁶⁷ 1945. március végén az oroszok elől Ausztriába menekültek, s csak 1946 májusában tértek vissza Magyarországra. Szirmay Géza fiához Budapestre, felesége lányukhoz, Évához

⁶² http://www.vaml.hu/Nevtar/E/Ernuszt_Jozsef.html

⁶³ A farizeusok. A katolikus papság Ernuszt Józsefet nem temette el. = Világ, 1916. aug. 15. 9. p.

⁶⁴ Pál Ferenc: A Szombathelyi Egyházmegye a dualista államban, 1867–1914. Szombathely, 2018. 171. p.

⁶⁵ Szirmai, 2005. 60. p.

⁶⁶ Szirmai, 2005. 131. p.

⁶⁷ Szirmai, 2005. 81–82. p.

Szombathelyre költözött. 1951. június 21-én a fővárosban élő Szirmai családot otthonukból kitelepítették Polgárra. 1953. szeptember 1-jével ezt a köztötséget feloldották, azonban Budapestre visszamenni nem tudtak, mivel a lakásukat elvették. Ekkor költözött a volt huszár százados Győrbe.⁶⁸

A kastély mai arculata ebben az időszakban, az Ernusztok irányítása alatt alakult ki. Bár a munkálatok már 1820-ban elkezdődtek, valószínűleg a korábbi kúriát bővítették és alakították át. Az épület ismeretlen tervező munkája.⁶⁹ A végleges formáját a század végén nyerte csak el. Az 1870-es évek elején tűzvész során a tetőszerkezet megsemmisült.⁷⁰ Erről forrásunk nem maradt fenn. Az bizonyos, hogy 1872-ben nagyobb tűz pusztított Oladon.⁷¹ A felújítás során eklektikus stílusban építették át a homlokzatot.⁷² A kastélykert felőli oldalán két terasz található. A földszintet dór oszlopok ölelik körbe, amelyekre nehezedik a felső, nyitott terasz.⁷³

Az 1. világháború végén a család elhagyta Oladot, így a kastély üresen maradt.⁷⁴ A Tanácsköztársaság idején a helyi direktórium vette birtokba, a vezetők állítólag az erkélyen mondták el beszédeiket.⁷⁵ Ekkor a kastély 18 lakószobából, 2 konyhából, 2 cselédszobából állt. Az épületbe három családot,

összesen 17 főt költöztettek be, valamint az oladi termelészövetkezet 2 tisztviselőjét.⁷⁶ 1919. április 16-án kapta kézhez megbízólevelét Vörös József, Czákó Dániel, Simon József és Pintér

⁶⁸ Szirmai, 2005. 166. p.

⁶⁹ Tóth József – Somkuthy Ferenc: Szombathely város kertkultúrája a XIX-XX. században. Szombathely, 2009. 74. p.

⁷⁰ Virág, 2004. 272. p.

⁷¹ MNL VaML Szombathelyi Járás Főszolgabíró iratai. Közigazgatási iratok. (továbbiakban: Főszolg. közg. ir.) 1872. évi betűsoros mutatókönyv, 21/1872.

⁷² Virág, 2004. 272. p.

⁷³ Katafai-Németh József: Vas megye kastélyai és kúriái. 1. köt. Sárvár, 2006. (továbbiakban: Katafai-Németh, 2006.) 177. p.

⁷⁴ Virág, 2004. 272. p.

⁷⁵ Virág, 2004. 272. p.

⁷⁶ Bajzik Zsolt: Vasi kastélyok a Tanácsköztársaság idején. 2. rész. = Vasi Szemle (továbbiakban: VSz), 2000. 6. sz. (továbbiakban: Bajzik, 2000.) 808. p.

Az oladi kastély napjainkban
(A szerző felvétele, 2019.)

István, hogy kutassák át a kastély épületét az elrejtett készletek után, s az esetlegesen talált élelmiszereket szállítsák Szombathelyre. A pincében talált 1369 liter bort lefoglalták.⁷⁷ Az italok a mellékelt jegyzék alapján: 75 liter

⁷⁷ MNL VaML Vas vármegye Direktórium (továbbiakban: Vvm. Dir.) 4938/D/1919.

vörös, 54 liter siller, 228 liter fehér, 54 liter fehér, 80 liter vörös, 20 liter vörös, 100 liter fehér, 54 liter Isabella, 20 liter fehér, 100 liter fehér, 425 liter vörös, valamint 159 liter üvegben.⁷⁸ A bort

⁷⁸ MNL VaML Vvm. Dir. 1300/D/1919.

Az Ernusztt-Szirmay kettős címer a kastélyon

(A szerző felvétele, 2019.)

nyilvántartásba vették, és a gazdasági üzemvezető kezelésébe utalták.⁷⁹ A kastélyból elkoboztak még 1 darab íróasztalt, 4 darab fotelszéket és 1 darab vas Wertheim szekrényt a szombat-helyi vörösörség parancsnokságára.⁸⁰

A két világháború között ismét a Szirmay-Ernuszt család lakta a kastélyt. Megyeszerte híresek voltak a téli körvadászatok és az azokat követő vadászlakomák. A család az aratás befejezésekor az erkélyéről üdvözölte az aratókat, majd koccintottak az új termésre.⁸¹

A 2. világháború végén az ismét üresen maradt kastélyt a bevonuló szovjet katonák feldúlták: a levéltárat megsemmisítették, a bútorokat összezúzták.⁸² A földbirtokok felosztásával 1945 decemberében már azt jelentették, hogy a kúriát a Földművelésügyi Minisztérium Gazdasági Szakiskola részé-

re foglalta le.⁸³ Az állapota 1946-ban jó volt, szovjetek tartózkodtak benne.⁸⁴

1950-ben az épületet 50.000 Ft értékű beruházással modernizálták. Benne ezután „tszcs-elnökképző iskola” működött.⁸⁵ 1953-ban a fenntartója a Mezőgazdasági Technikum, 1960-tól mezőgazdasági szakiskola költözött a falai közé, a későbbi Hermann Ottó Mezőgazdasági Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet.⁸⁶ Jelenleg a Herman Ottó Környezetvédelmi és Mezőgazdasági Szakgimnázium, Szakközépiskola és Kollégium működik benne.

A kúria az 1990-es évek első felében esett át felújításon, melynek során elhelyezték a homlokzaton a Szirmay és Ernuszt egyesített címet is.⁸⁷ A terveket

⁸³ MNL VaML Vas megye Tanfelügyelője iratai, O 890/1946.

⁸⁴ Bajzik Zsolt: A Vas megyei kastélyok és műkincsek sorsa 1945 után. 1. rész. = VSz, 1998. 1. sz. 22. p.

⁸⁵ Megnyílt az Állattenyésztési technikum és a két tszcs-elnökképző iskola. = Vas megye, 1950. okt. 4. 2. p.

⁸⁶ Virág, 2004. 272. p.

⁸⁷ Katafai-Németh, 2006. 177. p.

⁷⁹ MNL VaML Vvm. Dir. 5953/D/1919.

⁸⁰ MNL VaML Vvm. Dir. 1300/D/1919.

⁸¹ Virág, 2004. 272. p.

⁸² Uo.

Vincze Csaba készítette,⁸⁸ a másolatokat Plujzer László festőmester kivitelezte.⁸⁹

A kastélytól nem messze található a kasznárház, bérlőház, azaz a kis-kastély, amelynek bővítésére 1902-ben került sor.⁹⁰ Egy ideig a 2. világháború után Ausztriából hazatérő Szirmay-Ernuszt család lakott itt, majd intéző lakássá alakították át. Az 1950-es években előbb kultúrházként, majd 1956-tól a két kisebb szoba bölcsődeként, a nagyobb a helyi DISZ-szervezet klubhelyiségeként funkcionált.⁹¹ Ma az épület a Szombathelyi Weöres Sándor Óvodának ad otthont.

A KASTÉLYPARK⁹²

A patak mellett keményfás tölgy-kőrisztil ligeterdő húzódhatott,⁹³ amelyre a korábbi leírásokban található természetes kőris egyedek is utalnak. Az 1798. évi leírás szerint a területen, az épületek körül kertek helyezkedtek el.⁹⁴ 1812. március 26-án Finkoir földmérő levelet küldött Széchényi Ferencnek a kastély kertjéhez szükséges munkák elvégzéséről,⁹⁵ így a kialakítás már ekkor megkezdődhetett.

Az épületet körülölelő park az Ernuszt család idején került kiépítésre angol stílusban. A munkák kezdete 1850-1880 közé tehető. A korban kedvelt tájképi stílusú kertet alakítottak ki a kastély közvetlen környezetében. Ezt 1880-1910 között tovább fejlesztették, és létrehozták a főúri rezidencia előtti partert. Ekkor már a virágtáblás tájképi stílus jegyei tükröződtek.⁹⁶ Az eredeti telepítési feljegyzések elpusztultak vagy eltűntek. Miután 1960-ban a szakiskola költözött a kúriába, a kert egy új funkcióval is bővült, hiszen oktatási célú növénytelepítéseket végeztek. Itt meg kell említenünk Czigler Ferencet, Horányi Alajost, Tóth Györgyöt és Tóth Józsefet, akik ezt a feladatot koordinálták.⁹⁷ Az 1990-es évek elején Mesterházy Tihamér vezetésével elindult a park helyreállítása.⁹⁸ 2005-ben és 2006-ban megvizsgálták az állapotát, s a rekonstrukció során a veszélyes faegyedeket eltávolították. Ekkor puszpáng sövényt, formára nyírt tiszafákat ültettek, felújították a partert, a szökőkutat és a szobrokat.⁹⁹

A park területén három alkalommal végeztek növényteni felméréseket. Az elsőt 1980-1983 között az MNIK Búvár klubja. Ekkor 62 túlevelű, összesen 172 lombhullató és örökzöld díszfát és cserje fajt jegyeztek fel, amelyek többsége viszonylag fiatal, 60 év alatti volt. A másodikat 1993-ban, amelynek eredményét Tóth József a Vasi Szemlében megjelent *Az oladi Ernuszt-kastély és parkja* című tanulmányában összegezte: 227 **taxon**¹⁰⁰ (62 zárwatermő, 46 nyitwatermő

⁸⁸ Végh Ádám: Méltatlanul elfeledve. = Vasvármegye (továbbiakban: Vvm.), 1990. jún. 5. (továbbiakban: Végh, 1990.) 2. p.

⁸⁹ MNL VaML Balogh Péter szombathelyi építész iratai. Az oladi Ernuszt kastélypark és kriptá felújításának iratai. (továbbiakban: Az oladi Ernuszt kastélypark és kriptá felújításának iratai) A Szombathelyi Építőipari Szövetkezet 1992. május 8-i jegyzőkönyve.

⁹⁰ Virág, 2004. 272. p.

⁹¹ Az ígéret kötelez. = Vas megye, 1956. jan. 13. 2. p.

⁹² Az alfejezet dr. Sárándi-Kovács Judit 2019. szeptember 20-án, Képek Olad történetéről IV. – Épületek, építmények, természeti értékek című előadáson elhangzott összefoglalója alapján készült.

⁹³ Tóth József: Az oladi Ernuszt-kastély és parkja. = VSz, 1995. 1. sz. 19-41. p. (továbbiakban: Tóth, 1995.), 23. p.

⁹⁴ Virág, 2004. 270-271. p.

⁹⁵ MNL VaML Helytörténeti cédula 183. (OL Széchényi család levéltára 183. csomó 119-121. l.)

⁹⁶ Tóth, 1995. 24. p.

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ Végh, 1990. 2. p.

⁹⁹ MNL VaML Az oladi Ernuszt kastélypark és kriptá felújításának iratai. Összegzés az Ernuszt-kastélypark egykori részének dendrológiai felméréséről.

¹⁰⁰ Taxon: rendszertani kategória.

fásszárú taxon; melyből 17 faj a tölgy-köris-szil ligetek faja, 2 a környék egyéb erdőtársulásaiiban honos) a telepítés eredménye.¹⁰¹ A harmadik feltárás 2005-2006-ban történt. Ekkor 180 faegyedet, 21 fásszárú zárvatermő taxont írtak le. A legidősebb faegyed egy akkor 130-150 év körüli kislevelű hárs.¹⁰²

Összességében elmondható, hogy a kastélyparkban az 1983-as tanulmányozás szerint a legöregebb faegyedek egy 120 éves platán és egy 100-120 év körüli hegyi juhar. A korosabbak többsége az eredeti keményfás ligeterdő fajait képviseli, nagy része magas köris.

A park területe az 1. világháború végén 8 katasztrális hold,¹⁰³ a 2. világháború után jelentős károkat szenvedett. Egy része a termelészövetkezet kezelésébe került, amely gazdasági épületeket, istállót, borjúnevelőt, sertéshízaladát és szolgálati lakásokat emelt.¹⁰⁴ Napjainkban körülbelül 4 ha területű,¹⁰⁵ a Herman Ottó Környezetvédelmi és Mezőgazdasági Szakgimnázium, Szak középiskola és Kollégium gondozza.

AZ ERNUSZT-KRIPTA¹⁰⁶

Ernuszt Kelemen megbízottja, fia útján 1907 tavaszán fordult a szombathelyi főszolgabíróhoz, hogy egy családi sírbolt építésére kérjen engedélyt. Az Ernuszt-kriptát a kastély angol parkjának északi részén, a nyugati sarokban

kívánták emelni betonból és téglából, cseréppel fedve. A terveket Rauscher Miksa készítette. Két helyiség kialakítása szerepel ezekben: az alsó 5,6 m x 5,6 m sírbolt, míg a felső 4,6 m x 4,6 m nagyságú csarnok. Az április 4-én készült jegyzőkönyvben az építés lehetőségeit vették számításba. Végül a toronyi körjegyzőség április 9-i tájékoztatása alapján, az építkezés ellen tiltakozás nem történt, közegészségügyi szempontból sem ítélték aggályosnak, hiszen a szomszéd telek tulajdonosai több mint 500 m-re éltek a kijelölt helytől. Az építési engedélyt 1907. június 1-jén adták meg.¹⁰⁷

A 2. világháború végén bevonuló szovjet katonák a kriptában található maradványokat a kúria parkjában szétszórták.¹⁰⁸ Ezeket a falusiak szedték össze és helyezték örök nyugalomra az oladi temetőben.¹⁰⁹

1956-ban a közelében 50 férőhelyes szarvasmarha-istállót épített a Termelészövetkezet,¹¹⁰ majd a Savaria Termelészövetkezet takarmányraktárként, lomtárként használta,¹¹¹ körülötte marhalegő volt.¹¹²

A mauzóleum állapota az 1980-as évek végére, 1990-es évek elejére leromlott, az épületet és a környékét benőtte a gaz.¹¹³ Ekkor a Savaria Termelészövetkezet, a Mezőgazdasági Szak középiskola és a szombathelyi Polgármesteri Hivatal Beruházási Hivatal vezetőjének, Balogh Péter főmérnöknek a szakmai támogatásával, elindult

¹⁰¹ Tóth, 1995. 23-24. p.

¹⁰² MNL VaML Az oladi Ernuszt kastélypark és kriptá felújításának iratai. Összegzés az Ernuszt-kastélypark egykori részének dendrológiai felméréséről.

¹⁰³ Bajzik, 2000. 808. p.

¹⁰⁴ Végh, 1990. 2. p.

¹⁰⁵ Virág, 2004. 272. p.

¹⁰⁶ Ezúton is szeretném megköszönni Balogh Péter úrnak a sok hasznos információt, segítséget, átadott anyagot, amely felhasználásával az alfejezetet megírhattam.

¹⁰⁷ MNL VaML Főszolg. köz. ir. 2158/1907.

¹⁰⁸ Virág, 2004. 272. p.

¹⁰⁹ Soós Péter - Tóth József: Az Ernuszt Kelemen kastélykert. = VSz, 2012. 4. sz. 654. p.

¹¹⁰ Ötven férőhelyes... = Vas megye, 1956. jan. 10. 5. p.

¹¹¹ Végh, 1990. 2. p.

¹¹² Virág, 2004. 272. p.

¹¹³ Gazdátlan szecessziós műemlék. = Vas Népe (továbbiakban: VN), 2005. jún. 8. 4. p.

az épület felújítása,¹¹⁴ „maradék pénzekből és társadalmi közreműködéssel”,¹¹⁵ Az épületre vörösréz kupolát emeltek, köré kerítést húztak.¹¹⁶ 1993 végén a belső rekonstrukció előkészületei zajlottak.¹¹⁷ A tervek szerint az alsó szinten, a kriptá falán a hajdan ide temettek neveit szerették volna táblákon elhelyezni.¹¹⁸ A személyek kilétének felderítésében Balogh Péter Szirmay

¹¹⁴ Végh, 1990. 2. p.

¹¹⁵ MNL VaML Az oladi Ernuszt kastélypark és kriptá felújításának iratai. Balogh Péter levele Szirmay Gézáknak, 1993. szeptember 10.

¹¹⁶ Gazdátlan szecessziós műemlék. = VN, 2005. jún. 8. 4. p.

¹¹⁷ MNL VaML Az oladi Ernuszt kastélypark és kriptá felújításának iratai. Adatlap műemlékileg védett létesítmények támogatási kérelméhez, 1993. december 20.

¹¹⁸ Gazdátlan szecessziós műemlék. = VN, 2005. jún. 8. 4. p.

Ernuszt-kripta, 1991. október

(MNL VaML Balogh Péter szombathelyi építész iratai. Az oladi Ernuszt kastélypark és kriptá felújításának iratai.)

Az Ernuszt-kripta lépcsőjének felújítása, 1993. augusztus 20.

(MNL VaML Balogh Péter szombathelyi építész iratai. Az oladi Ernuszt kastélypark és kriptá felújításának iratai.)

Géza¹¹⁹ segítségét kérte,¹²⁰ azonban a rekonstrukcióhoz szükséges anyagi keretet nem sikerült megszerezni. Szombathely Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala 1994. május 18-án tárgyalta a kriptá megvételéről. A terv szerint 9.000 m² területet vett át az önkormányzat, amelybe a volt borjúnévelő épületei is beletartoztak. Ez a rész ezután a Hermann Ottó Szakközépiskola gondozásába került.¹²¹

2007-ben kezdték el kialakítani az Illés Béla Football Akadémia részére a műfüves pályát a hajdani kert egy részén, nem messze a sírbolttól. A sportolók 2008. év elejétől vehették ezt birtokba.¹²²

A kriptát az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség 1992. februári határozatával műemlék jellegű építménnyé nyilvánította.¹²³ Az állapota időközben ismét romlásnak indult. 2005-ben már a helyi napilapban arról számoltak be, hogy az ajtó nyitva, így hajléktalanok vették birtokukba. Ma üresen áll, nem használják semmire. A család már az 1990-es évek eleji felújításkor is vissza kívánta kapni.¹²⁴ Későbbiekben is megmaradt ennél a ter-

vénél, s szeretne volna eredeti funkciójának megfelelően, urnás temetkezési helynek használni.¹²⁵

Szombathely legnyugatibb részén található oladi kastély és őse egyike azon kevés úri rezidenciáknak, amelyeknek rengeteg tulajdonosa volt az évszázadok alatt. Ez természetesen szorosan összefügg a település történetével is. Az akkor még falu fénykora a boldog békeidőkre, legfőképpen a dualizmus korára tehető, amikor az Ernuszt család birtokolta. Nem véletlen, hogy a kúria és maga az utca is, amelyben áll, az ő nevüket viseli.

A történelmi Vas vármegye bővelkedett nemesi lakokban, ám ezek többségét a 2. világháborút követően lakói elhagyták. Sorsuk ezután megpecsételődött. Kevés olyannal találkozunk ma közülük, amelyet helyreállítottak, s ilyen-olyan célból használnak. Az oladi Ernuszt-kastély ezek közé tartozik. Külön kiemelendő a körülötte található, szintén szépen gondozott park is, amely méltán lehet büszkesége a vasi megyeszékhelynek.

¹¹⁹ Szirmay Géza és Ernuszt Karola fia, elhunyt 1995. június 25. Halálozás. = Magyar Nemzet, 1995. júl. 13. 18. p.

¹²⁰ MNL VaML Az oladi Ernuszt kastélypark és kriptá felújításának iratai. Balogh Péter levele Szirmay Gézának, 1993. szeptember 10.

¹²¹ MNL VaML Az oladi Ernuszt kastélypark és kriptá felújításának iratai. Szombathely Megyei Jogú Város Jegyzőjének levele, 3-115/1994.

¹²² Mindjárt kész a műfü. = VN, 2008. jan. 31. 9. p.

¹²³ MNL VaML Az oladi Ernuszt kastélypark és kriptá felújításának iratai. Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség 1504/1992. számú határozata

¹²⁴ Gazdátlan szecessziós műemlék. = VN, 2005. jún. 8. 4. p.

¹²⁵ MNL VaML Az oladi Ernuszt kastélypark és kriptá felújításának iratai. Masát Péterné levele Dr. Puskás Tivadar polgármesternek, 2013. november 13.; 2015. május 24.

A SZOMBATHELYI EGYHÁZMEGYE A DUALISTA ÁLLAMBAN 1867–1914

■ Kóta Péter

Pál Ferenc monográfiája a szerző 2018-ban megvédett PhD disszertációjának anyagából formálódott könyvé. A doktori fokozat megszerzéséhez előfeltételként megkövetelt tanulmányok, konzultációk, műhelyvita, nyilvános védés már garantálják a kezünkbe került mű színvonalát. Pál minden adottsággal rendelkezik, ami egy ilyen könyv megírásához szükséges, sőt előnyös: levéltár–történelem szakos egyetemi végzettség, több éves szakmai munka éppen a téma vonatkozásában legfontosabb kutatóhelyen: a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltárban. Nem túlzás kimondani: nála alkalmasabbat aligha találunk erre a feladatra.

Miért is tekintjük jelentős alkotásnak ezt a könyvet? Leginkább azért, mert járatlan utakon indult el, a műve komplexitásához mérhető egyházmegye-történet még nem született a hazai irodalomban.

Bevezetésében röviden vázolja, hogy miben tekinti saját munkáját újszerűnek. A korábbi „triumfalista” egyháztörténetírás, amely inkább a püspökök életrajzainak sorából állt, a Franciaországban már a 20-as években kirajzoló-

dó módszertani megújulás – hazánkban Vanyó Tihamér szorgalmazása – ellenére nem tudott teljesen érvényre jutni. Jól ismerjük ennek némely okát, de egyetérthetünk Pállal abban, hogy legfőbb ideje, hogy az egyháztörténetet a társadalomtörténet irányába elmozdítsuk. Ez a célkitűzés az egyház életét a hívők és nem hívők életében játszott szerepében mutatja be. A könyv fejezetei sorra veszik ennek a társadalmi beágyazottságnak főbb témáit.

Először is a katolikus egyház általános helyzetét vázolja, áttekintve az állammal fennálló viszony alakulását a kiegyezéssel kezdődő korszakban. Ismerteti a vallásügy törvényi szabályozásának alapjait, a (bel)politikai történeteket, és a klérus ezekre adott válaszait.

A III. – A püspökség szervezete és kormányzata című – fejezetben részletesen jellemzi a püspökség szervezeti struktúráját. Nem haszontalan ez az alapvetés, noha a kánonjog(történet)i kézikönyvekben olvasható majd’ minden, amiről itt szó esik. Nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy napjainkra már felnőtt egy olyan generáció, amelyik csak hírből ismeri az egyház belső életét. A ké-

sőbbiekben mondtak megértéséhez nagyban hozzájárul ez a fejezet, jelentősen kiterjesztve olvasói körét: azokra, akik előzetes stúdiumok nélkül is meg fogják érteni a mondandókat.

Az oktatás kérdésében az állami tényezők törekvései nem mindig találkoztak az egyházi vezetők vélt vagy valós érdekeivel. Az 1868. évi oktatási törvény a modernizáció szükségleteinek felismerése nyomán az iskolaügy községi alapokra helyezését szorgalmazta. Eötvös József – maga is katolikus hívő – az egyházi autonómia szempontjából nézte a dolgot, a klérus azonban féltette az államkormányzatban élvezett befolyását, s ellenállt a jó szándékú, nagyon is szükséges reformoknak, az iskolák „községesítésének”. Számos eseteleírást olvashatunk, konkrét adatokkal alátámasztva, amelyek szemléletesen ábrázolják a helyi konfliktusok sokféleségét. Az iskolaszékek létrejötte aktivizálta a katolikus társadalmat, csakúgy, mint a tanítói testületek létrehozása. Ez utóbbiak elsődleges, kitűzött célja a szakmai továbbképzés volt, de hamarosan érdekvédelmi szerepet is kezdtek betölteni. Különösen fontos az apácarendek megjelenése a nőoktatás területén: a domonkos nővérek Kőszegen és Szombathelyen, az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek Rohoncon alapítottak iskolát.

A nemzetiségi kérdés a Monarchia – túlzás nélkül állíthatjuk – legsúlyosabb problémái közé tartozott. Ebben, mint cseppben a tenger, tükröződött a társadalom alsóbb rétegeinek szinte minden konfliktusa. Az egyház sem vonhatta ki magát ezekből a feszültséggel terhes hálózatokból. Alapos részletvizsgálatok sora illusztrálja Pál könyvében, hogy mennyire bonyolult helyzetben kellett a sokféle igénynek megfelelni. Az állami tényezők erőltették a ma-

gyarosítást, s ez természetesen kihatott a hitélet területére is. Milyen nyelven mondják a misét és a prédikációt a egyes lakosságú plébániákon (ahol esetleg éppen a plébánia és a fíliái közt volt nyelvi különbség)? Hogyan lássák el anyanyelvű papokkal az egyházközségeket? Hogyan támogassák a nemzeti ségek jogos igényeit? Az egyházi vezetés lelkipásztori szempontokat előtérbe helyezve gyakran igyekezett tompítani a kormányzati döntések élet. Izgalmas problémakör ebben a tekintetben a „vend akció”: a Vallás- és Közoktatási Minisztérium és a Szombathelyi Egyházmegye közös támogatásával meginduló mozgalom és folyóiratai valójában a vend radikális értelmiség szlovén íróinak adtak publikálási lehetőséget.

Az egyesületi élet színtereit bemutató VI. fejezet csoportosítva sorolja a társadalmi szerveződés ezen intézményeit. A katolikus egyház az egyesületeket pasztorációs okokból támogatta, ezért a legtöbb a hitbuzgalmi egyesület típusához sorolható. Ezek a Rózsafüzér Társulatok, Jézus Szent Szíve Társulatok. A Mária (nem Márai!) Szíve Társulatokról alig van információ. A skapularé egyesületek, Mária Kongregációk és az itt név szerint meg nem említettek jelentősége abban áll, hogy erősítették a katolikus öntudatot, amire szükség volt ahhoz, hogy az egyházat és a katolikus sajtót támogassák annak politikai küzdelmeiben. A karitatív egyesületek a 19. század előtt a szerzetesrendekhez kapcsolódtak. Az iparosodás azonban kitermelt egy új típusú társulást, amelyet laikusok kezdeményeztek, de a vezetésben szóhoz jutottak a klérus tagjai is. Ide sorolhatók a Szent Vince Egyesületek, és a nagy fontosságú nőegyletek, mint az Országos Nővédi Egyesület. Végül a kulturális és ön-

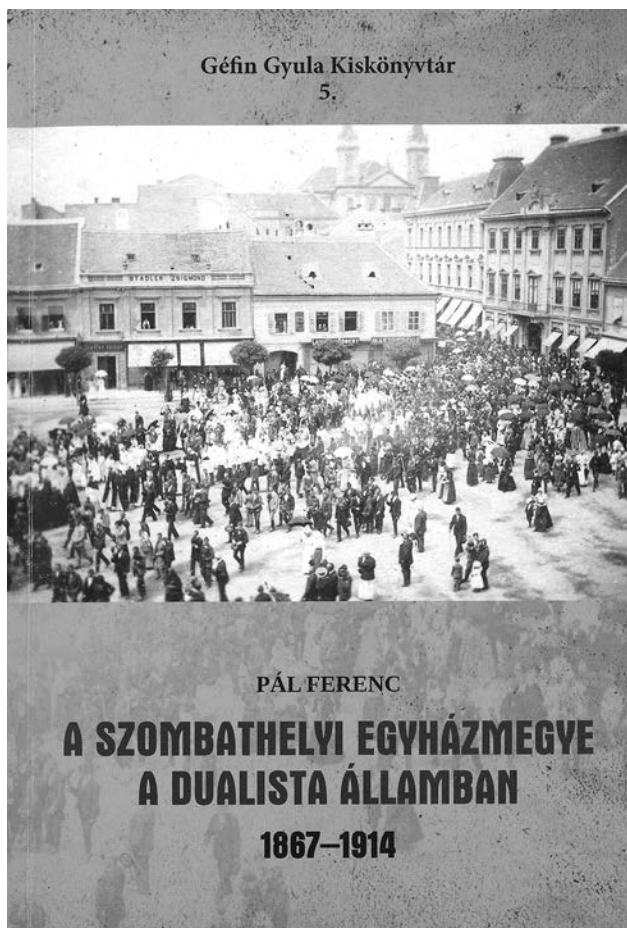
képző egyesületek típusába tartoztak olyanok, mint a Vas Megyei Katolikus Kör, a legényegyletek a megye polgársultabb településein, illetve a Katolikus Népszövetség. Mindez alátámasztja azt a megállapítást, hogy az egyház társadalomszemlélete jelentősen átalakult ezekben az évtizedekben, és a kor aktuális kérdéseiben (pl. a nőkérdés, a munkások helyzete, stb.) keresztény választ próbált megfogalmazni.

A mű a szerzetesrendek ismertetését belehelyezi a kor általános kontextusába, ami természetesen meghatározó olyan szervezetek életében, mint az alapjában véve nemzetközi katolikus egyház. Nagyívű áttekintést ad a férfi- és női rendek korabeli viszonyairól. Itt fölmentve érezte magát a szerző – joggal – az alól, hogy apró részletekbe bocsátkozzon, hiszen e téren van a legtöbb résztanulmány.

A katolikus sajtó jellemzése természet adta módon nem annyira levéltári forrásokon, mint inkább nyomtatott adatokon alapul.

A legjobban felépített része a könyvnek a katolikus politika ismertetése. A Néppárt működése és A keresztényszocializmus című fejezetekre osztás talán kissé erőltetett, de indokolható, hiszen itt éppen a katolikus politizálás lehetőségeinek megváltozását akarja érzékeltetni a szerző. Alapvető dilemmája az akkori klérusnak – s ezt nagyon jól hangsúlyozza Pál Ferenc –, hogy a kormányzatnak kiszolgáltatott felső egyházi vezetés gyakorta szembe került a helyzeténél fogva inkább a szegény (paraszti és munkás-) rétegek közt mozgó alsópapsággal.

A monográfiát egy rövid összefoglaló fejezet zárja és terjedelmes függé-

lék (irodalomjegyzék, térképvázlatok, táblázatok, névtár rövid életrajzokkal, személy- és helynévmutató) egészíti ki.

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy jelentős művel gyarapodott Vas és Zala megye helytörténeti irodalma. A Pál Ferenc által a korszak egyháztörténetéről rajzolt panorámaszerű kép választ kínál sok régi kérdésre, irányt mutat új problémák fölvetéséhez. Jól használható munka lesz helytörténeteseink könyvespolcán, olvasását a benne maradt apró sajtóhibák ellenére is föltétlenül ajánljuk mindenkinek.

KRÓNIKA

2018. JANUÁR–DECEMBER

■ Tóth Kálmán

Január

7. Szombathely zsidó közössége emléknapot rendezett dr. Bernstein Béla (1868–1944) történész, bibliafordító, a szombathelyi kongr. izr. hitközség egykori főrabbija születésének 150. évfordulója alkalmából. Dr. Frölich Róbert országos főrabbi és dr. Puskás Tivadar polgármester beszédével felavatták a Zsidó Kultúra Háza (egykori izr. elemi népiskola, Zrínyi Ilona u. 17.) homlokzatán elhelyezett emléktáblát. Ezt követően dr. Frölich Róbert országos főrabbi, dr. Székely János szombathelyi megyéspüspök és dr. Katona Attila egyetemi docens előadása hangzott el dr. Bernstein Béla hitéleti és történetírói munkásságáról a Szombathelyi Zsidó Hitközség székházában (Batthyány Lajos tér 9.).

10. Szombathelyen, a Megyeháza dísztermében bemutatták Keresztúriné Pintér Mária „Ókori Savaria írásban és képben” című kötetét. A könyvpremier vendégeit Majthényi László, a Vas Megyei Közgyűlés elnöke köszöntötte, a Szülőföld Kiadó gondozásában megjelent kiadványt dr. Tóth Endre régész, egyetemi tanár ismertette.

11. Takács Zoltán Bálint, a sárvári Nádasdy Kulturális Központ igazgató történésze „Mi a helyzet Dorottyával?” című, Mária Terézia Dorottya modenai hercegnő, majd bajor királyné életútját ismertető előadása hangzott el a Nádasdy Ferenc Múzeum dísztermében.

18. Megnyílt a Szombathelyi Képtár teljes Kassák-gyűjteményét bemutató „A klasszikus újító: Kassák Lajos (1887–1967)” című kiállítás. A közönséget Csapláros Andrea, a Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum (továbbiakban: Savaria MHV Múzeum) igazgatója köszöntötte, majd dr. Gálig Zoltán művészettörténész mutatta be a művész alkotói korszakait reprezentáló több mint 70 alkotást.

20. Körmenden az 50 éves Béri Balogh Ádám Táncegyüttes, a vizsáki és szőcei rönkhúzó, valamint a Batthyány Lovasbandérium részvételével felelevenítették a rönkhúzás szokását.

21. Szombathelyen, a Bernstein Béla Kulturális Központban Feiszt György leltáros, Kassai Ferenc grafikus és a szerző, Kerschbaum (Ungár) Katalin közreműködésével bemutatták a „Mozaikok. Élmények, érdekességek, sorsok a családfakutatásban” című könyvet.

Február

22. Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzata (továbbiakban: Szombathely MJV Önkormányzata) ez évben is a magyar kultúra napján rendezte meg a hagyományos díjátadó gálát és ünnepi műsort, amelynek keretében elismerésben részesültek a város kulturális életében kiemelkedő munkát végző szakemberek. Az eseménynek az AGORA – Művelődési és Sportház adott otthont.

24. A Berzsényi Dániel Könyvtárban Bajzik Zsolt történész (Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) előadást tartott „Az egykori Prater – ma Gáyer- és Brenner park – története” címmel. Az eseményt a könyvtár helytörténeti klubja és a Vasi Múzeumbarát Egylet szervezte meg.

25. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Savaria Egyetemi Központ (továbbiakban: ELTE SEK) Természettudományi Centrum megrendezte a XIII. Regionális Természettudományi Konferenciát. A tanácskozás elnöke dr. Veress Márton egyetemi tanár volt. A 18 rövid előadást tartalmazó esemény résztvevőit dr. Balogh András egyetemi docens, centrumigazgató köszöntötte.

25. A Savaria Múzeumban dr. Vig Károly tudományos igazgatóhelyettes köszöntőjével és Czika László fotóriporter ajánló szavaival megnyílt Kércz Tibor természetfotós „Természetes szépségek” című kiállítása.

23. Az Őrvidék Ház „szombathelyi polgári esték” sorozata újabb eseményének vendége Vizi E. Szilveszter, az MTA korábbi elnöke, házigazdája Hende Csaba országgyűlési képviselő, az Országgyűlés törvényalkotásért felelős alelnöke volt.

30. A sárvári Nádasdy-vár dísztermében, „Sok csudák voltak jó Magyarországra” címmel előadást tartott Tinódi Lantos Sebestyénről Kátai Zoltán énekmondó és Takács Zoltán Bálint történész.

7. Filmpremierre hívta tagságát és az érdeklődőket a Savaria Múzeumba a Vasi Múzeumbarát Egylet. Zátonyi János „Itáliai műemlékvárosok” című alkotása a múzeumbarátok 2017. október 25–29. közt szervezett észak-olaszországi utazásának élményeit elevenítette fel.

8. A Savaria Múzeumba érkezett a Magyar Természettudományi Múzeum (továbbiakban: MTM) „Szóra bírt csontjaink” című vándorkiállítás. A tárlatot, amelyet Vas megyében feltárt leletekkel is kiegészítettek, Csapláros Andrea múzeumigazgató köszöntő szavai után dr. Medzihradszky Zsófia, az MTM főigazgató-helyettese nyitotta meg.

14. A Savaria Múzeum Kötárában, a „Szent Márton születési helye” című előadással indult dr. Kiss Gábor régész „Szent Márton nyomában. Legenda és valóság” című ötrészes előadássorozata.

16. Szombathelyen az AGORA–MMIK kiállítóterében, „Vérben és vasban” címmel a Nagy Háború négy évét bemutató kiállítás nyílt. A Szombathely MJV Önkormányzata, a Savaria Történelmi Karnevál Közhasznú Közalapítvány és a Szombathelyi Civil Kerekasztal összefogásával létrejött esemény vendégeit dr. Puskás Tivadar, Szombathely MJV polgármestere köszöntötte. Megnyitóbeszédet mondott dr. Hende Csaba országgyűlési képviselő, az Országgyűlés törvényalkotásért felelős alelnöke, a kiállítást szakmai szempontból Csapláros Andrea, a Savaria MHV Múzeum igazgatója méltatta.

19. A Genius Savariensis Szabadegyetem 2017–2018-as tanévének második szemesztere dr. Katona Attila „Állandóság és változás. 1848 jelentésváltozatai a historiográfia tükrében” című előadásával indult. A kurzusnak az ELTE SEK „D” épület, Fszt. II. terem adott állandó otthont.

22. Az MTA Vas Megyei Tudományos Testülete és a Savaria MHV Múzeum tudományos ülést rendezett a Szombathelyi Képtárban „Az év élőlényei 2018-ban” címmel. A résztvevőket dr. Puskás Tivadar polgármester köszöntötte. A programban dr. Vig Károly (Savaria MHV Múzeum) „Az év rovára az óriás szitakötő”; dr. Szinetár Csaba (ELTE SEK) „Az év hala a balin”; Dankovics Róbert (Savaria MHV Múzeum) „Az év hüllője az elevenszülő gyík”; dr. Gyurác József (ELTE SEK) „Az év madara a vándorsólyom”; dr. Kalmár Sándor (Széchenyi István Egyetem, Mosonmagyaróvár) „Az év emlőse a délvidéki földikutyá”; dr. Schmidt Dávid (Soproni Egyetem, Sopron) „Az év gombája a süngomba”; dr. Balogh Lajos (Savaria MHV Múzeum) „Az év vadvirága a kornistárnics”; Keszei Balázs (Jurisich Miklós Gimnázium, Kőszeg) „Az év fája a virágos kőris”-című előadása szerepelt.

Békefy Antal fotográfus farsangi népszokásokat megőrkítő fényképeiből kiállítás nyílt Sárváron, a Nádasdy Ferenc Múzeum Folyosó Galériájában. A tárlatot Hámori Balázs etnográfus ajánlotta a közönség figyelmébe.

25. A kommunizmus áldozatainak emléknapja alkalmából Szombathelyen, a Savaria Nagyszálló előtti téren megemlékezést tartott a Honderú Asztaltársaság Egyesület. Társzervezők voltak: a Polgári Egyesület Szombathelyért, a Recski Szövetség Nyugat-dunántúli Csoportja, az '56-os Szövetség Vas Megyei Szervezete és a Rákóczi Szövetség Szombathelyi Szervezete. Beszédet mondott dr. Nagy Szabolcs történész (Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar). A résztvevők égő mécsesekkel átvonultak a Király u. 14. számú házhoz, ahol megkoszorúzták az emléktáblát. Az esemény a MNL Vas Me-

gyei Levéltára előadótermében zárult, ahol az intézmény igazgatója, dr. Melega Miklós és dr. Nagy Szabolcs, a MNL Veszprém Megyei Levéltára igazgatóhelyettese „Kommunista bűnök és (az elmaradt) felelősségre vonás” címmel podiumbeszélgetést folytattak.

26. A Genius Savariensis Szabadegyetem keretében Agócs Nándor „»Princeptst máshol is választhatnak, nemcsak Rómában« – a Iulius–Claudius-dinasztia bukása és az újabb polgárháború” című előadása hangzott el.

28. A Berzsényi Dániel Könyvtárban megnyílt az intézmény helytörténeti klubja által, a Vasi Múzeumbart Egylet közreműködésével rendezett „A derelyeszagatótól a vasutassapkáig – mindent gyűjtő magángyűjtők” című kiállítás. A különleges kollekciót Masszi Ferenc képzőművész ajánlotta a közönség figyelmébe.

Március

1. Szombathelyen, a Vitalitas Galériában, Tóth Csaba Munkácsy-díjas festőművész ajánlásával megnyílt Hatos Csaba festőművész kiállítása.

5. A Genius Savariensis Szabadegyetem programja Lovass Tibor „A befolyásolás művészete” című előadásával folytatódott.

6. A Nagy Háborús Emlékév eseményeként, „Vas vármegyei ezredek és bakák az Isonzó poklában” címmel konferenciát rendezett Szombathely MJV Önkormányzata, a Savaria Történelmi Karnevál Közhasznú Közalapítvány és a Szombathelyi Civil Kerekasztal. A Megyeháza dísztermében megjelentek dr. Puskás Tivadar polgármester köszöntötte, a tanácskozást dr. Hende Csaba országgyűlési képviselő, az Országgyűlés törvényalkotásért felelős alelnöke nyitotta meg. Levezető elnök Majthényi

László, a Vas Megyei Közgyűlés elnöke volt. A programban dr. Balla Tibor alezredes osztályvezető (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) „Harcok a Piavénál. A hadi helyzet bemutatása”; dr. Kiss Gábor őrnagy, a Hadtörténelmi Levéltár vezetője „Az Osztrák Magyar Monarchia rohamcsapatai az olasz hadszíntéren”; dr. Németh Balázs helytörténész „Doberdó – Isonzó – Piave. A K.U.K. 83. gyalogezred és a 11. huszárezred harctevékenysége az olasz hadszíntéren 1917–1918-ban, személyes visszaemlékezések”; Révész Tamás történész doktorandus „A szombathelyi repülőtér szerepe az első világháborúban”; dr. Katona Attila, az ELTE SEK Történeti és Társadalomtudományi Intézet vezetője, mb. dékán „A háború 3., 4. évének háttérját bemutató közállapotok, az ipar és hadiipar, és a polgári lakosság helyzete”; dr. Polmann Ferenc főtanácsos „Doberdó – Isonzó – Piave. Kikövezt út az összeomlásig”; Harangozó Bertalan, Vas megye kormány megbízottja „Az utódok kötelessége a hősök és áldozatok emlékének megőrzésében” című előadása szerepelt.

8. „Angyalok, anyák, királynők” címmel megnyílt Lesenyey Márta Zsenyinyén élő Munkácsy-díjas szobrászművész kiállítása a Szombathelyi Képtárban. A közönséget Cebula Anna, a Képtár igazgatója köszöntötte, majd Kratochwill Mimi művészettörténész méltatta a tárlatot.

11. A Vasvári Múzeum által szervezett „városnéző séták” sorozat harmadik eseményeként, dr. Zágorhidi Czigány Balázs múzeumigazgató vezetésével a domonkos nővérek zárdáját és iskoláját tekinthették meg az érdeklődők. A rendezvény vendége Kakucs Petra domonkos nővér, a kőszegi Árpád-házi Szent Margit Általános Iskola és Gimnázium igazgatója volt.

12. Lovass Tibor „Hogyan működik korunk tömegkommunikációja?” című előadására a Genius Savariensis Szabadegyetem keretében került sor.

14. A Szombathelyi Képtárban megnyílt Szyksznian Wanda Ferenczy Noémi-díjas grafikusművész, c. egyetemi docens „Életmű” című kiállítása. Köszöntőt mondott Csapláros Andrea, a Savaria MHV Múzeum igazgatója és Cebula Anna képtárigazgató. A tárlatot – amelynek nyitóünnepségén Kiss Mari Jászai-díjas színművésznő, Szörényi Levente, Kossuth-díjas és Erkel Ferenc-díjas zeneszerző és Bródy János, Kossuth-díjas és Liszt Ferenc-díjas zeneszerző, szövegíró is közreműködött – dr. Feledy Balázs művészeti író ajánlotta a közönség figyelmébe.

15. Gyermeksereg népesítette be a Vasi Skanzent a „Huszártoborzó” című játék idejére. A programot a Klapka György Lovas Polgárőr és Hagyományőrző Egyesület szervezte a Savaria MHV Múzeum, az AGORA, a Fekete Sereg Hagyományőrző Csoport, a Szökös Néptáncgyűttes, a Reményik Sándor Evangélikus Általános Iskola valamint az Őrvidék Ház közreműködésével.

16. A „Sztárcsinálók” előadáshoz kapcsolódva, STAR címmel fotókiállítás nyílt a Weöres Sándor Színház aulájában. A Baráth Noémi, Czika László, Dallos László, Garai Antal, Garas Kálmán, Kaczmarski Ágnes, Mészáros Zsolt, Stekovic Gáspár, Timár Gergely és Trokán Nóra felvételeiből összeállított tárlatot Várkonyi Mátyás, Erkel Ferenc-díjas zeneszerző, a rockopera zeneszerzője méltatta.

19. A Genius Savariensis Szabadegyetem résztvevői Urbán Máté „Gyerekkirályból nagy király (Hunyadi Mátyás)” című előadását hallgathatták meg.

20. A „Nagy Háborús Emlékév” rendezvénysorozat keretében, az AGORA –

Savaria Filmszínházban bemutatták Fülöp András producer és Deák Sonja operatőr „Galícia földje borul rám” című dokumentumfilmjét. Az alkotást dr. Holló József Ferenc nyugállományú altábornagy, miniszteri biztos méltatta.

21. A Savaria Múzeumban a „Szent Márton nyomában. Legenda és valóság” című előadásorozat keretében, dr. Kiss Gábor régész a Szent Márton születési helyével kapcsolatos legendákat foglalta össze és elemezte.

Sárváron a Nadasdy Ferenc Múzeumban bemutatták Tóth Ferenc „Magyar huszárok francia földön” című tanulmánykötetét. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum gondozásában megjelent könyvet a szerző és a sárvári „Mi vagyunk a huszárok” című állandó kiállítás kurátora, Takács Zoltán Bálint ismertette.

22. Szombathelyen, az Őrvidék Házban bemutatták a Vas vármegye műszaki nagyjai sorozat újabb kötetét, amely Almásy László Ede (1895–1951) életútját ismerteti. Az eseményen dr. Hende Csaba országgyűlési képviselő, az Országgyűlés törvényalkotásért felelős alelnöke, dr. Puskás Tivadar polgármester, Déri Lajos, a Vas Megyei Mérnöki Kamara alelnöke, Kovács Jenő, az Apáczai Csere János Alapítvány elnöke és a szerző, dr. Nemes József, az ELTE SEK docense szólalt fel. A könyv a Szülőföld Kiadó gondozásában jelent meg.

Az MTA Vas Megyei Tudományos Testülete és a Savaria MHV Múzeum előadással és filmbemutatóval idézte fel Almásy György (1867–1933) utazó, Ázsia-kutató, állattani és néprajzi gyűjtő munkásságát. A „Felsőlendvától Belső-Ázsiáig” című eseménynek a Szombathelyi Képtár adott otthont. A résztvevőket dr. Puskás Tivadar polgármester és Csapláros Andrea múzeumigazgató köszöntötte, megnyitót mondott dr.

Vig Károly, az MTA VATT elnöke. Dr. Kubassek János múzeumigazgató (Magyar Földrajzi Múzeum, Érd) „Az Ázsia-kutatás magyar géniusza” című előadását követően került sor a Szlovén RTV Magyar Műsorok Stúdiója „Felsőlendvától Belső-Ázsiáig. Almásy György életútja” című filmjének bemutatójára.

A MNL VaML adott otthont a Honderú Közéleti Kaszinó rendezvényének. Az esemény vendége, dr. Gereben Ferenc vetített képes előadást tartott „A Nagy Háború egy polgárlány emlékeiben” címmel.

A Szombathelyi Művészeti Szakgimnázium képző- és iparművészeti tagozatának növendékei ez évben is bemutatták az előző tanévben készült legjobb alkotásaikat és a végzett diákok vizsgamunkáit a Szombathelyi Képtárban. A „Relációk” címet viselő tárlatot Veress Ferenc művészettörténész ajánlotta a közönség figyelmébe.

24. A Vas Megyei Honismereti Egyesület első ízben hirdette meg a Vas Megyei Civil Randevút, a honismereti, örökségvédelmi, hagyományörző és kulturális szervezetek találkozóját. A Berzsenyi Dániel Könyvtár előcsarnokában rendezett eseményen 20 civil szervezet képviseltette magát.

25. A Vasi Múzeumbarát Egylet a Szombathelyi Szlovén Önkormányzattal és a Pável Ágoston Szlovén Kulturális Egyesülettel közösen ez évben is megszervezte a hagyományos, virágvasárnapi Pável Ágoston emléksétát. A résztvevők M. Kozár Mária néprajzkutató vezetésével megtekintették a szentgottárdi Pável Ágoston Múzeum kiállításait és a színház épületében az egykori ciszterci apátság maradványait. Meghallgatták a passiók szentmisét a szentgottárdi Nagyboldogasszony Plébániatemplomban, majd a program a Hársas-tónál tartott zenés irodalmi piknikkel zárult.

26. Cierna Lubica és Katona Attila „„68 a szomszédban – személyes emlékek – történelmi narratíva” című előadása a Genius Savariensis Szabadegyetem programjaként hangzott el.

27. A Berzsényi Dániel Könyvtár helytörténeti klubjának „Helyek, épületek, építészek” sorozata keretében Pintér Bálint művészettörténet mesterszakos hallgató (Budapest) „A szombathelyi Bagolyvár helye az építészet történetében” című előadása hangzott el a könyvtár IV. emeleti előadótermében.

28. A Vasi Múzeumbarát Egylet meghívására Lőcsei Péter tanár (ELTE Bolyai János Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium) „Talányok, titkok Weöres Sándor kötetében” címmel előadást tartott a Savaria Múzeumban.

Április

2. Húsvéthétfőn színes programokkal várta a családokat a Vasi Skanzen.

3. A Berzsényi Dániel Könyvtárban bemutatták az Életünk 2018. évi februári, templomokról szóló tematikus számát. Az est vendégei a szerzők: Benkő Sándor, Merklin Tímea, Pál Ferenc, Rétfalvi Balázs és Söptei Imre voltak, a beszélgetést Bokányi Péter irodalomtörténész, szerkesztő vezette.

5. Könyvpremiernek adott otthont a Berzsényi Dániel Könyvtár: bemutatták Balló László „Keringő álom. Szombathelyi történet” című verseskönyvét. A vendégeket dr. Puskás Tivadar polgármester köszöntötte, a Szülőföld Könyvkiadó gondozásában megjelent kötetet dr. Fűzfa Balázs irodalomtörténész ajánlotta az olvasóközönség figyelmébe.

Sárváron, a Nadasdy Ferenc Múzeum dísztermében Mátyás király uralkodásáról, Vas és Zala megyei vonatko-

zásokról előadást tartott Bilkei Irén, a Zala Megyei Levéltár főlevéltárosa.

6. Elindult a Savaria MHV Múzeum „szombathelyi séták” sorozatának 2018. évi tavaszi idénye. A résztvevők Orbán Róbert vezetésével a város olasz vonatkozású helyeit keresték fel.

Szombathelyen, a Vitalitas Galériában, dr. Takács Zoltán turkológus ajánló szavaival, megnyílt T. Takács Tibor képzőművész „Wunderkammer” című kiállítása.

9. A Genius Savariensis Szabadegyetem programja dr. Gráfik Imre „A néprajztudomány és határai” című előadásával folytatódott.

10. Szombathely MJV Önkormányzata, a Savaria Történelmi Karnevál Közhasznú Közalapítvány és a Szombathelyi Civil Kerekasztal szervezésében megnyílt Benkő Sándor fotóriporter „Az első világháború szlovéniai és olaszországi emlékhelyei” című tárlata. A Katona-történeti Kiállítás (Szombathely, Aréna u. 8.) tereiben összegyűlteket Csapláros Andrea múzeumigazgató, kuratóriumi elnök köszöntötte, a fényképsorozatot dr. Puskás Tivadar polgármester ajánlotta a közönség figyelmébe. „A háborús emlékhelyek és hadisírok gondozásának törvényi szabályozása és Vas megyei tapasztalatai” címmel felvezető előadást tartott Kiskos Ferenc, a Vas Megyei Temetkezési Kft. ügyvezető igazgatója.

11. Folytatódott a „Szent Márton nyomában. Legenda és valóság” című sorozat a Savaria Múzeumban. Dr. Kiss Gábor régész arról beszélt, hogy valóban Savariában látogatta-e meg szüleit Márton katonai szolgálata letelte után, és tényleg itt került-e összetűzésbe az arianusokkal.

A Berzsényi Dániel Könyvtárban bemutatták Pődör György „A tizenkét drágakő legendája” című kötetét. Az est moderátora Devecsery László író,

költő volt, a résztvevőket Nagy Éva igazgató köszöntötte. A bányászat mai világáról, a szerzővel való barátságáról és a kötetről Fekete István, az Eoszén Kft. ügyvezetője mondta el gondolatait, a kötet létrejöttéről és tartalmáról Pődör György beszélt.

12. Szombathely MJV Önkormányzata és a Vasi Honvéd Bajtársi Egyesület koszorúzási ünnepséget tartott a Magyar Királyi Honvédség III. hadtest doni front-
ra indulásának évfordulója alkalmából a szombathelyi vasútállomás épületén elhelyezett emléktáblánál. A megemlékezésen megjelenteket Obrecsán Mihály ny. ezredes köszöntötte, ünnepi beszédet mondott dr. Puskás Tivadar polgármester.

13–20. Immár 52. alkalommal rendezte meg a magyar nyelv hete helyi eseménysorozatát a Vas Megyei TIT. A nyitó rendezvényen dr. Czetter Ibolya elnöki köszöntője után prof. dr. Balázs Géza egyetemi tanár (ELTE, PKE) „Anyanyelvünk magyarsága”; Blanka Miklós egyetemi hallgató (ELTE) „A magyar nyelv művelés latin forrása: Ephe-
merides Budenses (1790–1793)” és Mayer Péter egyetemi hallgató (ELTE) „A leggyakoribb helyesírási hibák a sajtóban” című előadása hangzott el.

14–15. A Savaria MHV Múzeum a Vas Megyei Kereskedelmi és Ipar-kamarával és a Szombathelyi Szlovén Önkormányzattal együttműködve rendezte meg ez évben a Szent György-napi kézműves vásárt. A Vasi Skanzenben tartott sokadalom kulturális programjai közt Chlumetzky Ildikó fazekas, népi iparművész „Múlt a jelenben” című kiállítása is szerepelt. Köszöntőt mondott Csapláros Andrea múzeumigazgató, a tárlatot Czenki Zsuzsanna általános igazgatóhelyettes méltatta.

16. Czetter Ibolya Márai Sándor életéről és műveiről szóló előadásával

folytatódott a Genius Savariensis Szabadegyetem programja.

Márton valóban megkeresztelhet-e édesanyját és egyáltalán volt-e ehhez joga? Ezt a kérdést járta körül dr. Kiss Gábor régész előadása a „Szent Márton nyomában. Legenda és valóság” sorozat újabb eseményén, a Savaria Múzeumban.

18. Szombathelyen, a Zárda (Szent Norbert)-templomban bemutatták a Szülőföld Könyvkiadó „Híres szombathelyi nők” sorozatának 18. kötetét, amely a vasi megyeszékhely történetében is meghatározó szerepet betöltő domonkos nővérek 1905–1950 között végzett szolgálatát ismerteti. Az eseményen beszédet mondott Harangozó Bertalan kormány megbízott, dr. Székely János megyéspüspök, dr. Takátsné dr. Tenki Mária, a sorozat ötletgazdája, Szombathely MJV Kulturális, Jogi és Társadalmi Kapcsolatok Bizottságának elnöke. A kötetet dr. Melega Miklós levéltárigazgató (MNL VaML) ajánlotta az olvasóközönség figyelmébe.

20. Vasváron, a Nagy Gáspár Kulturális Központban, Tóth Csaba Munkácsy-díjas festőművész, az ELTE SEK főiskolai docense, a Vasvári Békeház Képzőművészeti Gyűjteményének mentora ajánlásával megnyílt V. Tóth László (1930–2001) festőművész emlékkiállítása.

23. A Genius Savariensis Szabadegyetem tavaszi szemesztere keretében dr. Fűzfa Balázs „Egy új műfaj a láthatáron: a »skandináv krimi«” címmel előadást tartott.

26. Az Iseum Savariense Régészeti Műhely és Tárházban bemutatták Tóth Endre régész professzor „A Magyar Szent Korona és a koronázási jelvények” című könyvét. Az Országgház Könyvkiadó gondozásában megjelent kötetet Veszprémy László, a Hadtörténeti Intézet igazgatója méltatta, majd Sosztarits Ottó régész pódiumbeszélgetést folytatott a szerzővel.

A Nádasdy családról szóló két könyv premierjére került sor Sárváron, a Nádasdy-vár lovagtermében. Gróf Nádasdy Borbála „Asszony szerelem, asszony sors” című életrajzi kötetét a Nádasdy Ferenc Múzeum történésze, Takács-Reichardt Gabriella mutatta be. Takács-Reichardt Gabriella: „Imádságok a reformáció korából. Nádasdy Pál: Áhítatos és buzgó imádságok” című kötetét Nádasdy Borbála ajánlotta a közönség figyelmébe.

25. A Vasi Múzeumbarát Egylet soron következő rendezvényének vendége Karáth László, a Premontrei Rendi Szent Norbert Gimnázium ny. igazgatója volt. A Savaria Múzeumban, „Apám hadinaplója – 3. rész. Az „Emlékek a második világháborúból” címmel tartott pódiumbeszélgetést Tóth Kálmán múzeumpedagógus vezette.

27. A Berzsényi Dániel Könyvtárban bemutatták Murai András és Tóth Eszter Zsófia „1968 Magyarországon” című könyvét. A szerzőkkel Kozma Gábor újságíró beszélgetett.

28. A Szombathelyi Képtárban megnyílt Soproni Somlai Attila, szombathelyi születésű festőművész „A múlt és a jövő nem a tiéd...” című kiállítása. A megjelenteket Koczka Tibor kultúráért felelős alpolgármester köszöntötte, a tárlatot Jordán Tamás, Kossuth- és Jászai Mari-díjas színész, rendező, a Weöres Sándor Színház ügyvezető igazgatója nyitotta meg.

28–29. A Herényi Kulturális és Sport Egyesület 16. alkalommal rendezte meg a „herényi virágút” elnevezésű virág- és dísznövénykertészeti kiállítást és vásárt.

30. A körmendi Városi Kiállítóteremben dr. Pandula Attila, az ELTE BTK Történelem Segétdományai Tanszék docense ajánlásával megnyílt „A vitéz Batthyányak fegyvertára” című kiállítás. Az esemény résztvevőit Bebes István polgármester köszöntötte.

Május

2. A Berzsényi Dániel Könyvtár helytörténeti klubja „Helyek, épületek, építések” sorozatában dr. Kiss Gábor régész (Savaria MHV Múzeum) „Az elfeledett szombathelyi vár” című előadása hangzott el.

7. A Genius Savariensis Szabadegyetem tavaszi előadásainak sorát Nagy Anna „A művészet ereje, avagy szép az, ami érdek nélkül tetszik?” című előadása zárta.

10. Az ELTE SEK Vizuális Művészeti Tanszéke ezúttal is a Szombathelyi Képtárban rendezte meg a végzős hallgatók diplomakiállítását „Ugrás a térbe” címmel. A megnyitóünnepség résztvevőit Csapláros Andrea múzeumigazgató köszöntötte, a tárlatot dr. Bordács Andrea esztéta, a tanszék vezetője és Jordán Tamás, a Weöres Sándor Színház igazgatója nyitotta meg.

11. A Savaria MHV Múzeum „szombathelyi séták” sorozatának második eseményén, Orbán Róbert vezetésével, a város cseh vonatkozású helyeit tekintették meg a résztvevők.

A „közösségek hete” rendezvénysorozat keretében, az Iseum állandó kiállításában, „Isis-hívők közössége Savariában” címmel tárlatvezetést tartott az érdeklődőknek Sosztarits Ottó régész.

12. „Láttad már?” címmel, tematikus vezetésekre várta a látogatókat a Vasi Múzeumi Látványtár a „közösségek hete” alkalmából.

13. A Vasvári Múzeum városnéző séták sorozata 5. eseményén dr. Bendefy (Benda, Bendefy-Benda) László (1904–1977) vasvári emlékhelyeit kereshették fel az érdeklődők. A Városi Könyvtár Dr. Bendefy László Emlékgyűjteményét Gyöngyösi Zsuzsanna könyvtárigazgató mutatta be a séta résztvevőinek.

15. A MNL VaML 25. alkalommal rendezte meg a Vas megyei levéltári napot. A „Forradalmak és háborúk kora. 1848–1849 és 1914–1918 eseményei Vas vármegyében” címet viselő konferencia elnöke dr. Hermann Róbert főtanácsos, tudományos helyettes (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest) volt, a tanácskozást dr. Szabó Csaba főigazgató (Magyar Nemzeti Levéltár) nyitotta meg. A programban dr. Hermann Róbert (Budapest) „Ujváry István honvéd alezredes és a 45. honvéd zászlóalj”; dr. Tilcsik György (Szombathely) „»Szívesen szolgálok hazámnak ...« Wimmer Ágoston szerepe a népfelkelésben. Adalékok az 1848. őszi Vas vármegyei népfelkeléstörténetéhez”; dr. Horváth Béla (Budapest) „Hertelendy Miklós a Württemberg-huszárok élén”; dr. Pál Ferenc (Szombathely) „Az 1. világháború hatása a vasi falvak hétköznapjaira”; dr. Melega Miklós (Szombathely) „Szombathely a Nagy Háború időszakában”; dr. Horváth Sándor (Szombathely) „Az ostffyasszonyfai hadifogolytábor”; Söptei Imre (Kőszeg) „Cenzúra Vas vármegyében az 1. világháború idején”; Mayer László (Szombathely) „Vályi Manó, az Arany Vitézségi Érem kitüntettje”; dr. Németh Balázs (Szombathely) „1918 a háborús kitüntetések tükrében”; Bajzik Zsolt (Szombathely) „Sebesültek ápolása és hadigondozása hátországban”; Feiszt György (Szombathely) Az 1. világháború hőseinek Vas megyei emlékművei” című előadása szerepelt.

16. A Berzsenyi Dániel Könyvtár és az Eötvös Loránd Fizikai Társulat Vas Megyei Területi Csoportja szervezésében bemutatták Kovács László „Segner János András. Egy jeles hungarus a 18. századból” című monográfiáját, amely a Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet gondozásában jelent meg. A szerzővel dr. Kovács József, az ELTE

Gothard Asztrofizikai Obszervatórium tudományos főmunkatársa beszélgetett.

Dr. Kiss Gábor régész előadásorozata (Szent Márton nyomában. Legenda és valóság) a „Szent Márton keresztel” című előadással folytatódott a Savaria Múzeumban.

23. A Vasi Múzeumbarát Egylet pódiumbeszélgetést szervezett Bándi Gábor (1939–1988) régész, múzeumigazgató halálának 30. évfordulója alkalmából a Savaria Múzeumban. A „Tizenkét és fél év a Vas megyei múzeumok élén” című esemény narrátora dr. Horváth Sándor néprajzkutató, vendégei Ilon Gábor régész, Fitz Péter és Várkonyi György művészettörténészek voltak.

23–25. Az AGORA – Savaria Filmszínház 5. alkalommal rendezte meg a Savaria Filmszemlét. Az eseményhez „A mozgókép, mint közösségformáló eszköz” című előadásorozat kapcsolódott, amelynek a Vasi Megyei TIT Egyesület székháza adott otthont.

24. A MNL VaML előadó- és kiállítótermében bemutatták a levéltár és a Szombathelyi Evangélikus Egyházközség gondozásában megjelentetett „Ágostai és helvét. A reformáció története Vas vármegyében” című kiadványt. Köszöntőt mondott Gregersen-Labossa György lelkész, a kiállítási kalauzt Gáncs Péter püspök (Magyarországi Déli Evangélikus Egyházkerület) ajánlotta az érdeklődők figyelmébe.

25. A Savaria MHV Múzeum „szombathelyi séták” sorozata a lengyel vonatkozású helyek felkeresésével folytatódott.

A magyar régészet napján különböző programokkal várta az érdeklődőket a Vasi Múzeumi Látványtár és az Iseum Savariense Régészeti Műhely és Tárház. A látványtárban egyéni látogatók, iskolai csoportok, családok vehettek részt játékos foglalkozásokon, az Iseumban Sosztarits Ottó régész a római „élet-

pálya-modellről”, Mayer László levéltáros Lipp Vilmos (1835–1888) régészeti pályafutásáról, dr. Pap Ildikó Katalin régész egy középkori város életlehetőségeiről tartott előadást.

27. Csemepeszkopács Község Önkormányzata a Szent Mihály-templom körüli téren immár 18. alkalommal rendezte meg a mesterségbemutatókkal, színpadi produkciókkal és más látványosságokkal színesített középkori vásári forgatagot.

28. A szombathelyi vasútállomásra érkezett vagonban megnyílt az Élet Menete Alapítvány Holokauszt Vándorkiállítás. Megnyitóbeszédet mondtak: dr. Puskás Tivadar polgármester, Forgács János holokauszt túlélő, dr. Székely János megyéspüspök (Szombathelyi Egyházmegye), dr. Verő Tamás főrabbi, Czubor Ferenc lelkész (Hit Gyülekezet), Márkus Sándor elnök (Szombathelyi Zsidó Hitközség) és Gordon Gábor kuratóriumi elnök (Az Élet Menete Alapítvány).

A szombathelyi városháza házasságkötő termében bemutatták Merklin Tímea újságíró és Benkő Sándor fotóriporter „Sempervivum Savariense. Szombathelyi temetők és kripták” című könyvét. A rendezvény vendégeit dr. Puskás Tivadar polgármester köszöntötte, beszédet mondott P. Csány Péter SDB plébános, rendházigazgató. A Szülőföld Könyvkiadó gondozásában megjelent kötetet Nagy Éva igazgató (Berzsenyi Dániel Könyvtár) méltatta.

31. A Berzsenyi Dániel Könyvtár adott otthont a Brenner János Általános Iskola és Gimnázium tanulói által készített „Brenneresek a Brenner-villáért” című film bemutatójának.

Június

4. Szombathely MJV Önkormányzata és a Polgári Egyesület Szombathelyért megemlékezést szervezett a nem-

zeti összetartozás napja alkalmából. A Szent István parkban álló első világháborús emlékműnél Surján László európai parlamenti képviselő ünnepi beszédet mondott, majd az evangélikus templomnál tartott emlékműsorral folytatódott a rendezvény. Ezután az AGORA – Savaria Filmszínházban bemutatták Faragó Mária „Menaságra repülj” című dokumentumfilmjét.

A Magyar Nemzeti Levéltár „Bővülő történelem. Az elmúlt tizenöt év iratajándékozásai” című vándorkiállításának szombathelyi bemutatójára a MNL VaML előadó- és kiállítótermében került sor. A vendégeket dr. Melega Miklós igazgató köszöntötte, a kiállítást M-Szabó Dorottya főlevéltáros (MNL Országos Levéltára) nyitotta meg.

5. A császári és királyi 83. gyalogezred tiszteletére állított emlékművénel (Szombathely, Jókai park) felavatták az ezred olasz hadszíntéren folytatott harctevékenységének helységneveit tartalmazó emléktáblát. A megjelenteket dr. Puskás Tivadar polgármester köszöntötte, a 83-asok piavei harcait dr. Német Balázs hadtörténeti kutató, az emléktábla történetét Balogh Péter építész idézte fel. A táblát több szervezettel együttműködve Szombathely MJV Önkormányzata és a Rumi Rajki Kör állította.

7. „Mátyás király emlékévé 2018” címmel, dr. Hende Csaba fővédnökségével, konferenciát rendezett a Nemzetstratégiai Kutatóintézet – Őrvidék Ház. A résztvevőket Majthényi László, a Vas Megyei Közgyűlés elnöke köszöntötte, a tanácskozás levezető elnöke Jagadics Péter ny. alezredes volt. A programban dr. Négyesi Lajos ezredes, egyetemi adjunktus (HM) „Hunyadi Mátyás és kora”; dr. Bali János kutatási, stratégiai és koordinációs igazgató (NSKI) „Mátyás király helye a magyar nemzeti emlékezetben”;

Kovács Jenő elnök (Apáczai Csere János Alapítvány) „A Hunyadi család és Vajdahunyad vára”; Csapláros Andrea igazgató (Savaria MHV Múzeum) „A görög és római művészet újraértelmezése a reneszánsz korában”; Csány Péter plébános, rendházigazgató (Szent Kvirin Plébánia és Rendház) „Az egyház szerepe a Hunyadiak életében”; Varga Tibor (HOHE Vas megyei szervezete) „A fekete sereg katonái”; Feiszt György ny. levéltáros „Miért a holló a Hunyadiak címere?”; dr. Tóth József ny. tanár „Mátyás király és a fekete sereg Vas vármegyei vonatkozásai”; Urbán Máté történész (ELTE SEK) „Mátyás az igazságos?”; Dalos Tibor történelem tanár (Reményik Sándor Evangélikus Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola) „Hunyadi Mátyás a mai magyar közoktatásban”; dr. Nemes István osztályvezető főorvos (Markusovszky Kórház) „Mátyás király halála orvosi szemmel” című előadása szerepelt.

A Savaria Múzeumban megnyílt a „Földi virágegyetem” című kiállítás. A közönséget Csapláros Andrea múzeumigazgató és dr. Puskás Tivadar polgármester köszöntötte, a tárlatot annak irodalmi szerkesztője, Ambrus Lajos, József Attila-díjas író és kurátora, dr. Balogh Lajos botanikus ajánlotta a múzeumlátogatók figyelmébe.

8. Újra megnyitotta kapuit az olvasóközönség előtt a Szent Márton Kölcsonkönyvtár. Az immár új helyen, a Szily János u. 5. sz. alatt működő gyűjtemény átadóünnepségén áldást mondott dr. Székely János megyéspüspök.

A Savaria MHV Múzeum Szent Márton Intézete és a Szent Márton Európai Kulturális Útvonal Magyarországi Tanácsa Egyesület szimpóziumot szervezett a Szombathelyi Képtárban a Savariában született Szent Leonianus apát tiszteletére. Csapláros Andrea múze-

umigazgató köszöntőjét, dr. Puskás Tivadar polgármester és dr. Székely János megyéspüspök megnyitóbeszédét követően dr. Kiss Gábor régész „Nyugat-Pannónia ismeretlen korszaka (374–568)”; Sosztarits Ottó régész „Páva a római síremlékeken”; dr. Tóth Endre régész „Leonianus és a gótok”; dr. Zágórhidi Czigány Balázs történész „Felirat Leonianus szarkofágján”; dr. Pap Ildikó Katalin régész „Fegyveres férfiak és felékszerezett asszonyaik a szelestei langobard temetőben” és Ferencz Eszter művész restaurátor „Megmentett germán kincsek” című előadása hangzott el.

10. A „városi séták” sorozat 6. eseményén a Vasvári Múzeum kirándulást szervezett Bérbaltavárra. A résztvevők Németh Béla polgármester vezetésével megtekintették az Őslénytani Múzeumot, a Nagy Gáspár Emlékházat és a katolikus templomot.

12. Pálvölgyi M. Tamás grafikusművész első bemutatkozó kiállítására került sor Sárváron, a Nadasdy Ferenc Múzeum Folyosó Galériájában. A tárlatot Dabóczi Dénes művészettörténész nyitotta meg.

15. Az Orbán Róbert által vezetett „szombathelyi séták” sorozat 2018. évi tavaszi idénye a „Görögök és cincárok nyomában” című eseménnyel zárult.

18. Sétát szervezett a Szent Márton temetőben a Berzsényi Dániel Könyvtár helytörténeti klubja. Az érdeklődőket Torjay Valter művészettörténész kalauzolta.

20. Könyvpremierre került sor a Berzsényi Dániel Könyvtárban. Alexa Károly „Koldusállás” című könyvének bemutatóján egybegyűlteket dr. Puskás Tivadar polgármester köszöntötte, majd pódiumbeszélgetésre került sor a szerző, Ambrus Lajos, József Attila-díjas író és Majthényi László, a Vas Megyei Közigyelés elnöke részvételével.

22. Kőszegen, a Jurisics Vármúzeumban, Huber László polgármester köszöntőjével és dr. Bognár Balázs tü. ezredes, a Vas Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság igazgatója ajánló szavaival, megnyílt a Kőszegi Önkéntes Tűzoltó Egyesület 150 éves jubileumi kiállítása.

Dr. Kiss Gábor régész sorozata a „Séta Szent Márton »szülőhelyén«” című eseménnyel zárult.

23. Savaria MHV Múzeum 2018-ban csillagászati tematikus kiállítássorozatot szervezett „ASTRO” címmel. A sorozat első, „A nap, a hold és a csillagok a hagyományos közösségek életében” címet viselő eleme a Vasi Skanzenben nyílt meg a Múzeumok éjszakái keretében. Az érdeklődőket Csapláros Andrea múzeumigazgató köszöntötte, a tárlatot Sári Zsolt, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese méltatta, majd dr. Horváth Sándor intézményvezető, néprajzkutató tárlatvezetést tartott.

29. Az „elmozdulás” volt a témája a 6. Textilművészeti Triennálénak, amelyet ezúttal is öt kategóriában rendezett meg a Szombathelyi Képtár. Czenki Zsuzsanna általános igazgatóhelyettes és dr. Puskás Tivadar polgármester köszöntője után Simonffy Márta, a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének elnöke nyitotta meg a kiállítást. A triennáléval egy időben, „A textil szombathelyi útja 1970–2018” címmel reprezentatív válogatást is láthatott a közönség a Szombathelyi Képtár fal- és tértextil-, valamint miniatúrtextil-gyűjteményéből.

29. Megemlékezést és koszorúzást tartott Szombathely MJV Önkormányzata, a 350. sz. Szent Márton Cserkészcsapat, a Savaria Történelmi Karnevál Közhasznú Közalapítvány és az Őrvidék Ház a magyar egészségügy napja alkalmából Szombathelyen, az Őrvidék Házban. A megjelenteket dr. Puskás Tivadar pol-

gármester köszöntötte, majd dr. Kopcsó István orvos dandártábornok „Katonaorvosok az első és második világháborúban” címmel előadást tartott. Sor került a „Dédapám Nagy Háborús története” címmel meghirdetett pályázat eredményhirdetésére. Az esemény a Markusovszky Kórház külső telephelyén, a háborúban elhunyt orvosok és egészségügyi személyzet emlékművénél tartott koszorúzási ünnepséggel zárult. Beszédet mondott Harkay Péter, a III. Nyugat-magyarországi Cserkészkerület vezetőtiszteje.

30. A „Múzeumok éjszakái” elnevezésű szombathelyi eseménysorozat második hétvégéjén, hét helyszínen (Savaria Múzeum, Smidt Múzeum, Szombathelyi Képtár, MNL VaML, Szombathelyi Törvénytér, MÁV-székház, GYSEV motorműhely) vehettek részt különböző foglalkozásokon, performance-okon, ismeretterjesztő előadásokon a vendégek. A Smidt Múzeumban megnyílt az ASTRO sorozat újabb, „Az idő – keresve az igazságot” című kiállítása, amely az intézmény és az ELTE Gothard Asztrofizikai Obszervatórium gyűjteményéből válogatott műtárgyakat és dokumentumokat sorakoztatott fel.

Július

7. Szerte az országból érkeztek aratóbandák a 18. büki aratóünnepre.

7–8. Több mint 30 mester kínálta portékáját Magyarorszombatfán, a 17. alkalommal megrendezett Fazekasnapokon. A rendezvény a szokásos módon, szakmai előadásokkal kezdődött.

8. A Vasvári Múzeum „városnéző séták” sorozatának hetedik eseményén a Szűz Mária tiszteletére szentelt (temetői) templomban folyó kutatásokat tekintették meg a résztvevők dr. Papp Ildikó Katalin régész vezetésével.

13–14. A Berzsényi Dániel Könyvtár és a Herényiek Háza adott otthont a Képes-

levelezőlap-gyűjtők Egyesülete országos kiállításának és gyűjtőtálalkozójának. A rendezvény az utóbbi helyszínen, dr. Nagy Attila orvos, író „Képhibák és hibás képeslapok” című előadásával kezdődött. A könyvtárban másnap megrendezett, 10 kiállító kollekciójából válogatott tárlatot Nick Ferenc, a Magyar Kultúra Lovagja cím alapítója nyitotta meg.

13–15. Tizedik alkalommal rendezték meg Sárváron a Nadasdy Történelmi Fesztivált. Az eseménysorozat a Fekete bég szobránál tartott megemlékezéssel és koszorúzással indult.

17. Szombathelyen, a Szily János Egyházmegyei Gyűjtemény és Látogatóközpontban megnyílt a Kárpát-haza Galéria „Boldogasszony” című kiállítása. A képzőművészeti tárlat fővédnöke Áder János, Magyarország köztársasági elnöke, védnöke dr. Székely János, a Szombathelyi Egyházmegye megyéspüspöke volt. Ünnepi köszöntőt mondott dr. Puskás Tivadar, Szombathely Megyei Jogú Város (továbbiakban Szombathely MJV) polgármestere és dr. Székely János megyéspüspök. Ünnepi beszédet mondott Szász Jenő, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke. A kiállítást megnyitotta Tóth Norbert, a Forrás Művészeti Intézet igazgatója. A megnyitó rendezvény házigazdája Farkas Csaba, az Őrvidék Ház igazgatója, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet munkatársa volt.

19. A székelység tárgyi hagyatékát bemutató kiállítás nyílt a sárvári könyvtárban „Vándor székely” címmel. A kollekciót, amely az erdélyi Bálinth Zoltán több évtizedes gyűjtőmunkájának eredményeként jött létre, Raskóné Déri Erzsébet, a kiállítás kurátora ajánlotta a közönség figyelmébe.

20. A Megyeháza dísztermében ünnepségre került sor a Prima Primiissima-díjas prof. dr. H. C. Pusztay Jánost 70.

születésnapja alkalmából. Az ünnepeltet műsoros rendezvény keretében Harangozó Bertalan kormány megbízott (Vas Megyei Kormányhivatal), Majthényi László elnök (Vas Megyei Közgyűlése), dr. Puskás Tivadar polgármester, dr. Németh István rektorhelyettes (Eötvös Loránd Tudományegyetem Savaria Egyetemi Központ – továbbiakban: ELTE SEK), Horváthné dr. Molnár Katalin centrumvezető (ELTE SEK), dr. Vörös Ferenc tanszékvezető (ELTE SEK), dr. Bárczi Zsófia dékán (Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem), dr. Balázs Géza tanszékvezető (ELTE BTK) és dr. Pomozi Péter egyetemi docens (ELTE BTK) köszöntötte.

21. Sárváron, a Nadasdy-várban, Kondora István polgármester ajánlásával, bemutatták a „Sárvár 50” című fotóalbumot. A várossá avatás 50. évfordulója alkalmából megjelent kiadvány anyagából kiállítás is nyílt a Nadasdy-vár Folyosó Galériájában.

21–22. Nagyrákos Község Önkormányzata ez évben is megrendezte a hagyományos Völgyhídi Vásárt.

Augusztus

3–5. „Félhold és telihold” címmel immár 12. alkalommal rendezték meg a kőszegi ostromnapokat.

3–20. A vasvári Nagy Gáspár Kulturális Központ ez évben is megrendezte a „hegyháti napok” elnevezésű eseménysorozat sokszínű kulturális programjait.

20. „Aratóünnep, aratókoszorúk, kalászfonatok” címmel kamarakiállítás nyílt a Vasi Skanzenben. A szalmaidészekből összeállított tárlatról dr. Illés Péter kulturális antropológus (Savaria Múzeum), a kiállítás rendezője osztotta meg gondolatait a jelenlévőkkel. Szintén e napon mutatta be a Vasi Skanzen a Nemzeti Emlékezet Bizottsága „Sorsfordítás” című, a magyar paraszti társada-

lom 1945 és 1962 között történt felszámolásának dokumentumaiból válogató kiállítását. A megnyitón dr. Hende Csaba országgyűlési képviselő, az Országgyűlés alelnöke és dr. Puskás Tivadar polgármester beszédét követően dr. Soós Viktor Attila történész, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága tagja ajánlotta a bemutatott forrásanyagot a múzeumlátogató közönség figyelmébe.

23. A Savaria Történelmi Karnevál előestéjén az Iseumban, „Varázslás és csillaghit a rómaiaknál” címmel megnyílt a Savaria MHV Múzeum „ASTRO” sorozatának legújabb kiállítása. A megnyitón Csapláros Andrea múzeumigazgató és dr. Puskás Tivadar polgármester köszöntője után Varga Benedek, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója méltatta a tárlatot, amelyet dr. Láng Orsolya, a Budapesti Történeti Múzeum igazgatóhelyettese ajánlott az érdeklődők figyelmébe.

Szeptember

6. Könyvpremierre került sor Szombathelyen az Őrvidék Házban. Az intézmény Irodalmi Műhely programsorozata keretében bemutatták Jagadics Péter „1968 – Egy elfeledett hadjárat” című könyvét. Az esemény résztvevőit dr. Puskás Tivadar polgármester köszöntötte, a korszakról politikai helyzetelemzést tartott és a könyvet méltatta dr. Hende Csaba, az Országgyűlés alelnöke, Szombathely országgyűlési képviselője. A Szülőföld Kiadó gondozásában megjelent kötet előéletéről és kutatómunkájáról a szerző rövid ismertetőt tartott. A korabeli katonai helyzetet Obrecsán Mihály nyugállományú ezredes mutatta be.

6. A Berzsenyi Dániel Könyvtárban Pete Polgár Máté „A lelkész lánya” című regényével ismerkedhettek meg az olvasók. A kötet a Magyar Nyugat Könyvkiadó gondozásában jelent meg,

A szerzővel, aki a Brenner János Általános Iskola és Gimnázium lelkésze és hittanára, dr. Puskás Tivadar polgármester bevezetője után H. Pezenhófer Brigitta pódiumbeszélgetést folytatott.

7. Az irodalom állt a Savaria MHV Múzeum „szombathelyi séták” őszi sorozatának középpontjában. A felkeresett helyszínek egy-egy költő életéhez vagy valamely verséhez kötődtek. Az első alkalom egyes állomásain Bárdosi Németh János, Heimler Jenő, Pável Ágoston, Ősz Iván és Horváth József Elek versei és Orbán Róbert rövid ismertetői hangzottak el.

8. A szombathelyi nemzetiségi önkormányzatok, valamint a HÁROFIT Közhatalmú Egyesület, a Szombathelyi Horvátok Egyesülete, a Pável Ágoston Szlovén Kulturális Egyesület és a Savaria MHV Múzeum közösen szervezte meg a 15. Szombathelyi Nemzetiségi Napot, amelynek a Vasi Skanzen adott otthont. A német, horvát, szlovén és roma kulturális csoportok fellépése után kézműves foglalkozások szerepeltek a programban.

11. A Szombathelyi Képtárban megnyílt az „ASTRO” sorozat újabb, „Kívül – Szonda a jövőbe. Űrkorszak a művészetben” című kiállítása. A hét képzőművész alkotásaiból válogatott tárlat megnyitóján Csapláros Andrea múzeumigazgató és dr. Puskás Tivadar polgármester köszöntő szavai után Sirokai Mátyás költő és Szöllősi Mátyás író saját műveikből olvastak fel részleteket.

12. „Legenda és valóság: Az elfeledett szombathelyi vár és egykori urai” címmel, dr. Kiss Gábor régész vezetésével, új sorozatot indított a Savaria MHV Múzeum. Az első alkalommal az egykori középkori erődítmény maradványait tekinthették meg az érdeklődők a Járdányi Paulovics István Romkertben.

Farkas Ferenc szobrászművész kiállítására és képzőművészeti albumá-

nak bemutatására hívta olvasóközönségét a Berzsényi Dániel Könyvtár. A tárlatot Tóth Csaba, Munkácsy-díjas festőművész nyitotta meg, az albumot Horváth Péter, a Rumi Rajki Műpártoló Kör és a szombathelyi KÉSZ alapító tagja méltatta.

13. A Berzsényi Dániel könyvtárban bemutatták az „Akik tollat fogtak. A Répce-vidék költőinek antológiája” című kötetet. A két szerkesztővel, Sudár Lászlóné T. Molnár Zsuzsannával és Sági Ferencsel dr. Fűzfa Balázs irodalomtörténész beszélgetett.

16. A kulturális örökség napjai programsorozathoz kapcsolódva Mayer László levéltáros (MNL VaML) „Történetek a szergényi Geist családról” című előadása hangzott el Szigényben, az evangélikus gyülekezeti teremben. A programot a Vasi Múzeumbarát Egylet szervezte.

A Savaria MHV Múzeum – Szent Márton Intézet három programmal csatlakozott a 2018-as Ars Sacra Fesztivál országos rendezvénysorozatához. Az első alkalommal Orbán Róbert, az intézet munkatársa a söptei Szent Márton-templom barokk oltárát mutatta be az érdeklődőknek „Ki vagy Te, aki előttem állsz?” címmel.

18. 30 évvel a megszűnése után, első alkalommal mutatkozott be a Szombathelyi Képtárban a Vasi Műhely. Az alapítás 50. évfordulójára szervezett tárlaton 26 művész alkotásait tekinthette meg a közönség. A megnyitón Cebula Anna igazgató köszöntője után Rasperger József grafikus idézte fel a csoport történetét. A jelenlévő egykori és mai tagokat Vas Megye Önkormányzata nevében dr. Balázs Péter megyei jegyző díszoklevéllel köszöntötte. A tárlatot Tóth Csaba Munkácsy-díjas festőművész méltatta.

A Szombathelyi Egyházmegyei Kollégium volt a helyszíne az Ars Sacra Fesztivál keretében rendezett máso-

dik programnak. Kontuly Béla „Jelentek Szent Márton életéből” című festményét Szommer Ildikó, a Savaria MHV Múzeum Szent Márton Intézet munkatársa ismertette.

23. Szombathelyen, az Újperinti Községi Házban (Szombathely, Erkel Ferenc u. 3.) Csány Péter plébános, Ágh Ernő önkormányzati képviselő és dr. Pál Ferenc levéltáros ajánló szavaival megnyílt a „Kő a Kőre, Szombathely településrészei” című kiállítás.

24. A Vas Megyei Szakképzési Centrum Puskás Tivadar Szakképző Iskola és Kollégium galériájában (Szombathely, Petőfi Sándor u. 1.) megnyílt a „Képek és kortörténeti dokumentumok a 2. világháborúból” című kiállítás. A vitéz Fonyódi László gyűjteményéből összeállított kollekción Jagadics Péter nyugállományú alezredes ajánlotta a diákok figyelmébe.

A Berzsényi Dániel Könyvtár helytörténeti klubja a Szombathelyi Széptő Egyesülettel együttműködve újra megtartotta a hagyományos Szent Márton temetői sétáját, ezúttal Orbán Róbert helytörténész vezetésével.

A Berzsényi Dániel Könyvtárban bemutatták Pődör György Szétmossott írásjelek című könyvét. Az est moderátora Devecsery László író, költő volt, a résztvevőket Nagy Éva könyvtárigazgató köszöntötte, a kötet létrejöttéről és tartalmáról a szerző beszélt.

28. Az ELTE Gothard Asztrofizikai Observatórium és Multidiszciplináris Kutatóközponttal együttműködésben valósult meg a Savaria MHV Múzeum „ASTRO” sorozatának „Planetária” című kiállítása. A Savaria Múzeum dísztermében megrendezett tárlat megnyitóján dr. Vig Károly tudományos igazgatóhelyettes és Czenki Zsuzsanna általános igazgatóhelyettes után dr. Takátsné dr. Tenki Mária, Szombathely MJV Jogi

és Társadalmi Kapcsolatok Bizottsága elnöke köszöntötte a látogatókat, majd dr. Jankovics István tudományos főmunkatárs, c. egyetemi tanár ajánlotta a látványosan prezentált ismeretanyagot a közönség figyelmébe.

28–29. A „Kutatók éjszakája” országos programsorozathoz ismeretterjesztő előadásokkal, eseményekkel csatlakozott a Vasi TIT és az ELTE Gotthard Asztrofizikai Observatórium.

29. Kercaszomor Község Önkormányzata túrát és előadásokat szervezett a település első említésének 810. évfordulójára alkalmából. A séta a református templomtól a középkori Szent Vencel-templom Pusztatemetőben lévő maradványaihoz vezetett. A református templomban tartott emlékülésen Benczik Gyula levéltáros, dr. Kiss Gábor régész (Savaria MHV Múzeum) és dr. Zágórhidi Czigány Balázs történész (Vasvári Múzeum) „A kercai Szent Vencel-templom az írott forrásokban”, „Szent Vencel-templomok a Dunántúlon”, „Szent Vencel kultusza a középkori Magyarországon” és „A Pusztatemetőben állt templom gótikus kövei a református templomban” címmel tartott előadásai hangzottak el.

Október

2. A Berzsényi Dániel Könyvtár helytörténeti klubja „Egyedül is megy – Családkutatás amatőröknek” című rendezvényén Spiegler-Kutasi Nikolett könyvtáros vendége Spiegler Tibor helytörténeti gyűjtő volt.

3. A Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár teremkönyvtárában, Csapláros Andrea múzeumigazgató (Savaria MHV Múzeum) ajánlásával megnyílt a „Piranesei-240 – Válogatás a Herzan-könyvtár rézmetszet-gyűjteményéből” című kiállítás.

3–4. A Vasi Skanzen az állatok világnapja és a magyar népmese napja alkalmából, gyermekcsoportok számára meghirdetett rendezvényén a szárnyasok kerültek a középpontba.

4. Szombathelyen, a Martineum Felnőttképző Akadémián, Steinbach József, a Dunántúli Református Egyházkerület püspöke ajánló szavaival megnyílt a „Miatyánk a kortárs magyar festészetben” című kiállítás.

7. A Berzsényi Dániel Könyvtár földszinti előadótermében bemutatták a Nagy Háborús Emlékevek alkalmából megjelent kiadványokat. A kötetek szerzőivel, szerkesztőivel – dr. Bedécs Gyulával, Csukás Péterrel, Geider Péterrel, Hidég Istvánnal, Isztin Gyulával és Pfinstl Joseffel – dr. Németh Balázs helytörténész pódiumbeszélgetést folytatott.

Szombathelyen, a Bernstein Béla Kulturális Központ őszi zsidó szabadegyetem soron következő eseménye keretében dr. Székely János megyéspüspök ajánlásával bemutatták „A magyarországi zsidóság története” című könyvet.

10. A Savaria Múzeum adott otthont a „Hova megyünk, bajtársak? – Világnak!” című, az 1956-os forradalom leverése után a mai Szlovéniába irányuló menekülthullámról szóló kiadvány bemutatójának. A Vasi Múzeumbarát Egylet a Szombathelyi Szlovén Önkormányzattal és a Pável Ágoston Szlovén Kulturális Egyesülettel közösen szervezte meg a könyvpremiert, amelyen dr. Kovács Attila szerkesztő ismertette a két nyelvű tanulmánykötet tartalmát.

A Nyitott Tér Közhasznú Kulturális Egyesület és a Répcelaki Művelődési Ház és Könyvtár a Répce Galériában bemutatta az „1848–49 hősei és vértanúi” című kiállítást. A Pittmann-gyűjteményből válogatott tárlatot vitéz Fonyódi László ny. főtörzsszászlós, a Honvéd

Hagyományörző Egyesület Vas Megyei Szervezetének elnöke ajánlotta a közönség figyelmébe.

12. Szombathelyhez kötődő költők életével, verseivel kapcsolatos helyszíneket kerestek fel az érdeklődők a „szombathelyi séták” őszi sorozatának második alkalmán. A résztvevők ezúttal Szomorú Árpád, Weöres Sándor, Nagy Gáspár, Faludi Ferenc és Berzsényi Dániel életével és egy-egy versével ismerkedtek meg 5 helyszínen. A sétát Orbán Róbert, a Szent Márton Intézet munkatársa vezette, közreműködtek a Vasi Múzeumbarát Egylet nyitott versmondó körének tagjai.

17. A Smidt Múzeumban folytatódott dr. Kiss Gábor régész szombathelyi várról és egykori urairól szóló előadássorozata. Ezúttal a „királyi vár” utolsó tulajdonosáról, Imre királyról (1196-1204) volt szó.

18. Az AGORA – Savaria Filmszínházban, a Visegrádi Szent György Lovagrend szervezésében bemutatták a „Széles a Piave vize” című dokumentumfilmet. Az alkotás a 83. és 106. gyalogezredek első világháborús küzdelmeit és több kutatóút eredményeit foglalja össze. Az esemény vendégeit dr. Puskás Tivadar polgármester köszöntötte, emlékező beszédet mondott dr. Durai Miklós önkormányzati helyettes államtitkár.

25. Szombathelyen, a Bernstein Béla Kulturális Központban az őszi zsidó szabadegyetem sorozata keretében tartott eseményen dr. Székely János megyéspüspök az olvasóközönség figyelmébe ajánlotta „A magyarországi zsidóság története” című könyvet.

Kercaszomor Községi Önkormányzata, a Berzsényi Dániel Könyvtár és a Vas Megyei Honismereti Egyesület szervezésében került sor Kapornaky Gyula „Kökényvirág vagyok” című emlékkötetének bemutatójára. Köszöntőt

mondott a rendezvénynek otthont adó intézmény vezetője, Nagy Éva könyvtárigazgató és Kapornaky Sándor, Kercaszomor község polgármestere. A kötetet Soós Kálmán szerkesztő ajánlotta az érdeklődők figyelmébe. A költő munkásságát Pődör György költő méltatta. Zárszót mondott Zsámboki Árpád, a Vas Megyei Honismereti Egyesület elnöke.

26–28. Körmend várossá nyilvánításának 774. évfordulója alkalmából háromnapos programsorozatot szervezett a helyi önkormányzat és a Körmenyi Kulturális Központ, Múzeum és Könyvtár. Az 50 éves Béri Balogh Ádám Táncegyüttes „Most élem gyöngy életem” című jubileumi műsorának közönségét V. Németh Zsolt országgyűlési képviselő és Bebes István polgármester köszöntötte. A Városi Kiállítóteremben bemutatták Szinetár Miklós „Körmend város ünnepnapjai” című munkáját, a „Testis temporis” sorozat 32. füzetét.

29. Szombathelyen, a Püspöki Palota dísztermében, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont és a Szombathelyi Egyházmegye szervezésében bemutatták Rab Gusztáv „Sabaria, avagy Szent Márton köpenye” című regényét. A megjelenteket dr. Székely János megyéspüspök köszöntötte, a kötetet kerekasztal-beszélgetés keretében dr. Zágorki Czigány Balázs történész és a szerkesztők, dr. Tóth Ferenc és dr. Tüskés Anna, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont munkatársai ismertették. A beszélgetést Rétfalvi Balázs levéltáros (Egyházmegyei Levéltár) vezette.

November

3. Az Ostffyasszonyfai Hadifogolytemető és Hadisírgondozó Egyesület halottak napi megemlékezést szervezett a hadifogolytemetőben. Az ünnepség résztvevőit dr. Andor Ferenc ny. igaz-

gató (Vas Megyei Temetkezési Vállalat) köszöntötte, majd dr. Székely János megyéspüspök szentmisét celebrált, ökumenikus igeliturgiára került sor, és dr. Holó József ny. altábornagy, HM miniszteri biztos emlékbeszéde hangzott el.

4. Megemlékezést szervezett Szombathelyen a Honderú Asztaltársaság Egyesület az 1956-os forradalom és szabadságharc leverésének emléknapján. A résztvevők a Fő téri Szentháromság-szobortól gyertyákkal, mécsesekkel a kezükben az evangélikus templomhoz vonultak, ahol megkoszorúzták az esetettek emléktábláját. Beszédet mondott dr. Melega Miklós levéltárigazgató (MNL VaML).

7. A Berzsenyi Dániel Könyvtárban, a helytörténeti klub szervezésében Spiegler Tibor „Kioszk a Szent István-parkban” című előadása hangzott el.

8. Szombathelyen, az AGORA – Savaria Filmszínházban bemutatták Boros Ferenc, Horváth Zoltán és Tóth Kálmán „Barakkváros foglyai” című filmjét. A vetítést követően az alkotókkal Tanai Ibolya, a Szombathelyi Televízió szerkesztője rövid pódiumbeszélgetést folytatott. Az osttfyasszonyfai hadifogolytábor történetét bemutató alkotás a Vasi Múzeumbarát Egylet örökségpedagógiai programjának részeként, az Első Világháborús Emlékbizottság támogatásával készült el.

9–11. A Vasi Skanzenben megrendezték az immár háromnaposra bővült Szent Márton-napi országos nagyvásárt.

10. Szombathely MJV Szent Márton-napi díjátadó gálájára ezúttal is az AGORA – Művelődési és Sportházban került sor. Ünnepi köszöntőt mondott dr. Puskás Tivadar polgármester.

12. A Genius Savariensis Szabadegyetem 2018–2019. tanév első szemesztere keretében dr. Kalocsai Péter „Szombathely közlekedéstörténete a dualizmus korában” című előadása

hangzott el a Szombathelyi Evangélikus Egyházközség közösségi termében (Szombathely, Körmenyi u. 2.).

Szent Mártonról szóló bélyeg- és képeslevezőlap-kiállítás nyílt a szombathelyi Szent Márton Látogatóközpontban, a Domonkos Kör szervezésében. A tárlatnyitó után Sággy Marianne „Szent Márton Krisztus katonája” című könyvét Horváth József pápai prelátus mutatta be az olvasóközönségnek.

14. Magyar László (1818–1864) Afrika-kutatóra emlékeztek születésének 200. évfordulója alkalmából a Berzsenyi Dániel Könyvtárban. A fekete föld-rész vándorának regényes életéről prof. dr. Vig Károly muzeológus (Savaria Múzeum), szülőházának kérdésköréről dr. Tilcsik György levéltáros, a Magyar László-emlékmű születéséről Balogh Péter építész előadása hangzott el. A program a könyvtár, az MTA Vas Megyei Tudományos Testülete, a Vas Megyei Honismereti Egyesület és a Vasi Múzeumbarát Egylet közös rendezvényeként valósult meg.

15. Magyarország tíz legelismertebb zsebkészítő családjának termékeiből nyílt kiállítás Sárváron, a Nádasy Ferenc Múzeumban.

16. A Nagy Háborús Emlékév szervező bizottsága kezdeményezésére az első világháború centenáriumi program-sorozatát lezáró szentmisére került sor Szombathelyen a Sarlós Boldogasszony Székesegyházban. A katonai tiszteletadással tartott istentiszteletet dr. Székely János megyéspüspök és Bíró László katolikus tábori püspök celebrálta.

Szombathelyen, az Őrvidék Házban bemutatták Borbély József „Jogáért ki felkél. Szigethy Attila emlékezete” című könyvét. A Magyar Nyugat Könyvkiadó gondozásában kiadott kötet premierjén dr. Hende Csaba, az Országgyűlés alelnöke és Majthényi László, a

Vas Megyei Közgyűlés elnöke szólalt fel. Szigethy Attila (1912–1957) életútjáról, az 1956-os Dunántúli Nemzeti Tanács elnökeként végzett tevékenységéről, sorsáról a szerző, dr. Borbély József c. egyetemi tanár, történész előadást tartott.

Előadótulást szervezett a Westwerk Művészeti Alkotóműhely Kulturális Egyesület Szombathelyen, az Új Irokéz Galériában (Rákóczi u. 12.). A programban Készman József főosztályvezető (Ludwig Múzeum) „Művészet a műalkotásokon túl. A részvételi alapú műalkotás-típusok elméleti kereteiről”; dr. German Kinga egyetemi docens, művészettörténész (Moholy-Nagy Művészeti Egyetem) „Participáció kortárs kiállítási projektekben”; Simon Andrea, a MOME Doktori Iskola hallgatója „Participáció az együttműködésen alapuló művészeti gyakorlatokban és a kurátor szerepe”; Szurcsik János designer: „Design: A jövő művészete?” című előadásai szerepeltek.

A Berzsényi Dániel Könyvtártól a Szent Márton-templomig haladtak a résztvevők a „szombathelyi séták” őszi sorozatának harmadik alkalmán, Orbán Róbert, a Savaria MHV Múzeum Szent Márton Intézet munkatársa vezetésével, miközben a belváros különböző pontjain Gazdag Erzsé, Felleg György, Kocsis László és Stamborszky Lajos verseivel és a költők életével ismerkedtek meg.

17. Szombathelyen, az ELTE SEK dísztermében megrendezték a X. nemzetközi kórusfesztivált.

20. A Berzsényi Dániel Könyvtárban bemutatták Dobri Mária – Mayer László – Melega Miklós – T. Pásztor Ágnes „A Szombathelyi Szépítő Egyesület története, 1885–2015” című könyvét. Az eseményen jelenteket dr. Puskás Tivadar polgármester köszöntötte, bevezetőt mondott Mátis Barna okleveles építészmérnök, a Szombathelyi Érték-

tár Bizottság tagja. A kötetet dr. Melega Miklós, a Szombathelyi Szépítő Egyesület alelnöke ismertette, zárszót mondott Bódi Livia, az SZSZE elnöke.

21. Szombathelyen, az AGORA – Savaria Filmszínházban bemutatták a körmendi Béni Balogh Ádám Táncegyüttes fennállásának 50. évfordulója alkalmából készült „Táncból katedrális” című dokumentumfilmet. A közönséget és a KorFilm Produkció tagjait – Boros Ferencet, Horváth Zoltánt és Kozma Gábort –, illetve a producort, Korbacsics Tibort Parais István, az AGORA Szombathelyi Kulturális Központ igazgatója köszöntötte. Az esemény moderátora Gergó Judit volt. Megnyitóbeszédet mondott Mihályi Gábor, Harangozó-díjas koreográfus.

A Berzsényi Dániel Könyvtár 4. emeleti előadótermében bemutatták Nagy Ferenc „Szombathely története fémbe vésve” című könyvét és megnyílt a szerző numizmatikai gyűjteményéből válogatott kiállítás. Az eseményen jelenteket Nagy Éva könyvtárigazgató köszöntötte, a könyvről ismertetőt mondott és a kiállítást megnyitotta Majthényi László, a Vas Megyei Közgyűlés elnöke. A szerzővel Pál József, a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Szombathelyi Szervezetének titkára beszélgetett.

A „Legenda és valóság: Az elfeledett szombathelyi vár és egykori urai” címmel indított sorozat harmadik előadásában a Smidt Múzeumban dr. Kiss Gábor régész az első győri püspökről, a Csák nembeli Ugrinról (1188–1204) beszélt.

27. Szombathelyen, a MNL VaML előadó- és kiállítótermében bemutatták a „Reformáció 500” MNL-projekthez kapcsolódó forráskiadványokat. Baranyay Csaba espereshelyettes (Vasi Evangélikus Egyházmegye) és Balogh Péter gondnok (Őrségi Református Egyházmegye) köszöntő szavai után a „»Mi

úgymond mennyei polgárok vagyunk...« Válogatás a magyarországi protestantizmus történeti emlékeiből a Magyar Nemzeti Levéltárban” című könyvet Kovács Eleonóra főlevéltáros (MNL Országos Levéltára, a „Reformáció 500” MNL-projekt vezetője, a Magyarországi Evangélikus Egyház Gyűjteményi Tanácsa elnöke), a „Forrásaink a reformációról – Dokumentumok az MNL Vas Megyei Levéltárából” című kiadványt Söppei Imre levéltáros (MNL VaML Kőszegi Fióklevéltára) méltatta.

28. A MNL VaML előadó- és kiállítótermében Bajzik Zsolt levéltáros (MNL VaML) „A sorokpolányi kastély története” címmel előadást tartott. Az eseményt a Vasi Múzeumbarát Egylet szervezte meg.

Vasváron, a Dr. Bendefy László Városi Könyvtár és a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény közös rendezvénye keretében bemutatták Bendefy László „Juliánusz levelei a pápai levéltárban” című könyvét és a Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény kiadványsorozatában megjelent „Magyar domonkos rendtörténet” 1–4. kötetét. A résztvevők megismerkedhettek a könyvtárban található Fábrián Tamás Ásványgyűjteménnyel, dr. Zágorhidi Czigány Balázs vezetésével tartott városi séta során megtekintették a múzeumot és a Domonkos Rendtörténeti Gyűjteményt is.

29. Szombathelyen, a Bernstein Béla Kulturális Központ őszi zsidó szabadegyeteme keretében, dr. Tilcsik György levéltáros „Mozaikok szombathelyi zsidóság történetéből a 19. század elejétől” című előadása hangzott el.

„Biológiai inváziók – özönnövények és özönállatok hazánkban” címmel előadóülést szervezett a Savaria MHV Múzeum és az MTA Vas Megyei Tudományos Testülete a Savaria Múzeumban. Csapláros Andrea múzeumigazgató kö-

szöntője és dr. Vig Károly tudományos igazgatóhelyettes bevezetője után prof. dr. Vig Károly (Savaria MHV Múzeum): „Inváziós gerinctelen állatok”; Illés Péter Gábor (Kőszegi Evangélikus Gimnázium): „Inváziós rákok”; Dankovics Róbert (Savaria MHV Múzeum): „Inváziós gerinces állatok”; dr. Balogh Lajos (Savaria MHV Múzeum): „Inváziós lágyszárú növények”; dr. Csiszár Ágnes és dr. Korda Márton (Soproni Egyetem): „Inváziós fás szárú növények” és Vidéki Róbert (Doronicum Kft., Felsőcsatár): „Inváziós vízínövények” című előadása hangzott el.

30. Ostffyasszonyfán, a Művelődési Ház és Könyvtár termében is bemutatták a „Barakkváros foglyai. Az ostffyasszonyfai hadifogolytábor története” című ismeretterjesztő filmet. A vetítést követően Csák Zsófia történész, Horváth Zoltán és Tóth Kálmán részvételével rövid beszélgetés zajlott a filmről.

December

5. A Berzsényi Dániel Könyvtár földszinti előadótermében, a Benkő Sándor fotóriporter fényképeiből rendezett kiállításához kapcsolódva, kerekasztal-beszélgetésre került sor, amely a város elfeledett sírkertjeiről, síremlékeiről, egykori híres családjaikról, neves közéleti személyiségeiről szólt. Az esemény vendége Mayer László és dr. Pál Ferenc levéltárosok, továbbá dr. Kiss Gábor régész volt. A moderátor szerepét Merklin Tímea újságíró vállalta. A program végén, rendhagyó módon, Benkő Sándor nyitotta meg saját tárlatát.

7. A Nagy Háborús Emlékév szervező bizottsága könyvpremiert rendezett a Megyeháza címertermében. A „Dédapánk Nagy Háborúja. Emlékek családi legendáriumokból” című kötet bemutatóján megjelent vendégeket Harangozó Bertalan kormány megbízott köszöntöt-

te, majd Majthényi László elnök (Vas Megye Közgyűlése) mondta el az első világháború centenáriumáról megfogalmazott gondolatait. A kötetet Jagadics Péter szerkesztő ismertette, zárszót mondott dr. Puskás Tivadar polgármester.

8–9. Az ünnepi készülődés jegyében a Savaria MV Múzeum ez évben is megrendezte a kétnapos karácsonyi vásárt a Szombathelyi Képtárban.

11. Szombathelyen, a Városháza házasságkötő termében rendezte meg a MNL VaML, a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár és a Szülőföld Könyvkiadó a „Szombathely város kiváltságlevele 1607” című kötet ünnepélyes bemutatóját. Az esemény résztvevőit dr. Puskás Tivadar polgármester és dr. Székely János megyéspüspök köszöntötte. A kiváltságlevél történetét ismertette és a kiadványt bemutatta: Rétfalvi Balázs, a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár vezetője, dr. Zágórhidi Czigány Balázs, a vasvári Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény vezetője és dr. Melega Miklós igazgató (MNL VaML).

12. A Smidt Múzeumban, a „Legenda és valóság: Az elfeledett szombathelyi vár és egykori urai” című sorozat ne-

gyedik, egyben befejező alkalmán dr. Kiss Gábor régész Péter győri püspökről (1205–1217) szóló előadása hangzott el.

15. Brenner János (1931–1957) 2018. május 1-jén, Szombathelyen történt boldoggá avatási szertartásának helyét, az Emlékmű alatti dombot a rábakethelyi káplánról nevezték el. A Boldog Brenner János liget megáldási ünnepségén köszöntőt mondott dr. Hende Csaba országgyűlési képviselő, az Országgyűlés alelnöke, dr. Puskás Tivadar polgármester és dr. Székely János megyéspüspök.

20. Szombathelyen, a MNL VaML előadó- és kiállítótermében, dr. Fekete Mária régész, tanszékvezető (Pécsi Tudományegyetem Ókortörténeti Tanszék) és Tóth Csaba Munkácsy-díjas festőművész ajánlásával bemutatták Károlyi Mária „A kozmikus parancs. A séi kőkori település vallásos művészete” című könyvét.

28. A Berzsenyi Dániel Könyvtárban bemutatták Devecsery László „Holdárnyék” című kötetét. Köszöntőt mondott Nagy Éva könyvtárigazgató, a költővel Éles Krisztina, a Nemzeti Művelődési Intézet Vas megyei irodavezetője beszélgetett.

